ISSN 1812-2566

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.1 (XXXII), 2006

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2006

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Revistă ştiinţifică trimestrială. - Chişinău: USM, nr.1 (XXXII), 2006. – 182 p.

În acest număr al revistei sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova: rolul mass-media în formarea imaginii politice a ţării, procesul electoral şi alegerile prezidenţiale, entitatea etnică şi toleranţa interetnică şi mecanismele formării, ideologia şi cultura politică în perioada de tranziţie, puterea şi societatea civilă, politicile sociale practice şi corupţia, relaţiile internaţionale şi politica externă, combaterea terorismului internaţional, etc.

Materialele sunt adresate studenţilor, profesorilor, celor, ce se interesează de ştiinţa politică contemporană.

versiunea electronică: http://www.usm.md/cercetare/moldoscop.asp

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ
ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

PARTICULARITĂȚILE ENERGIEI ELECTRICE CA OBIECT AL CONTRACTULUI DE FURNIZARE A ENERGIEI ELECTRICE[1]

Mariana BORDIAN-POSTOLACHI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Ştiințe Juridice
magistru în drept,
lector

Civil contracts are classified into categories according to some criteria. The classification denotes the comprehesiblity of the juridical feature of the contracts. The contracts of the same category are viewed as general norms that regulate the category of this contract. What category does the character of power supply wake part of? Is the power supply contract type of the purchase – selling contract, or it is a type of the category of services providing contract, or it forms a district category – the power supply contract? The subject of the contract as the distinctive element.

Legislația Republicii Moldova nu conține expres noțiunea contractului de furnizare a energiei electrice din care să deducem cu certitudine obiectul acestuia, de aceea vom realiza o incursiune în literatura juridică pentru a concretiza particularitățile energiei electrice ca obiect al contractului de furnizare a energiei electrice. Raporturile juridice legate de furnizarea şi utilizarea energiei electrice sunt complexe şi se referă practic la toate persoanele juridice şi persoanele fizice.

În literature juridică se pune problema afinității contractului de furnizare a energiei electrice, termice şi a gazului. Aceasta admite separarea şi încadrarea lor într-un tip de contract independent, problma fiind abordată pentru pri-

[1] *Recenzent – doctor în ştiințe juridice, conferențiar Victor VOLCINSCHI*

ma oară de S.M.Corneev[2]. Opinia dată o regăsim şi în studiile cercetătorilor din România care afirmă posibilitatea apariției „dreptului energetic”[3].

Punct de vedere consecvent este expus de A.M.Şafir care menționează că ,,contractele de furnizare prin rețea intermediază relațiile de furnizare a energiei electrice, termice şi a gazului numai prin rețea, (adică rețea electrică sau țeavă). Numai în acest caz este realizată condiția, specifică furnizării, de neîntrerupere, care constitue dependența nemijlocită a activității intreprinderii de furnizare şi a consumatorului, în rezultatul căreia raporturile contractuale se extind asupra sferei de utilizare a energiei şi a gazului[4].

Ideea a fost reflectată în Bazele legislației civile din 1991 (art.84), care prevedeau ca în baza contractului de furnizare a resurselor energetice şi a altor resurse prin intermediul rețelei, partea furnizoare se obligă să asigure consumatorul (abonatul) cu resurse prevăzute de contract, iar consumatorul se obligă să achite resursele primite.

Unii autori consideră că faptul furnizării prin rețea constituie criteriul ce determină atribuirea contractelor de furnizare a energiei într-o categorie aparte (distinctiv).

Opinia dată o argumentează ca rezultînd din prevederile art.548 a Codului civil al Federației Ruse potrivit cărora ,,normele ce reglementează contractul de furnizare a energiei sunt aplicabile la furnizarea energiei termice, a gazului, a petrolului şi produselor petroliere, a apei prin rețea, dacă legea sau alte acte normative nu dispun altfel”.

Din norma menționată rezultă că contractul de furnizare a energiei termice a gazului şi a altor resurse prin rețea se încheie şi se execută după modelul contractului de furnizare a energiei electrice. Alți autori însă consideră că contractele de furnizare a energiei termice, a apei, a petrolului şi a produselor petroliere reprezintă în sine o varietate a contractului de furnizare a energiei[5].

Reflecția este combătută de alți autori care consideră „că furnizarea (transmiterea, transportarea) energiei (petrolului, gazului, resurselor, mărfurilor) prin intermediul rețelei constituie o particularitate tehnică (o modalitate) de executare a obligațiilor care decurg din asemenea contracte şi nicidecum

---

[2] *Корнеев С.М. Договор о снабжении электроэнергией между социалистическими организациями. - Москва, 1956, с.13*

[3] *Zlătescu V.D. Încheierea contractelor de furnizare a energiei electrice şi termice. // Studii şi cercetări juridice. – Bucureşti, Editura Academiei R.S.România, 1967, anul 12, nr.2, p.236.*

[4] *Шафир А.М. Энергоснабжение предприятий: Правовые вопросы. - Москва, 1990. с.8*

[5] *Брагинский М.М., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имушества. – Москва, Статут, 2000, с.135*

aceasta nu poate fi considerat element distinctiv pentru evidențierea unui tip de contract independent sau o categorie de contracte civile (de exemplu categoria contractelor de vînzare-cumpărare). La elaborarea Codului Civil în calitate de criteriu care a determinat separarea contractului de furnizare a energiei ca varietate de vînzare-cumpărare s-a examinat obiectul contractului respectiv - energia. Anume particularitățile obiectului au dictat necesitatea regulilor speciale care să reglementeze raporturile juridice generale de futnizare a energiei prin intermediul rețelei.

Codul Civil al Republicii Moldova nu conține expres norme care să reglementeze raporturile juridice privind furnizarea energiei, respectiv acestea pot fi aplicate în două situații:

1. În cazul de necesitate a aplicării analogiei legii sau dreptului,
2. Potrivit p.15.7 din Regulamentul cu privire la furnizarea energiei electrice din 18 martie 2002, "circumstanțele care nu sunt reflectate în Regulament sunt reglementate în conformitate cu Normele".

Constatăm că nu avem temei juridic de a aplica contractului de furnizare a energiei electrice, normele care reglementează raporturile juridice de vînzare-cumpărare, pe motiv că legislația nu prevede expres că contractul de furnizare a energiei electrice ar fi o varietate de vînzare-cumpărare, iar raporturilor le-ar fi aplicabile normele respective.

În consecință, concluzionăm că normele care reglementează raporturile juridice de vînzare-cumpărare nu pot fi aplicate raporturilor juridice de furnizare a energiei electrice, in temeiul faptului că legislația nu indică expres.

În cazul în care vom lansa ideea că ar putea fi aplicabile normele ce reglementează raporturile de vînzare-cumpărare, atunci apare întrebarea de ce n-ar putea fi aplicabile normele oricărei categorii de contracte reglementate de Codul Civil.

Răspunsul ar putea fi simplu, deoarece contractul de furnizare a energiei electrice prezintă mai multe afinități cu contractul de vînzare-cumpărare.

Analizînd contractul de furnizare a energiei electrice considerăm că specificul contractelor de furnizare a energiei justifică atribuirea acestora în categorie aparte care, ulterior vor constitui unul din instituțiile dreptului energetic.

Clasificarea contractelor în funcție de obiectul prestației este un criteriu care generează, în esență, particularitățile, specificul acestora.

Într-adevăr dacă analizăm raporturile juridice care au ca obiect energia, resursele şi alte mărfuri, atunci constatăm că transmiterea acestora cumpătătorului (consumatorului) prin intermediul rețelei constituie în fond una dintre modalitățile posibile de executare a obligațiilor. Pentru exemplificare: petrolul, combustibilul, gazul, pot fi transmise cumpărătorului în cisterne, baxuri,

butelii - în aceste cazuri raporturile vor fi reglementate de normele aplicabile vînzării-cumpărării. Conform normelor Codului Civil al Federației Ruse raporturile menționate le pot fi aplicabile şi regulile referitoare la contractul de furnizare.

Situația nu va fi valabilă pentru Republica Moldova, deoarece legislația autohtonă nu prevede contractul de furnizare, ca fiind contract independent. Aceasta poate avea loc doar într-un raport juridic de drept internațional privat cînd legea aplicabilă va fi posibilă cea a Federației Ruse.

Respectiv, cînd vorbim despre contractul de furnizare a energiei avem în vedere raporturile legate de furnizarea prin rețea dar în acele cazuri, cînd se furnizează energie, dar nu alte resurse sau mărfuri. Spre exemplu furnizarea informației prin cablu (sistemul internet).

Analizînd legislația Federației Ruse, şi anume modalitatea de abordare legală a contractelor legate de furnizarea prin rețea, observăm că realizează dihotomia contractelor legate de furnizarea energiei termice prin rețea şi alte contracte, legate de furnizarea prin rețea a gazelor, petrolului, apei şi altor mărfuri.

Astfel unei categorii a contractelor de furnizare a atribuit contractele de furnizare a energiei pe motiv că are ca obiect energia termică. Legiuitorul rus reglementează prin normele codului civil, în special, contractele de furnizare a energiei, iar în art.548 al Codului Civil al Federației Ruse indică expres condițiile aplicării normelor de furnizare a energiei altor contracte. Prin această dispoziție legiuitorul rus a menționat posibilitatea aplicării normelor, care reglementează furnizarea energiei termice şi alte raporturi care prezintă afinități cu energia termică. Astfel, într-un caz normele ce reglementează furnizarea energiei termice se aplică contractelor de furnizare prin rețea care au ca obiect energie, iar în alt caz admite aplicarea normelor ce reglementează furnizarea energiei termice altor contracte de furnizare a mărfurilor prin rețea, dar care nu au ca obiect energia, ci doar acelora care prezintă afinități cu contractul de furnizare a energiei privind modalitatea de executare prin rețea, situație în care se aplică condiționat, dacă legislația nu dispune altfel, sau dacă nu rezultă din esența obligației.

Legislația Republicii Moldova a tratat în alt mod reglementarea raporturilor juridice de furnizare a energiei.

Codul Civil al Republicii Moldova nu conține expres norme, care să reglementeze această categorie de raporturi, însă această a fost pusă pe seama a două legi speciale de bază: Legea cu privire la energetică nr.1525-XIII din 19 februarie 1998 şi Legea cu privire la energia electrică nr.137-XIV din 17 septembrie 1998.

Există opinii potrivit cărora atribuirea contractelor de furnizare a energiei într-o categorie aparte ar crea anumite dificultăți[6].

Conceptul reglementării raporturilor juridice de furnizare ale energiei de norme speciale e plauzibilă dintr-un punct de vedere, aceasta justificînd acțiunile legiuitorului care n-a binevoit să supună direct normelor Codului Civil categoria respectivă de raporturi.

Concluzionăm că aprecierea juridică a normelor incluse în Legea cu privire la energetică, Legea cu privire la energia electrică trebuie să se fundamenteze pe dispozițiile alin.2 art.3 din Codul Civil al Republicii Moldova potrivit cărora actele normative subordonate legii se aplică la reglementarea raporturilor civile doar în cazurile în care sunt emise în temeiul legii şi nu contravin ei. Asadar, raporturile juridice generate de contractul furnizării energiei electrice vor fi supuse normelor legislației civile care reglementrează raporturi similare doar în cazul admis de alin. art.5 din Codul Civil al Republicii Moldova, care permite aplicarea analogiei legii doar în situațiile nereglementate prin lege ori prin acordul părților şi lipsei de uzanțe (alin.2 art.5 Codul Civil al Republicii Moldova).

Cele expuse ne conduc la ideea că deşi contractul furnizării energiei electrice în literatura juridică este considerat o varietate a contractului de vînzare-cumpărare, suntem în imposibilitatea juridică de a pretinde aplicarea normelor care reglementează expres raporturile juridice de vînzare-cumpărare[7].

În lireratura juridică rusă se conține părerea că din categoria contractului de furnizare a energiei ar face parte contractul de furnizare a energiei electrice şi contractul de furnizare a energiei termice.

Opinia conține drept argument faptul că raporturile de furnizare a apelor a gazelor prin rețea sunt reglementate de Regulile de furnizare a gazelor în Federația Rusă, aprobate prin Hotărîrile Guvernului Federației Ruse nr.162 din 5 februarie 1998. În conformitate cu p.5 din Regulile menționate contractul de furnizare a gazelor trebuie să corespundă cerințelor referitoare la contractul de furnizare din Codul Civil.

Respectiv luînd în considerație dispozițiile p.2 art.548 Codul Civil al Federației Ruse, în principiu se exclude posibilitatea de aplicare a normelor Codului Civil care reglementează contractul de furnizare a energiei raporturilor de furnizare a gazelor[8]. E de menționat faptul că normele Codului Civil al Fe-

---

[6] *Садиков О.Н. Правовые вопросы газоснабжения. - Москва, 1961, с.158-159*

[7] *Bloşenco A. Drept civil. Partea specială. Note de curs. – Chişinău, Cartea didactică, 2003, p.39*

[8] *Брагинский М.М., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. - Москва, Статут, 2000, с.138*

derației Ruse reglementează expres raporturile juridice a contractului de furnizare a energiei.

Legislația Republicii Moldova prevede norme speciale pentru reglementarea particulară a raporturilor juridice de furnizare a gazelor, a energiei termice şi a energiei electrice prin rețea.

Astfel, dispozițiile legale aplicabile contractului de furnizare a energiei electrice provin dintr-o serie de acte normative diferite, cuprinzînd reglementări care trebuie coordonate între ele. Codul Civil se referă numai incidental la energia electrică, (alin.(1) art.1426). În special se aplică normele Legii cu privire la energetică nr.1525-XIII din 19 februarie 1998, Legii cu privire la energia electrică nr.13-XIV din 17 septembrie 1998 şi altele.

Astfel, legislația rusă defineşte contractul de furnizare a energiei ca fiind contractul de vînzare-cumpărare în bază căruia furnizorul de energie se obligă să furnizeze abonatului (consumatorului) energie prin rețea, iar abonatul se obligă să achite energia recepționată, de asemenea se obligă să respecte regimul de consum prevăzut de contract, să asigure securitatea rețelei energetice care se află la dispoziția sa şi să mențină în stare bună instalația şi echipamentele de măsurare.

În doctrină sunt diverse opinii referitoare la contractul de furnizare a energiei, iar contractul de furnizare a energiei electrice este conceput că fiind din categoria contractelor de furnizare a energiei, din care fac parte: contractul de furnizare a gazului, contractul de furnizare a energiei termice.

Unii autori consideră contractul de furnizare a energiei ca fiind o categorie a contractului de vînzare-cumpărare pe motiv că conține toate elementele proprii acestei categorii de obligații: o parte transmite altei părți un bun determinat (energie) cu titlul oneros. Cu toate acestea autorii în cauză recunosc că bunul se caracterizează prin atîtea trasături specifice încît necesită reglementare deosebită[9].

Particularitățile constau în aceea că energia spre deosebire de alte bunuri reprezintă în sine o substanță cu însuşire determinată - proprietatea de a produce lucrări eficiente, de a asigura executarea diverselor operații tehnologice, de a crea condiții necesare pentru activitatea de antreprenoriat şi altele.

Astfel, energia dispune de trăsături fizice distincte care nu pot să nu influențeze caracterul specific de executare a obligațiilor în contractul de furnizare a energiei electrice. De exemplu: energia electrică se manifestă prin modalitatea de consum; determinarea existenței energiei electrice doar cu ajuto-

---

[9] *A se vedea: Bloşenco A. Drept civil. Partea specială. Note de curs. – Chişinău, Cartea didactică, 2003, p.39 şi Брагинский М.М., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. - Москва, Статут, 2000, с.141.*

rul utilajelor speciale; necesitatea de a întreprinde acţiuni specifice de securitate la furnizarea şi utilizarea energiei electrice.

Energia electrică a fost introdusă în circuitul economic doar din momentul în care a fost posibilă din punct de vedere tehnic producerea, transportarea şi utilizarea.

O particularitate distinctivă a raporturilor legate de furnizarea energiei electrice constă în aceea că conexiunea dintre furnizor şi consumator nu poate admite depozitarea bunului, deoarece realizările evoluţiei tehnice în prezent sunt limitate.

Din acest punct de vedere, furnizorul trebuie să ia în consideraţie fluctuaţiile obiective a nivelului consumului de energie electrică, inclusiv influenţa posibilă a activităţii unor consumatori din sistemul central energetic asupra calităţii şi cantităţii energiei electrice furnizate altor consumatori[10].

Anume particularităţile specifice relaţiilor pe care le comportă furnizarea energiei electrice prin reţea, prezintă dificultăţi pentru determinarea corectă a locului contractului de furnizare a energiei electrice în sistemul contractelor juridice civile.

Doctrina juridică indică mai multe opinii referitoare la natura juridică a contractului de furnizare a energiei electrice prin reţea.

După părerea lui M.M.Agarcov contractul de furnizare a energiei electrice trebuie calificat drept contract de furnizare, pe motiv că energia electrică nu se atribuie nici la bunuri, nici la drepturi patrimoniale, însă la transmiterea ei consumatorului, staţia electrică îndeplineşte o lucrare[11].

Opinia este criticată argumentîndu-se că conţinutul contractului de furnizare a energiei, însă nu conţine obligaţii şi drepturi legate de executarea lucrării: respectarea termenelor de iniţiere, intermediere şi de finalizare a lucrării, verificarea de către consumator a executării şi calităţii lucrării.

În opinia lui S.M.Corneev energia electrică ca obiect de furnizare a contractului de furnizare a energiei trebuie să fie recunoscut ca bun independent, bun economic[12].

B.M.Seinaroev este de părerea că energia electrică este recunoscută ca valoare, ca bun economic, care poate fi obiectul contractului luîndu-se în consideraţie particularităţile condiţionate de natura fizică a energiei electrice. De asemenea consideră că energia electrică nu poate constitui obiectul contractu-

---

[10] *Шафир А.М. Энергоснабжение предприятий: Правовые вопросы. - Москва, 1990, с.6-7.*

[11] *Citat după Брагинский М.М., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. - Москва, Статут, 2000, с.142.*

[12] *Корнеев С.М. Договор о снабжении электроэнергией между социалистическими организациями. - Москва, 1956, с.29.*

lui de locațiune, contractului de depozit, deoarece la expirarea termenului stabilit, bunul transmis în conformitate cu contractele enunțate urmează a fi restituit. Energia electrică însă e consumptibilă şi prin urmare nu poate fi restituită[13].

În concepția lui A.M.Şafir contractele de furnizare a energiei electrice, a energiei termice şi a gazelor formează independent - categoria contractului juridic-civil de furnizare a energiei şi gazului prin rețea. El afirmă că obligațiile contractuale apărute în baza contractelor enunțate constituie o instituție contractual independentă, care se distinge în sistemul dreptului obligațional ca furnizare şi transportare[14].

Un alt cercetător O.S.Ioffe recunoaşte independența contractelor de furnizare a energiei şi gazelor, însă remarcă caracterul deosebit al corelației dintre contractul de furnizare şi contractele indicate. Contractele de furnizare a energiei şi gazelor trebuie examinate ca independente, dar ca astfel de contracte care nu se includ direct în componența obligațiilor de realizare a bunurilor cu titlul oneros, deoarece limitele acestor obligații neapărat se raportă la contractul de furnizare.

Distincția juridică pe care o comportă față de furnizare se reduce la drepturile şi obligațiile părților care formează conținutul contractelor menționate[15].

În funcție de elementele care condiționează calificarea contractelor, considerăm că contractul de furnizare a energiei electrice nu poate fi recunoscut nici varietate a contractului de furnizare, nici a institutelor contractuale adiacente.

Distincția principală pe care o comportă contractul de furnizare a energiei electrice constă în particularitățile obiectului acestui contract care include în sine două categorii de obiecte: în primul rînd sînt acțiunile furnizorului de transmitere a energiei electrice la instalația consumatorului şi respectiv acțiunile acestuia de recepționare a energiei transmise şi achitarea acesteia; în al doilea rînd, bunul-însăşi care este energia electrică transmisă ca obiect specific al raporturilor de furnizare a energiei electrice.

În context concluzionăm că anume specificul obiectului contractului de furnizare a energiei electrice care este un bun cum ar fi energia electrică formează criteriul distinctiv care constituie temei de evidențiere a contractului

---

[13] *Брагинский М.М., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. - Москва, Статут, 2000, с.142.*

[14] *Шафир А.М. Энергоснабжение предприятий: Правовые вопросы. - Москва, 1990, с.7.*

[15] *Брагинский М.М., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества. - Москва, Статут, 2000, с.143.*

de furnizare a energiei electrice ca varietate a contractului de vînzare-cumpărare.

Respectiv specificul obiectului relațiilor de furnizare a energiei electrice determină necesitatea reglementării unui alt obiect care se include în obiectul obligațiilor şi care decurge din contractul de furnizare a energiei electrice. Acest obiect îl constituie acțiunile părților contractante îndreptate spre executarea obligațiilor.

Prin urmare trăsăturile specifice pe care le are energia electrică ca obiect al raporturilor generate de furnizarea energiei electrice necesită determinarea volumului drepturilor şi obligațiilor părților, adică conținutul contractului care nu sunt proprii nici contractului de prestare a serviciilor, nici contractului de furnizare, nici contractului de locațiune, nici contractului de transport.

Concluzionăm, deci, că contractul de furnizare a energiei electrice este un contract care face parte din categoria contractului de furnizare a energiei, iar acesta la rîndul său constituie varietate a contractului de vînzare-cumpărare.

În temeiul celor expuse menționăm că clauzele contractuale de bază în contractul de furnizare a energiei electrice sînt: obiectul, cantitatea, calitatea, regimul de consum, prețul, condițiile de asigurare a întreținerii şi securității rețelelor exploatate, a aparatelor şi instalațiilor.

După cum am menționat anterior, obiectul contractului de furnizare a energiei electrice conține în sine două categorii de obiecte şi anume: acțiunile părților care constau în furnizarea energiei electrice prin rețea la instalațiile consumatorului, recepționarea energiei şi achitarea cantității consumate.

E de observat caracterul specific al obiectului contractului de furnizare a energiei electrice care face să se distingă acesta de obiectul obligațional ce decurge din obiectul altor contracte care de asemenea sînt varietăți a contractului de vînzare-cumpărare.

1. Transmiterea bunului către consumator se realizează prin intermediul furnizării energiei electrice prin rețea la instalația electrică a consumatorului respectiv.

2. Consumatorului i se impun obligații suplimentare condiționate de utilizarea acestui bun care este energia electrică şi anume: asigurarea respectării regimului de consum, a securității rețelelor electrice aflate în proprietatea sa, funcționalității echipamentelor şi instalațiilor utilizate.

3. Furnizorul este învestit suplimentar cu dreptul de verificare a stării tehnice a echipamentelor şi instalațiilor consumatorului.

4. Reglementarea juridică a contractului de furnizare a energiei electrice nu se reduce la normele Codului civil al Republicii Moldova, ci dimpotrivă raporturile juridice respective sînt detaliat reglementate de legi, hotărîri ale

Guvernului, hotărîri ale Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică.

Referitor la obiectul contractului de furnizare a energiei electrice există multe opinii printre care şi aceea potrivit căreia obiectul contractului era recunoscut energia electrică ca bun economic. Astfel întîlnim părerea precum că obiectul contractului de furnizare a energiei electrice este energia electrică, iar acțiunile de producere şi furnizare constituie mijloc de executare de către furnizor a obligațiilor contractuale[16].

În opinia altor autori[17] se menționează că analizînd obiectul contractului juridic civil în general se are în vedere contractul ca raport juridic obligațional, şi, în acest sens noțiunea de „obiect al contractului" este similară noțiunii de „obiect obligațional". În consecință obligația reprezintă raportul juridic în temeiul căruia debitorul se obligă să efectueze o acțiune determinată în beneficiul creditorului, sau să se abțină de la executarea unei acțiuni determinate, iar creditorul are dreptul să ceară debitorului executarea obligației (art.512 din Codul civil al Republicii Moldova). Din aceste considerente se desprinde verdictul că obiectul obligațional care rezultă din contractul de furnizare a energiei electrice, şi, respectiv obiectul contractului în cauză îl constituie mai întîi acțiunile furnizorului materializate în transmiterea energiei electrice prin rețea către instalațiile consumatorului şi, acțiunile consumatorului de a recepționa şi a achita consumul de energie electrică.

Astfel energia electrică ca bun economic independent este un alt gen de obiect care constituie parte componentă a contractului de furnizare a energiei electrice[18].

Particularitățile energiei electrice ca obiect al contractului de furnizare a energiei electrice se caracterizează inclusiv prin faptul că furnizorul transmițînd energia electrică este obligat să asigure crearea de condiții pentru ca consumatorul să dispună de posibilitatea de a utiliza energia electrică din rețea în conformitate cu clauzele contractuale.

În acest context menționăm că grație particularităților pe care le comportă energia electrică afirmăm că obiectul contractului de furnizare a energiei electrică este format din energia electrică ca obiect material şi acțiunile de furnizare şi recepționare a acesteia ca obiect juridic.

---

[16] *Сейнароев Б.М. Правовые вопросы договора на снабжение электроэнергией предприятий и организаций. - Алма-Ата, 1975, с.53.*

[17] *Витрянский В.В. Договор купли-продажи и его отдельные виды. - Москва, Статут, 1999, с.183.*

[18] *ibidem, c.184*

Bibliografie

Bloşenco A. Drept civil. Partea specială. Note de curs. – Chişinău, Cartea didactică, 2003

Брагинский М.М., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имушества. – Москва, Статут, 2000

Корнеев С.М. Договор о снабжении электроэнергией между социалистическими организациями. - Москва, 1956

Садиков О.Н. Правовые вопросы газоснабжения. - Москва, 1961

Сейнароев Б.М. Правовые вопросы договора на снабжение электроэнергией предприятий и организаций. - Алма-Ата, 1975.

Шафир А.М. Энергоснабжение предприятий: Правовые вопросы. – Москва, 1990.

Витрянский В.В. Договор купли-продажи и его отдельные виды. – Москва, Статут, 1999

Zlătescu V.D. Încheierea contractelor de furnizare a energiei electrice şi termice. // Studii şi cercetări juridice. – Bucureşti, Editura Academiei R.S. România, 1967, anul 12, nr.2, pp.231-236.

Prezentat la redacţie
La 9 septembrie 2005

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

MECANISMUL NAȚIONAL-STATAL MASS-MEDIA CA MIJLOC DE PROMOVARE ŞI FORMARE A IMAGINII POLITICE A REPUBLICII MOLDOVA (REALITĂȚI ŞI PERSPECTIVE)[19].

Victor HODOROJA
Republica Moldova Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra de Ştiințe politice şi administrative
Magistru în ştiințe politice,
doctorand

It is impossible to achieve the elaboration, the promotion and the consolidation of a state entity's political image without taking into consideration the media dimension.

The main factor in achieving a media campaign of a state promotion in its national and international dimension, involves the study of the whole society media functional spectrum at the inner and external context.

The Republic of Moldova, lying at the juncture of the Eastern and Western geopolitical interests, represents the scene of some media games that many times proved to be to the prejudice of the Moldavian population.

The clearing up of factors, conditions, slips, existent discrepancies within the actual media mechanism, would allow to the Republic of Moldova to elaborate a media rival strategy in order to crystallize and promote a consistent political image that will impel it in new national and international political values.

The relevance of the approached aspects is determined by the state and public local media non activism, by the absence of a rival media sphere based on valences of market economy and the spirit of loyal competition. These gaps are used by the foreign partners of Republic of Moldova to promote their own interests. As a result population of Republic of Moldova has an unlimited access to foreign mass-media, prevalent of Russian and Roma-

---

[19] *Recenzent – doctor habilitat în ştiințe politice, profesor Valeriu MOŞNEAGA*

nian orientation. Local media represents only the mimic of the Russian and Romanian mass-media specter with small flickers of a state media interested in promoting the image of Republic of Moldova.

In conditions when Republic of Moldova strive for integration in Euro-Atlantic structures, tend for it's affirmation on the international arena as a political actor, aspire to realize it's territorial integrity and to obtain a favorable political and civil climate for sustainable development is indubitable necessary to consolidate a local media mechanism to promote the image of Republic of Moldova.

Oricare structură socială poate spera la o evoluție fructuoasă doar în prezența unui mecanism forte de control şi corecție. Un rol substanțial la formarea acestui mecanism îl joacă ramurile tradiționale ale puterii. În condițiile apariției unor structuri sociale complexe, precum este statul, fortificarea excesivă a acestui mecanism poate genera o criză de putere. Civilizația contemporană, întru evitarea acestui impas, a decis de a delega unele funcții statale de control unor structuri neguvernamentale, care pînă la final s-au identificat în mijloacele de informare în masă. Mas-media a devenit, astfel, o forță de coeziune dintre stat şi societatea civilă.

Mass-media funcționează într-un regim al timpului real, dar interferența ei cu procesele analitice i-a permis de a explora şi domeniul futurist. Mecanismul mediatic este într-o permanentă interacțiune cu structurile statale, partidele, sindicatele, oamenii de afaceri, persoanele cu orientări extremiste; la general, cu toți cei care doresc să influențeze mecanismul non-guvernamental de control a societății, pentru a obține anumite dividende. În aceste condiții de presiune asupra acestor mecanisme, apare posibilitatea reflectării eronate a unui anumit fenomen şi alunecarea mass-mediei spre subiectivism şi oportunism.

Situația în cauză poate fi diminuată doar în condițiile unei economii de piață funcționale, în prezența unei cereri direcționate spre profesionalism, dar nu spre servilism, situație caracteristică statelor aflate în perioada de tranziție. Starea dată poate apărea şi în cadrul existenței monopolului statului asupra mass-media. Dar, pînă şi în cele mai dezvoltate state, există mass-medie de stat, a cărei utilizare rațională poate contribui atît la fortificarea societății civile, cît şi la cea statală.

În acest caz mass-media poate fi privită ca o armă a războiului informațional. Sînt considerente că dacă un asemenea element are statut etatic sau o anumită finanțare de la bugetul de stat, atunci în mod indubitabil această mass-media va juca jocul puterii, în detrimentul intereselor general-comune. Însă, ca regulă, aceasta este opinia grupărilor marginale ale societății, care

practică singuri această tactică. În statele democratice, finanțarea de la buget a unor resurse mass-media este privită de către societatea civilă drept un factor stabilizator, în condițiile în care se respectă spiritul concurenței, al șanselor egale şi al unui control eficient al ei din partea societății civile.

În Republica Moldova mass-media se prezintă sub forma unui conglomerat de mecanisme, ce realmente exprimă interesele partidelor, ale persoanelor din piramida puterii, ale fondatorilor sau ale principalelor finanțatori şi sponsori. În aceasta stare, mass-media din Republica Moldova exprimă, printr-o varietate de nuanțe, un minim de pluralism de opinii, care în totalitatea lui ar vrea să creeze impresia existentei unei opinii publice edificatoare. În realitate, opinia publică în societatea moldoveneasca este prea imatură pentru a putea influența cardinal mersul lucrurilor în societate, fiindcă marea majoritate a componentelor mass-media şi în special mass-media de stat, față de care toate criticele trebuie sa fie mai dure, exprimă în primul rand interesele funcționarilor din aparatele fondatoare sau protectoare şi nicidecum interesele publice.

Caracteristica relevantă a stării actuale a mass-mediei din Republica Moldova şi a rolului ei de formator al opiniei publice şi politice este cea de stagnare într-un mediu sub-dezvoltat. După o perioada de aflux mediatic, produs în primii ani de suveranitate statală, când numai numărul publicațiilor periodice înregistrate oficial a atins, în anul 1995[20], cifra de 245 de titluri, procesul de constituire a mass-mediei a intrat într-o criză de dezvoltare, provocată de mai multe cauze de ordin obiectiv.

Cea mai gravă dintre ele este recesiunea economică, care a atacat principala sursă de existența a mass-mediei - auditoriul. Ca urmare, tirajul tuturor ziarelor şi al revistelor autohtone a scăzut vertiginos, provocând falimentul multora din ele. Fenomenul a generat un vid informațional, care este mai pronunțat în regiunile rurale ale tarii, unde în ultimii ani, în mod sistematic, curentul electric era deconectat, fapt ce a redus cu 80% recepționarea informației transmise de mass-media electronică. Iar în condițiile în care mass-media autohtonă are un potențial de dezvoltare mult mai redus decât cea cu capital străin, în mod inevitabil domeniul informațional al Republicii Moldova a fost acaparat de către mass-media străină, prioritar cea de proveniență rusă. Impactul presei scrise este şi el neînsemnat.

La o populație în jur de 4 milioane, conform datelor din anul 1999[21] a revenit un tiraj general de ziare si reviste de aproximativ 200 mii de exemplare, raportul fiind de 1 exemplar la 20 de indivizi. Începînd cu 1999 s-a simțit o

---

[20] *Ghid mass-media 2000. // Centrul Independent de Jurnalism. - 2000.*

[21] *Saharneanu V. Libertatea Presei şi tendințele dezvoltării ei. // Drepturile şi Libertățile omului în Republica Moldova. Raport Național 1999.*

deteriorare substanțială a tirajului presei naționale cu fortificarea celei de factură rusă.

În acest context, trebuie de menționat faptul că 70% din masa generală de consumatori tradiționali ai mass-mediei noastre o constituie oamenii de la sate, adică populația cu cele mai mici venituri pe cap de locuItor, care nu prea deține posibilitățîi financiare de procurare a ziarelor, consumînd ca regulă informația electronică televizată. Datorită caracterului non-stop, a modului mai atractiv de prezentare a informației, presa electronică străină are o popularitate mai mare decât cea națională.

O categorie importantă de cititori o constituie cei 700 mii de pensionari, care pe parcursul anilor şi-au educat un anumit stereotip de lecturare a presei şi pentru care mass-media este o parte componentă inseparabilă a participării lor la viața social-politică. Un alt fenomen la fel de malefic pentru un mediu favorabil dezvoltării mass-mediei naționale, fenomen generat şi el de avatarurile tranziției, este exodul masiv al cetățenilor Republicii Moldova.

Acestea sînt persoane cu o aderență civică maximă. Din aceste considerente persoanele în cauză sînt supuse unui bombardament informațional continuu, pentru a le forma un anumit mod de comportament. Propaganda în cauză are efecte negative cînd este realizată de către mass-media străină acestor cetățeni. Nici un stat nu este cointeresat de a ridica în ochii unor străini imaginea statului lor de origine. Acest fapt a fost demonstrat cu prisosință în Parlamentara 2005, cînd concetățenii noştri din Rusia au fost prelucrații informațional împotriva autorităților constituționale ale Republicii Moldova fără nici o bază juridică.

În această situație, este deosebit de complicat să alcătuim o prognoză de ameliorare a stării mass-mediei moldoveneşti în următorii ani fără o implicare masivă a statului în crearea condițiilor propice dezvoltării ei, implicare care s-ar realiza prin elaborarea unei politici naționale de dezvoltare a mass-mediei. Faptul dat ar veni ca continuitate a Hotărârii Guvernului Nr.277-XIV „Despre Concepția susținerii de către stat şi promovării mijloacelor de informare în masa în anii 1999-2003”[22].

În contextul determinării influenței mass-mediei asupra formării opiniei publice, a vectorilor politici a statului, precum şi a manipulării cu conştiința colectivă a societății civile este indubitabil necesar de a determina subiecții spațiului informațional al Republicii Moldova, precum şi care sînt sursele de informare prioritar consumabile de către cetățenii Republicii Moldova.

---

[22] *Vezi: Hotărîrea Guvernului Nr.277-XIV „Despre Concepția susținerii de către stat şi promovării mijloacelor de informare în masa în anii 1999-2003”.*

În această concordanță de idei, la moment în Republica Moldova există 41 de studiouri TV prin eter, inclusiv 3 publice sau de stat – Moldova 1, Euro TV (post municipal de Chişinău) şi Televiziunea de Stat din Găgăuzia. Emit şi 62 de posturi TV prin cablu (toate private). Din totalul acestora, la Chişinău există 12 studiouri TV prin eter şi alte 12 studiouri TV prin cablu. În ceea ce priveşte radioul – în Republica Moldova funcționează 23 de posturi de radio prin eter şi 3 posturi de radio prin fir (au fost restabilite rețelele în trei localități). Din acestea, 18 posturi radio prin eter emit din Chişinău, doar 5 din ele având programe originale şi în limba română – Radio Moldova, Antena C, Radio Nova, Radio Contact, şi radio Pro FM. Dintre 103 posturi TV, doar 3-4 au emisiuni locale şi în limba română, altele 4 se retransmit din România: Acasă, Prima, TVR1, PRO TV (cu sub-redacție la Chişinău). De foarte multe ori informațiile prezentate de aceste mecanisme media sînt relatate tendențios[23].

Conform datelor obținute de către Centrul Independent de Jurnalism pe parcursul anului 2004, cetățenii țării au preferat să fie informați în proporție de: 62,9% de către TV; 22,1% - Radio; 3,5% - presa scrisă; 2,4% - Internet. Analiza de sex, denotă că femeile sînt singurele care preferă presa scrisă. Celelalte surse de informare în masă au un auditoriu masculin puțin mai pronunțat decât cel feminin. Coraportul dat nu-şi modifică esențial structura sub influența factorilor de mediu, statut social, educație, etc. Analiza comparată a aceloraşi date din 2004 cu cele din 2003 denotă o stare relativă de evoluție. În anul 2003 datele erau următoarele: TV - 62.2%; Radio - 21.1%, Presa scrisă - 3%. Raportarea factorului „credibilitate” la sursele de informare în masă vizualizează următoare ierarhie încrederii populației în mijloacele de informare în masă: TV – 48,7%; Radio – 10,9%, presa scrisă – 8,7%.

Datele date indică asupra faptului ca televiziunea astăzi este principalul mecanism al spălării de creier, precum şi cel al formarii unei opinii publice, a anumitor stări psiho-sociologice din societate, uneori fiind capabile să determine luarea unor decizii politice majore în societate. Ideea dată este accentuată de faptul că 61% din populația țării zilnic se uită la televizor, 14%, de 3-5 ori pe săptămână, restul mai puțin de 2 ori pe săptămână. Astfel aproape zilnic populația se află în cadrul unui cîmp informațional dinamic. Prin intermediul TV, se creează impresia prezenței, participării la cele relatate, a autoidentificării. Deasemenea, în cazul în care Republica Moldova nu deține resurse financiare pentru depistarea unor metode ilegale, precum cea a „cadrului 25”, ce a fost utilizată în războiul de pe Nistru, este destul de uşor ca mass-media electronică străină să-şi desfăşoare ne stingherit activitatea de

---

[23] *Ghid mass-media 2002. // Centrul Independent de Jurnalism. - Chişinău 2002.*

subminare a conştiinței civice moldave şi de orientare a ei în detrimentul intereselor naționale a Republicii Moldova, acțiune realizată în general prin compromiterea imaginii Republicii Moldova la nivel național şi internațional.

Conform celui mai recent raport al Consiliului Coordonator al Audiovizualului[24], în Republica Moldova sînt înregistrate 93 de instituții ale audiovizualului (50 locale), dintre care 42 studiouri TV. Dinte acestea doar trei se transmit prin rețea statală: Moldova 1, ORT şi TV Găgăuzia. Ipoteza lansată mai sus prinde viată doar prin simpla analiză a spectrului de posturi TV cu cea mai mare notorietate în Republica Moldova. Astfel în Republica Moldova sînt notorii doar în jur de 38 de posturi de televiziune, indiferent de paternitatea lor. Dintre acestea doar 10 sînt naționale, dintre care doar 3 de nivel republican (Moldova 1, ORT, PMR). Televiziunile regionale cele mai reprezentative sînt TV26, TVC21, TV Bălți, Euro TV, NIT.

Posturile TV străine au o pondere substanțială. Din cele 25 de posturi TV străine doar 5 sînt de provinientă română, restul fiind de origine rusă şi parțial ucraineană. Exprimarea în procente a notorietății posturilor TV difuzate pe teritoriul Republicii Moldova se conturează în următoarea structură: Moldova1 - 97,7%; ORT - 96,5%; TVR1 - 92%; RTR - 75%; ProTV - 60%. Analiza acestor date vizualizează faptul că din 5 posturi doar unul e autohton, dar şi acela are concurență serioasă din partea ORT şi TVR1.

Se evidențiază astfel şi faptul că statele străine sînt mai cointeresate în promovarea intereselor lor pe teritoriul Republicii Moldova, decât autoritățile noastre în promovarea propriei statalități şi a celor mecanisme media ce pot constitui instrumente de combatere a intențiilor şi acțiunilor factorilor externi de subminare a statalității Republicii Moldova şi diminuarea sau atribuirea unei coloraturi peiorative imaginii politice a statului moldovenesc. Tendința în cauză reprezintă o linie continuă a politicilor tuturor guvernărilor existente de la 1989 încoace, indiferent de culoarea lor politică.

Situația catastrofală a spațiului electronic autohton este accentuată şi de analiza datelor ce identifică gradul de vizionare a posturilor televizate de către cetățenii Republicii Moldova. Ca regulă, pe teritoriul țării sînt vizionate prioritar 27 de canale. Dintre ele doar 7 au provinienţa statului nostru şi doar 7 din suma totală difuzează în limba română. Printre primele 10 posturi sînt doar 2 autohtone: Moldova1 - locul 2 şi NIT - locul 8. Analiza comparată a anului 2004 cu 2003 a topului preferințelor situează pe prim plan ORT cu 76.3% (2003 - 71,1%), comparativ cu Moldova1 cu doar 49.5% (2003 - 56,5%) şi TVR1 cu 24.8% (2003 - 23,9%). Analiza cauzelor preferințelor

[24] *Raport de monitorizare a mass-mediei electronice. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2004, p.3.*

pentru primele 3 posturi TV clasate denotă faptul că ORT are este preferată în primul rînd pentru calitatea şi diversitatea emisiunilor, modalitatea de prezentare a ştirilor şi pentru faptul că se recepţionează bine.

Moldova1 se află în preferinţe doar în virtutea faptului că prezintă ştirile din ţară, apoi pentru emisiuni şi datorită recepţionării unice. Pentru gradul de obiectivitate Moldova1 e apreciată doar de 1% din cei chestionaţi. În acest context, trebuie de remarcat că 57% din populaţie recepţionează 1-5 canale şi doar 31% recepţionează de la 6 la 14 canale şi deţin doar un singur televizor. Un impediment substanţial în calea sporirii influenţei presei electronice autohtone asupra populaţiei este prezentat de calitatea recepţionării imaginii. Astfel postul naţional Moldova 1 se află pe penultimul loc din clasamentul calităţii imaginii recepţionate. Respondenţii o apreciază ca foarte bună doar în proporţie de 37,8%, fiind urmat doar de TV 26 şi precedată de NIT cu 38,7%.

În topul clasamentului sînt situate mecanismele media de origine română şi rusă: NTV - 58,2%, ORT - 45,8%, Rossia - 48,3%, Acasă - 51,7%, TVR1 - 44,2%, PRO TV - 42%. O simplă analiză comparată a acestor parametri, permite vizualizarea stării deplorabile a imaginii politice a Republicii Moldova, situaţie generată de lipsa viziunii politice de durată a eşichierului politic din ţară. Paralel se poate de concluzionat că în republica Moldova nu există nici o forţă politică care să fie orientată la consolidarea societăţii moldave ca factor de promovare a imaginii politice statale în dimensiunea sa naţională şi internaţională.

Analiza acestor date, deşi ne relatează despre lipsa unei imagini pozitive a Republicii Moldova atît în mediul propriului popor, cît şi în mentalitatea altor actori politici ca consecinţă a situaţiei catastrofale a mass-mediei autohtone, care şi-a pierdut rolul de forţă motrice la formarea opiniei publice naţionale, totuşi lasă o urmă de speranţă. Ea constă în faptul că deşi pe teritoriul ţării o sumedenie de canale realizează emisiuni despre situaţia din ţară, totuşi Moldova 1 rămâne în topul preferinţelor datorită caracterului său naţional şi al reflectării situaţiei din ţară, chiar dacă subiectiv[25].

În urma adoptării unei strategii naţionale în domeniul comunicării, ca de genul celei din România, cu privire la integrarea europeană, s-ar putea realiza consolidarea cetăţenilor în jurul intereselor naţionale, valorilor naţionale, fără riscul de a ne transforma într-o societate cu dimensiuni conflictuale de ordin etnic sau rasist. În urma ridicării gradului de obiectivitate şi a reflectării permanente a celor mai stringente probleme din societate, gen conflictul transnistrean, prin intermediul Moldova1 s-ar reuşi obţinerea unei stări psihice fa-

---

[25] *Monitorizarea programelor Radio Moldova şi TV Moldova 1. // Raport 1-30 noiembrie 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2004, p.9.*

vorabile, indiferent de apartenența etnică, social-politică, pentru soluționarea lor, fără anumite ingerințe din exterior.

În secolul XXI, secolul războiului informațional, fiecare stat trebuie să asigure condițiile de dezvoltare a mass-mediei naționale, pentru a nu permite dezintegrarea sa şi minimalizarea rolului său de edificator al societății civile. Factorul dat este accentuat de rezultatele campaniilor electorale, în care televiziunea are un rol decisiv la promovarea anumitor concurenți electorali, inclusiv şi a unor forțe distructive. Datorită gradului scăzut de independență economică, lipsei unei reglementări juridice, presa electronică produce o debandadă în creierul alegătorului acesta, fiind determinat în unele cazuri să ea decizii ce nu corespund atît intereselor sale personale, cît şi de grup.

Acest fapt este conştientizat şi de forțe externe Republicii Moldova, care utilizează spațiul mediatic electronic în favoarea unor scopuri care contravin principiului dreptului internațional de neamestec în afacerile interne ale unui stat. Ideea dată a perpetuat pe parcursul tuturor campaniilor electorale desfăşurate în Moldova, totul variind în dependență de relevanța scopului propus şi de impedimentele ce stăteau în calea realizării rezultatului scontat.

Acest factor şi determină într-o măsură esențială dezvoltarea posturilor străine de televiziune pe teritoriul țării. Din aceste considerente, perpetuarea pe eşichierul politic a unor forțe de sorginte antinațională şi antistatală nu trebuie privită ca o inovație sau ceva atipic sistemului nostru de partide. Rolul mass-mediei străine difuzate în Republica Moldova de formator al opiniei publice s-a acutizat în timpul Parlamentarei 2005, cînd datorită unei susțineri media masive, o forță politică total necunoscută şi recent constituită în Moldova, precum blocul electoral „Patria-Rodina", în timp record a reuşit să obțină peste 50% din sufragii în Unitatea Teritorial Administrativă „Găgăuz Yeri".

Rolul posturilor TV autohtone şi în special al Moldovei1 la formarea opiniei publice şi a imaginii politice statale unitare este profund diminuat de faptul că ele nu se retransmit pe teritoriul autoproclamatei „republici moldoveneşti nistrene". Decizia dată a fost luată de către autoritățile nerecunoscute ale acestui teritoriu, deşi anterior difuzarea lui era gratuit-obligatorie[26].

Acest fapt denotă perceperea de către autoritățile nerecunoscute transnistrene a rolului pe care îl are televiziunea la procesul de consolidare a statalității. Concomitent acest fapt trezeşte nedumerire asupra lipsei de reacție a autorităților Republicii Moldova, care nu interzic retransmiterea pe teritoriul controlat de Chişinău a postului de televiziune transnitrean TV PMR. Postul dat

[26] *Volovoi Gr. Mass-media electronică din Transnistria. // For Media, Buletin informativ, nr.1. – Chişinău, 2004, p.9.*

reprezintă principala forţă de propagandă în spirit smirnovist a ideilor de secesionism şi ură interetnică. În aceste condiţii, pe lîngă faptul că locuitorii din stînga Nistrului sînt supuşi dezinformării, aceleiaşi acţiuni concomitente este supusă şi partea dreaptă a Nistrului. Din aceste considerente şi apar şi se manifestă, iau amploare diferite forţe antagonice, inclusiv politice, care sprijină regimul de la Tiraspol şi condamnă acţiunile regimului constituţional de la Chişinău.

Cel mai deplorabil în această situaţie rămîne a fi cetăţeanul de rînd care este manipulat în detrimentul propriilor interes cu negarea identităţii naţionale şi a apartenenţei etnice. Paralel dezinformării şi manipulării sînt supuşi şi reprezentanţii corpului diplomatic acreditat de la Chişinău, care astfel îşi poate forma o opinie eronată despre acest diferend. În aceeaşi ordine de idei, se necesită a fi menţionat că spaţiul informaţional transnistrean este controlat în marea lui majoritate de către Smirnov şi „ministerul securităţii de stat”, iar cele care manifestă vreo anumită atitudine constructivă faţă de integrarea teritorială a Republicii Moldova sînt persecutate, precum în cazul TV AsKET[27].

În aceste condiţii, se impune ca organele de stat ale Republicii Moldova fie direct, cel mai preferabil prin intermediul reprezentanţilor societăţii civile să mediatizeze pe larg diferendul transnistrean din perspectiva respectării principiului statului de drept şi a integrităţii sale teritoriale. De remarcat că există indicii care denotă faptul că în această acţiune s-ar implica activ reprezentanţii media a societăţii civile.

La moment, sectorul audiovizual din Republica Moldova se dezvoltă haotic, deoarece nu exist o strategie naţională în acest domeniu, precum nu există nici o strategie naţională de promovare a imaginii politice a Republicii Moldova. Practica ţărilor vecine demonstrează că elaborarea şi adoptarea, prin lege organică, a unui plan naţional privind strategia dezvoltării sectorului audiovizualului permite ameliorarea situaţiei, prin stabilirea principiilor şi priorităţilor de activitate în domeniu, a modalităţilor de finanţare. Acest fapt este vizibil prin analiza sondajelor de opinie ce permit vizualizarea ataşamentului cetăţenilor faţă de statul pe care îl reprezintă. În Republica Moldova nu există o relaţie de conlucrare a statului cu propriei cetăţeni, nu există iniţiative direcţionate la formarea unei imagini viabile a constituentelor statului Republica Moldova.

Este necesar ca prin lege să fie determinate clar şi în corespundere cu principiile democratice statutul juridic şi al radiodifuzorilor locali, obligaţiile şi responsabilităţilor acestora. Tot prin lege ar trebui specificate principiile şi

---

[27] *Volovoi Gr. Mas-media electronică din Transnistria. // For Media, Buletin informativ, nr.1. – Chişinău, 2004, p.10.*

modalitățile de activitate a radiodifuzorilor din exterior, ceea ce ar permite dezvoltarea acestui sector în sensul interesului național, respectîndu-se prevederile Convenției europene cu privire la televiziunea transfrontalieră.

Radioul rămîne constant cea de-a doua forță mediatică care contribuie la formarea opiniei publice, la constituirea unei imagini şi precepte despre un anumit fapt sau eveniment. Acest factor este determinat şi de frecvența de audiență a posturilor de radio. Comparativ cu televiziunea care este vizionată zilnic de cel puțin 61% din populația țării, radioul este audiat zilnic de doar 42%, 3-5 zile pe săptămână – 17%, deloc 23% din populație[28]. Diminuarea rolului radioului la formarea şi influențarea formării unei imagini politice favorabile intereselor de stat ale Republicii Moldova este accentuat de rezultatele analizei comparate a situației din 2004 cu cea din 2003.

Analiza spectrului informațional radio autohton denotă faptul că în Republica Moldova sînt notorii doar 25 de posturi radio (în 2003 erau 32 de posturi de radio). Clasamentul primelor 5 este următorul: Radio Moldova - 90,4% (2003 - 94,5%); Russkoe Radio - 78,1% (2003 - 78,1%), HIT FM - 70,7% (2003 - 69,5%), Antena C - 64,3% (2003 - 68,4%)[29].

Din totalitatea posturilor de radio mai notorii, doar 5 sînt autohtone. Analiza spectrului dat denotă că doar 11 posturi emit în limba română. În rest, piața informațională este ocupată de posturile ruseşti. Din aceste considerente opinia publică națională este influențată direct de sursele de informare de sorginte rusă. Aceasta este practic caracteristic principală a spațiului nostru informațional, care determină direct preferințele social-politice, menținerea vechii mentalități de națiune mai inferioară, apartenență doar unui singur spațiu posibil-spațiul ex-sovietic, inclusiv în unele cazuri, inexistența statalității moldoveneşti.

Din aceste considerente s-a structurat următorul clasament al radiourilor, în dependență de gradul de audiență al lor: Radio Moldova - 41,1% (2003 - 48,7%); Russkoe Radio - 34,8% (2003 - 35%); HIT FM - 27,8% (2003 - 27,9%); Antena C - 12,8% (2003 - 18,9%), Radio România Actualități - 8,1% (2003 - 5%). Doar populația rurală preferă Radio Moldova şi Antena C, ținînd cont că ele sînt şi cele mai accesibile de captat. De remarcat că Radio Moldova este preferat în primul rînd pentru prezentarea ştirilor - 37,9%. Dar în cazul său se profilează şi faptul că populația în jur de 20% preferă Radio Moldova datorită caracterului său național, moldovenesc.

---

[28] *Raport de monitorizare a posturilor radio 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. - Chişinău, 2004, p.11.*

[29] *Notorietatea şi audiența mass-media din Republica Moldova. // Mass-media, buletin analitic, decembrie. – Chişinău, 2004, p.37.*

Acest fapt trezeşte speranţe, că, în condiţiile în care Moldova1 nu se retransmite în Transnistria, Radio Moldova ar putea fi folosit drept pilon de bază al procesului de promovare a unităţii statalităţii Republicii Moldova şi a proceselor instituţionale din partea dreaptă a Nistrului, precum şi drept catalizator al impulsionării procesului de democratizare a acestei regiuni, proces realizabil doar prin activizarea şi influenţarea opiniei publice transnistrene. Russkoe Radio este apreciat pentru diversitatea muzicală, emisiuni interactive, precum şi pentru buna recepţionare a acestuia. Factorul limbii în acest caz nu este printre priorităţi, el figurează doar în proporţie de 2,5%.

În contextul accentuării calităţii de recepţie de menţionat că HIT FM se recepţionează mai bine decât Radio Moldova (6,7%), Russkoe Radio (4,4%), cu u procentaj de 7,7%. Nu se exclude că acesta a fost factorul pentru care Coaliţia 2005 şi-a axat campania publicitară pe HIT FM. Coraportat la numărul de localităţi, se poate de menţionat că Radio Moldova se recepţionează în 89,6% localităţi, Russkoe Radio - 71,3%, HIT FM - 65,3%, Antena C - 53,5%. Acest fapt evidenţiază cărei influenţe este supus cetăţeanul Republicii Moldova, chiar dacă există organe abilitate de a supraveghea şi a aplica sancţiuni celor care încalcă legislaţia de funcţionare a limbilor şi de retransmisie a unor emisiuni. În condiţiile în care posturile radio autohtone nu au capacităţi definitorii de a contribui la modelarea conştiinţei naţionale, nu se poate vorbi de existenţa unui mecanism mediatic naţional capabil de a participa la formarea imaginii politice a Republicii Moldova.

Procesul de globalizare şi cele geostrategice existente în regiune au permis surselor de informare în masă străine de a penetra spaţiul mediatic autohton, dezintegrarea şi asimilarea lui de către reprezentanţii mediatici străini, care prioritar activează în detrimentul intereselor statului nostru. Deşi mai multe forţe politice din ţară încep a conştientiza efectele negative ale acestui fenomen, practic nu se întreprinde nimic întru ameliorarea şi redresarea stării actuale a mecanismului naţional statal media.

Dintre posturile de radio cele mai influente sunt ramificaţiile locale ale unor posturi de radio din Europa, ajunse aici prin Moscova. Este vorba de „Evropa-plius", „Nostalgie", precum si posturi ruseşti prin vocaţie ca „Russkoe Radio", „HIT FM" - retransmise pe unde locale de posturi autohtone. Filiale locale au şi posturile de radio din Bucureşti – „Radio Contact", „Pro FM".

Posturile de radio locale, de pe banda FM, au in majoritatea lor o grila de program constituita în cea mai mare parte din emisiuni muzicale pentru tineret şi mai puţine ştiri sau emisiuni cu tentă de investigaţie şi analiză. Cele cu caracter de promovare a conştiinţei civice, a participării politice apr doar în timpul campaniilor electorale, pentru ca apoi să dispară fără urmă. O abatere

ne esențială de la ele fac posturile „Antena C”, care are un program de ştiri la intervale scurte şi emisiuni originale de interes public mai larg. Datorită unei condiții tehnice mai bune, „Antena C” are şi o arie de răspândire mai largă. Dar cea mai răspândita arie a undei FM pe teritoriul Republicii Moldova o are postul de radio al misiunii mondiale a baptiştilor, „Micul Samaritean”.

Din considerentul că auditoriul radioului sînt preponderent tineri, în timpul campaniei electorale concurenții electorali de centru dreapta îşi propulsează mesajele lor prin intermediul undelor, accesul la care este mai simplu şi mai puțin costisitor decât la televiziune. Ca exemplu ne poate servi Parlamentara 2005, cînd Coaliția pentru Alegeri Libere şi Corecte „Coaliția 2005” a difuzat o serie de spoturi publicitare de informare electorală a tineretului.

Cei mai mari furnizori de informații pe piața mass-media din Republica Moldova, dar cu un rol diminuat la formarea opiniei publice naționale, sînt agențiile de presă: „Moldpres” - instituție de stat, agențiile private „Basa-Press”, „Infotag”, „Flux”, „Interlic”. Informații despre evenimentele ce au loc în capitală şi în instituțiile publice ale acesteia prestează agenția – „Info-Prim”, iar la Bălti, încadrată în Asociația Presei Independente îşi desfăşoară activitatea agenția regională „Deca-pres”[30].

În comparație cu presa scrisă, agențiile de presă au o situație economică mai stabilă, ele având printre abonați ambasade străine, organizații internaționale, precum şi clienți externi pentru care furnizează informații contra plată. Din acest considerent, agențiile de presă au un grad de independență mai mare, desigur, în cazul când ele sînt din oficiu independente şi nu aparțin vreunui partid sau grup de interese. Concomitent, datorită relațiilor lor cu partenerii străini, acestea au influență decisivă la formarea opiniei publice internaționale cu privire la Republica Moldova, cel puțin din considerentul că agențiIle de presă sînt unica sursă media despre Republica Moldova mai accesibilă peste hotare.

Ca rezultat ale celor expuse, precum şi datorită dezvoltării noilor tehnologii informaționale, mai mulți consumatori de informație au început să prefere în calitate de produs informația presei on-line (Internet). Aceşti consumatori sînt în jur de 4%[31], dar sînt în plină evoluție. Din aceste considerente, atît televiziunea, radioul, cît şi presa scrisă îşi creează pagini web, pentru a fi cît mai accesibile.

La moment acest domeniu la noi este foarte slab dezvoltat. Pentru aceasta sînt mai multe explicații. În primul rînd Republica Moldova nu dispune de

---

[30] *Ghid mass-media 2002. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2002, p.103.*

[31] *Raport de monitorizare a mass-mediei electronice 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2004, p.3.*

o rețea electronică funcțională pe întreg teritoriul țarii, accesul la Internet fiind limitat consumatorilor regionali, la el având acces practic Chişinăul şi unele centre raionale. Însă cel mai periculos lapsus în acest domeniu este lipsa unei reglementări juridice a mecanismului de funcționare a Internet-ului şi a informației accesate prin intermediul său. Din considerentul lipsei cadrului normativ juridic este posibilă denaturarea informației în detrimentul imaginii Republicii Moldova.

Analiza acelor portaluri care fac referire la Republica Moldova, indiferent că sînt de provinență rusă sau română, denotă faptul că Republica Moldova este pusă într-o poziție defavorabilă, cu diferența că cele ruseşti recunoscând statalitatea moldovenească, o diminuează, atribuindu-i conotații negative, iar cea română prioritar neaga existența statalității din stînga Prutului, înaintând drepturi asupra teritoriului dintre Nistru şi Prut.

Influența presei scrise asupra imaginii politice a Republicii Moldova actualmente nu poate fi caracterizată ca un instrument omnipotent, dar mai ales omniprezent. Situația în care se prezintă acest segment media din Moldova reflectă nişte stări de fapt a căror modificări sunt categoric impetuoase, dar care nu pot fi efectuate independent. Unul din factorii principali şi principiali, cu care se intersectează şi de care depind vectorii activității presei scrise din Moldova rămâne a fi cel economic.

Anume acest factor este responsabil de prioritățile consumatorilor şi puterea de prezentare a presei, determinînd concomitent locul şi rolul acesteia în societate. Confirmarea acestui fapt poate fi realizată printr-o simplă analiză a datelor oferite de investigațiile în domeniu care demonstrează că 50% din populația țării nu citeşte absolut deloc presa, la care se adaugă alte 20% de cititori care o citesc doar cu anumite ocazii, dar fără a o cumpăra de sinestătător

Aspectul determinant al factorului economic constrâng la acțiuni predilecte şi pe reprezentanții mass-media pentru care salariul la locul de muncă este principala sursă de venit pentru 86%, iar mărimea acestuia i-a determinat pe 80% din reprezentanții presei scrise să recunoască că fac partizanat politic. Prin urmare, diferenței de 6% îi rămâne sarcina de a contribui la formarea unei opinii publice corecte față de anumite evenimente de importanță națională. Dar, şi această cifră ar putea fi prea mare pentru că nu s-a luat în considerație puterea de influență a politicii editoriale care are limitele şi canoanele ei. Dacă într-un „Francfurter Allgemeine Zeitung” care este de dreapta pot fi găsite cîte odată că paginile de politică şi cele de cultură formează un contrapunct al ziarului, situație care explică lipsa unei politici editoriale pentru tot ziarul, atunci în presa din Moldova aceste situații de contrapunct lipsesc cu desăvârşire.

Este foarte dificil ca în materialele realizate de presa autohtonă să găseşti subiecte care urmăresc strict informarea cetăţeanului fără al intoxica şi cu anumite comentarii care favorizează sau din contra o formaţiune politică. O atare circumstanţă este prezentă şi în paginile ziarelor pretinse independente, de tipul „Timpul" de exemplu care după o descriere a evoluţiei preţului la carburanţi încheie articolul cu comentariul „actuala situaţie economică ar putea avea urmări grave din cauza populismului practicat de comunişti legat de majorarea salariilor şi pensiilor fără a întreprinde măsuri de redresare a economiei".

Această parţialitate a fost constatată şi de reprezentantul pentru presă şi relaţii cu publicul a Misiuni OSCE în Republica Moldova Claus Neukirch care afirmă că „stilul ştirilor trebuie să fie strict separat de cel al comentariului. Din păcate diferenţierea n-o întîlnim des în presa din Moldova"[32].

Datorită atribuirii ştirii unui caracter personificat, de analiză are loc derapare a presei spre spaţiul manipulării conştiinţei publice, de către un anumit sau alt grup de interese. Acest fapt însă nu înseamnă că presa nu trebuie să abordeze domeniul analitic. Esenţial este să se respecte etica profesională, iar interesele personale sau de grup să nu fie în disonanţă faţă de interesele general-naţionale.

Rolul presei ca component media cu certitudine este de a coagula opinia publică vizavi de cursul societăţii pe care o reprezintă sau, mai corect, să contribuie la formarea de atitudini diferite pentru anumite stării de fapt sau potenţiale. Regretabil, dar presa din Republica Moldova nu reuşeşte să contribuie la formarea unor atitudini şi imagini. De cele mai multe ori, presa moldovenească rămîne în urma cititorului şi reprezintă de cele mai multe ori nişte opinii publice deja formate.

Invocând o expresie de a lui Mihai Cogălniceanu care spunea că „inima poporului nu se înşală niciodată" putem explica actul de sancţionare de către electorat a unor formaţiuni politice de dreapta sau de stînga în perioada de independenţă. Respectiva decizie era mai mult rezultatul unor acţiuni simultane a electoratului decât impactul eforturilor presei. Pentru a nu crea impresia unor supoziţii în acest sens este suficientă doar o retrospectivă a evoluţiei presei paralel cu perindarea la putere a diferitor formaţiuni politice cu care apăreau şi dispăreau diverse ziare.

Acestea reuşeau să „influenţeze" opinia publică doar atît cît existau partidele finanţatoare şi doar cu reflectarea propriilor puncte de vedere, ce deseori

---

[32] *Neurkirch C. Presa liberă ajută democraţia. // For Media, Buletin Informativ, nr.1. – Chişinău, 2004, p.4.*

nu corespundeau cu interesele vitale ale ţării. Acest fapta a creat şi ambiguitate în ataşamentul partenerilor externi faţă de Republica Moldova.

Un alt aspect important este gradul de reprezentativitate în presă a problemelor cotidiene a cititorilor care în ultimă instanţă formează tabloul preferinţelor acestora şi denotă puterea de influenţă a lor. Făcînd o comparaţie cu un raport de monitorizare a activităţii Companiei Publice „Teleradio-Moldova" care denotă o stare deloc firească pentru o instituţie de acest gen în sensul că peste 70% din timpul de emisie al acestea reflectă evenimente din capitală observăm că aceeaşi caracteristică poate fi atribuită şi presei naţionale care invocând un pretext asemănător - insuficienţa finanţelor - însereează în paginile sale mai cu seamă evenimente cu rezonanţă municipală şi internaţională, fără corelaţie cu politica naţională şi locală[33]. Astfel s-a modelat o situaţie cînd populaţia rurală este mai mult interesată de politica municipalităţii Chişinău decât de cea locală (cu un avantaj de 20%) în timp ce populaţia urbană este mai interesată de evenimentele internaţionale.

O dovadă concludentă în acest sens poate servi faptul că nici 1% din cele cîteva sute de persoane chestionate nu aveau idee ce reprezintă „Memorandumul Kozak" în timp ce foarte mulţi cunoşteau detalii despre atacul asupra World Trade Center. Această lipsă de normalitate poate fi completată şi de repartizarea nesănătoasă a categoriilor de cititori după limitele de vîrstă pentru acelaş top al preferinţelor de politică locală, naţională şi internaţională. Astfel segmentul de cititori cuprins între 14-19 ani este foarte interesat de evenimentele internaţionale, foarte puţin de naţională şi aproape de loc de cea locală. Aproximativ acelaş clasament este specific şi pentru segmentul 20-45 ani, singura diferenţă fiind proporţia mai mică dintre interesul pentru evenimentele naţionale şi internaţionale. Politica naţională rămîne pe locul trei ca în prima grupă doar cu un avantaj de 10% în comparaţie cu segmentul mai tînăr de cititori.

Un portret diametral opus este oferit de segmentul de cititori care depăşeşte limita de 50 ani din care 60% manifestă un interes foarte mare pentru politica naţională, 20% pentru locală şi 10% pentru internaţională. Analiza acestor predispoziţii reduse pentru politica locală demonstrează interesul scăzut al populaţiei pentru tot ce se întîmplă în preajma lor, iar rezultatul alegerilor din 10 iulie 2005 doar confirmă acest lucru.

Făcînd abstracţie de această monotonie disperată vom remarca totuşi rolul important al presei în digestia şi asimilarea unor evenimente şi conjuncturi politice mai sofisticate pentru cetăţeanul simplu. În acest sens, al importanţei

---

[33] *Monitorizarea programelor Radio Moldova şi TV Moldova1. Raport 1-30 noiembrie 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2004, p.39.*

mass-media, relevantă este surprinderea administrației de la București care în vâltoarea integrării euro-atlantice a constatat cu stupoare că societatea românească n-a fost pregătită în totalitate pentru schimbări de o asemenea anvergură. Ori, presa n-a dispersat nenumăratele supoziții și aspirații astfel ca societatea să fie capabilă să discearnă anumite perspective pe care le dorea iminente. O situație asemănătoare a ecluzionat și în Germania proaspăt unificată, unde tot mai des era enunțată întrebarea retorică despre necesitatea acestei unificări.

Prin aceeași prismă e necesară și studierea implicării presei autohtone în abordarea unei probleme a Republicii Moldova de genul celei a Germaniei, unificare acelor două maluri de Nistru. Reeșind din acest context nu reușim să observăm decât lamentabila abordare a acestor categorii de probleme. Pertinența acestei constatări este justificată de cazuri reale și fierbinți care au fost prezentate publicului doar intermitent și superficial, cum ar fi de exemplu problema școlilor cu predare în limba română din stînga Nistrului. Singura publicație care și-a adus aportul într-o măsură corespunzătoare în prezentarea conflictului enunțat a fost ziarul „Flux”, care a depășit la acest capitol alte publicații naționale ca „Timpul” și „Jurnal de Chișinău” cu peste 80%.

Aproximativ în aceeași termeni se poate vorbi și despre elucidarea cazului cu „războiul telefoanelor” ocazie cu care a fost organizată o conferință de presă la care, afirmă ministrul Informațiilor și Telecomunicațiilor de la Tiraspol „nimeni n-a venit, ziariștii de la Chișinău demonstrând o atitudine tot mai indiferentă față de relațiile dintre Chișinău și Tiraspol”.

Dacă acest lucru și l-a permis presa de pe malul stînga al Nistrului, iar cele 73 de publicații de la Chișinău citite la Tiraspol n-au putut prezenta cititorului din stînga Nistrului un alt punct de vedere la problema dată, atunci nu-i complicat să realizezi efectul creat de mass-media tiraspoleană care, cu mici excepții, este controlată de regimul lui Smirnov, ziariștii fiind obligați să prezinte realitatea prin prisma autorităților. Anume pentru că este loc de manevră, regimul de la Tiraspol continuă să întrețină diferendul transnistrean cu ajutorul mass-media de acolo. Sunt tot mai multe dovezi că presa oficială din Transnistria urmărește un singur scop: prezentarea tendențioasă a evenimentelor de pe malul drept pentru a ațâța ura transnistrenilor față de Chișinău.

Iar recentul sondaj, chiar dacă este realizat de autoritățile transnistrene demonstrează că doar 9% din populație dorește unificarea cu malul drept vine să confirme această concluzie. Respectiva stare de lucruri este evidențiată și de Claus Neukirch care observă că „citind presa de pe malul drept am uneori impresia că nici nu există necesitatea de întregire a țării sau acestei probleme nu i se acordă atenția necesară”. Cam acesta este rezultatul competiției presei de pe malul drept cu cele 38 de publicații pe care le are Tiraspolul. Acest fapt

nu face decât să accentueze discrepanţele societăţii moldoveneşti şi lipsa de cointeresare şi conlucrare a autorităţilor de la Chişinău cu reprezentanţii media la consolidarea şi fortificarea unei imagini real calitative a Republicii Moldova ca condiţie indispensabilă a impunerii propriilor condiţii administraţiei de la Tiraspol şi mediatorilor conflictului nistrean.

Elocvent pentru acest subiect sînt şi datele oferite de un raport de monitorizare a presei finanţate de structurile oficiale care având drept referinţă relaţiile interetnice dintre cele trei regiuni convenţionale – Chişinău, Transnistria şi UTA GăgăuziYeri, demonstrează că din cele 649 de articole relevante studiului dat, cel mai mare număr de materiale au fost înserate în „Vesti Găgăuzii"(176) urmat de „Pridnistrovie" (126), „Adevărul nistrean" (122) şi „Nezavisimaia Moldova"(106)[34].

Portretul presei moldoveneşti prezentat rămîne încă a fi unul vulnerabil din punctul de vedere al imparţialităţii. Atîta timp cît această sursă media de rînd cu alte componente media nu va fi aptă de a se elibera de pretenţiile aspre ale finanţatorilor, nu va putea să-şi manifeste deplina putere pe care o posedă şi nici atinge culmile pe care le doreşte. De rînd cu toate acestea va fi posibilă şi educarea unei bresle ziariste profesioniste care actualmente lipseşte.

Analiza impactului pe care îl produce mass-media asupra conştiinţei umane ca factor indispensabil formării imaginii politice naţionale şi internaţionale a Republicii Moldova denotă la moment următoarele tendinţe de dezvoltare ale mecanismul naţional-statal mass-media.

Prima tendinţă.

Mass-media, prioritar cea scrisă, rămîne sensibilă la oscilaţiile pieţei economice. Din aceste considerente, nu va scăpa de curând de mrejele dependenţei ei de grupurile de interese şi din această perspectivă libertatea mass-mediei, ca premisă a constituirii unei imagini politice statale, rămîne a ţine de domeniul viitorului societăţii moldoveneşti. Cu atât mai mult, cu cît la nivel de stat nu există elaborată o strategie de dezvoltare a peţii informaţionale autohtone, de protecţie a producătorului şi consumatorului autohton de imixtiunile externe, pentru a-i da mass-mediei o şansă de dezvoltare normală. Aceste clauze ar contribui în mod decisiv la promovarea interesului naţional şi la consolidarea societăţii civile.

Tendinţa a doua.

În lipsa posibilităţilor economice, pentru a construi o imagine politică favorabilă, statul trebuie să depună toate eforturile pentru a crea condiţii de

---

[34] *Raport de monitorizare a presei 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. - Chişinău, 2004, p.11.*

apariție a organelor mass-media locale, inclusiv cu subvenționare de la bugetele locale, dar fără imixtiuni în politica editorială. Noua diversitate va permite promovarea interferenței interesului general cu cel regional în scopul realizării unității şi statale integrității teritoriale.

Tendința a treia.

Ca urmare a unor procese de restructurare geopolitica, ce se desfăşoară în Europa, Republica Moldova devine țara de hotar între Est şi Vest. În aceste condiții pe piața informațională a țării vor apărea grupuri de interese cu scopul de a deține, în primele linii ale sferelor de decizie ale statului, dar şi în cele de formare a opiniei publice, a unor mijloace puternice de influențare. Astfel, tendința monopolizării domeniului mass-media în Republica Moldova, apariția unor concerne cu ramificații în toate tipurile mass-media, este un lucru prea puțin dificil pentru cercurile cu finanțe mari şi cu interese geostrategice în regiune. Lipsa unei reglementări legislative în acest sens, ce ar reglementa raportul existenței dintre mass-media națională şi cea cu finanțare externă va determina erodarea şi dezintegrarea statalității Republicii Moldova, cu toate consecințele negative ulterioare.

Literatura

Ghid mass-media 2000. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2000

Ghid mass-media 2002. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2002

Hotărîrea Guvernului Nr.277-XIV „Despre Concepția susținerii de către stat şi promovării mijloacelor de informare în masa în anii 1999-2003”

Neurkirch C. Presa liberă ajută democrația. // For Media, Buletin Informativ, nr.1. – Chişinău, 2004

Notorietatea şi audiența mass-media din Republica Moldova. // Mass-media, buletin analitic, decembrie 2004. – Chişinău, 2004

Monitorizarea programelor Radio Moldova şi TV Moldova1. // Raport 1-30 noiembrie 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2004

Raport de monitorizare a mass-mediei electronice 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2004

Raport de monitorizare a posturilor radio 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. - Chişinău 2004

Raport de monitorizare a presei 2004. // Centrul Independent de Jurnalism. – Chişinău, 2004

Saharneanu V. Libertatea Presei şi tendințele dezvoltării ei. // Drepturile şi Libertățile omului în Republica Moldova. // Raport Național, 1999

Volovoi Gr. Mas-media electronică din Transnistria. // For Media, Buletin informative, nr.1. – Chişinău, 2004

Prezentat la redacție
la 15 octombrie 2005

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ПОДРОСТКОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (на основе социально-психологических исследований).

Ирина КАУНЕНКО
Республика Молдова, Кишинев
Академиz Наук Молдовы
Центр медицинских, социо-демографических исследований семьи
Доктор психологических наук, доцент

The article describes the results of an empirical study of ethnical identity of teenagers and young people of title nation and minority ethnic (Russian, Ukrainian, Bulgarian, Gagauzian). The region of study is Moldova – Chisinau, Comrat (Gagaus Yeri), Ribnita (Transdniester). A study carried out by the author shows that all ethnic groups has positive ethnic identity. Ukrainian, Bulgarian, Gagaus teenagers have a biethnical identity. A high level instability of acquire social situation of the teenagers and young people of all ethnic group was defined.

Методология исследования

Исследование проблемы этнической идентичности традиционно было прерогативой этнологов, этносоциологов, культурантропологов. С распадом Советского Союза интерес психологов к феномену этнической идентичности был вызван с одной стороны, необходимостью ответа на «социальный» заказ общества – процесса поиска новой адекватной реальности этнической идентичности у представителей «титульного» этноса и этнических меньшинств, необходимость формирования общегражданской идентичности и установок мультикультуризма для сохранения этнического мира, а с другой стороны – помочь человеку овладеть"

ролями, востребованными временем, соотнести более точно свои представления о мире с реальным миром[35].

Есть ещё один значимый фактор, влияющий на интенсификацию исследования проблемы этнической идентичности и толерантности - это смена парадигмы развития общества с экономической на социальную. Важнейшим фактором развития гражданского общества является "социальный капитал".

"Социальный капитал, - указывает Р.Патнэм, – это уходящие в глубь истории традиции социального взаимодействия, предполагающие нормы взаимности и доверия между людьми, широкое распространение различного рода добровольных ассоциаций и вовлечение граждан в политику ради решения стоящих перед сообществом проблем"[36]. Таким образом, основой гражданского общества является доверие и толерантность к "другим".

В социальной психологии установлена закономерность, что только самодостаточный человек с нормальным позитивным проявлением самоидентичности способен к толерантному отношению к другим людям[37]. Исследования, проведённые под руководством российского психолога Н.М.Лебедевой[38], выявили, что позитивная этническая идентичность (позитивные автостереотипы и позитивные чувства, связанные с этничностью) способствуют формированию этнической толерантности, негативная же этническая идентичность и опыт этнической дискриминации способствуют появлению этнической интолерантности.

Если проблема этнической идентичности достаточно интенсивно разрабатывалась в американской и западной психологии (Ж.Пиаже[39]; Э.Эриксон[40]; Дж.Марсиа, Дж.Финни[41]; Дж.Де-Вос[42]; Ф.Л.К.Хсю[43]), то

[35] *Андреева Г.М. Трудности социального познания: "Образ мира" или реальный мир? // Социальная психология в современном мире. / Под ред. Г.М.Андреевой, А.И.Донцова. - Москва: Аспект Пресс, 2002, с.197*

[36] *цит.: Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур: Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности. – Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургск. Ун-та, 2005, с.79*

[37] *там же, с.81*

[38] *Этническая толерантность в поликультурных регионах России. / Под ред. Н.М.Лебедева, А.Н.Татарко. - Москва: Изд-во РУДН, 2002.*

[39] *Белинская Е.П., Стефаненко Т.Г. Этническая социализация подростка. – Москва, 2000.*

[40] *Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. - Москва: Прогресс, 1996.*

[41] *Стефаненко Т.Г. Этнопсихология. - Москва: ИП РАН, Деловая книга, 2000.*

на постсоветском пространстве она стала разрабатываться с начала девяностых годов прошлого века и сейчас переживает «этнический ренессанс».

Проблеме этнической идентичности и особенностям ее формирования посвящены целый ряд исследований:

- генезис этнической идентичности (Т.Г.Стефаненко, О.Л.Романова; Т.Г.Стефаненко,[44]; С.А.Баклушинский, Н.Г.Орлова[45]; В.П.Левкович, Л.Д. Кузмикайте[46]).

- трансформация этнической идентичности (Н.М.Лебедева[47]; А.Б.Мулдашева[48]; Т.Г.Стефаненко, Е.И.Шлягина, С.Н.Ениколопов[49];

---

[42] *Де-Вос Дж. Этнический плюрализм: конфликт и адаптация. // Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. / Под ред. А.А.Белика. - Москва: Смысл, 2001, с.229-277*

[43] *Хсю Ф.Л.К. Базовые американские ценности и национальный характер. // Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. / Под ред. А.А.Белика. - Москва: Смысл, 2001, с.204 -229*

[44] *Романова О.Л. Развитие этнической идентичности у детей и подростков: Автореф. дис. канд. психол. наук. - Москва, 1994; Стефаненко Т.Г. Социальная психология этнической идентичности. Дисс… докт. психол. наук. – Москва, 1999.*

[45] *Баклушинский С.А., Орлова Н.Г. Особенности формирования этнической идентичности в мегаполисе. // Этнос, Идентичность, Образование. Труды по социологии образования. - Москва, 1998, т.IV, с.248-268.*

[46] *Левкович В.П., Кузмицкайте Л.Д. Формирование этнического сознания подростка в семье. // Психологический журнал, 1992, т.13, №6, с.35-42*

[47] *Лебедева Н.М. Новая русская диаспоры: социально-психологический анализ. – Москва, 1997*

[48] *Мулдашева А.Б Роль этнопсихологической двойственности в межнациональных отношениях: Автореф. дис. канд. психол. наук. - Москва, 1991*

[49] *Стефаненко Т.Г., Шлягина Е.И., Ениколопов С.Н. Методы этнопсихологического исследования. – Москва: МГУ, 1993*

В.Н.Павленко[50]; М.Н.Губогло[51]; Н.М.Лебедева, А.Н.Татарко[52]; С.Л.Бухарева[53]).

- взаимосвязь этнической идентичности и толерантности (Н.М.Лебедева[54]; М.А.Козлова[55]; Н.М.Лебедева, А.Н.Татарко[56]).

Не смотря на целый ряд глубоких исследований по этнической идентичности, проведённых на постсоветском пространстве (Н.М.Лебедева[57], Г.У.Солдатова[58], Т.Г.Стефаненко[59]), проблема механизмов, генезиса, факторов влияющих на становление этнической идентичности в ситуации нестабильного общества, особенностей становления этнической идентичности в разных этноконтактных средах, остаётся мало исследуемой. Столь же проблематичным остаётся терминологический и методический инструментарий исследования Часто рядоположенными являются понятия «этническая самоидентификация», «этническая идентичность», «этничность».

---

[50] *Павленко В.Н Формирование социальной идентичности. // Гнатенко П.И., Павленко В.Н. Идентичность: философский и психологический анализ. – Киев, 1999, с.137-206*

[51] *Губогло М.Н. К изучению идентичностей. Вопросы теории. // Этническая мобилизация и межэтническая интеграция. Отв. ред. М.Н.Губогло - Москва: ЦИМО, 1999, с.265-304*

[52] *Лебедева Н.М., Татарко А.Н. Этническая толерантность в поликультурных регионах России. – Москва, 2002.*

[53] *Бухарева С.Л. Этнофункциональный анализ формированияэтнической идентичности у подростков: автореф. дис. канд. психол. наук. – Москва, 2004*

[54] *Лебедева Н.М. Изменяющаяся социальная идентичность на постсоветском пространстве. // Идентичность и толерантность. / Под ред. Н.М. Лебедевой. - Москва: ИЭА РАН, 2002, с.6-18*

[55] *Козлова М.А. Взаимосвязь этнической идентичности, толерантности и личной зрелости. Автореф. дис. канд. истор. наук. - Москва, 2004*

[56] *Татарко А.Н., Лебедева Н.М., Козлова М.А. Роль модернизации образа жизни в трансформации ценностно-мотивационной сфере и этнической идентичности. // Этнопсихологические и социокульутрные процессы в современном обществе: Материалы Второй Международной конференции 22-24 сентября 2005 г. / Отв. ред. В.В.Гриценко. – Балашов: Изд-во "Николаев", 2005, с.472-480*

[57] *Лебедева Н.М. Социально-психологическая аккультурация этнических групп. Дисс… докт. психол. наук. - Москва, 1997.*

[58] *Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряжённости в ситуации социальной нестабильности. Дисс… докт. психол. наук. - Москва, 2001.*

[59] *Стефаненко Т.Г. Социальная психология этнической идентичности. Дисс… докт. психол. наук. - Москва, 1999.*

Мы, вслед за Т.Г.Стефаненко, работающей в русле конструктивистского подхода, определяем *этническую идентичность* как один из ключевых конструктов, возникающих в процессе субъективного отражения и активного построений индивидом социальной реальности. Поэтому *этническую идентичность* мы рассматриваем как результат когнитивно-эмоционального процесса самоопределения индивида в социальном пространстве относительно многих этносов, *переживания* отношения Я и этнической среды – своего тождества с одной или несколькими общностями и отделения от других. *Этническая идентичность* индивида формируется в рамках определённой *культуры* и в процессе *межэтнического взаимодействия*, но относительно самостоятельна и от того и другого (Т.Г. Стефаненко[60]).

Этничность – аскриптивная (приписываемая обществом) характеристика, относящаяся к определению этнической принадлежности по ряду объективных признаков: этнической принадлежности родителей, месту рождения, языку, культуре. Хотя в большинстве случаев этничность и этническая идентичность совпадают по названию, индивид *активно конструирует* свою идентичность, чтобы "…все аскриптивные признаки превратились в столь же многочисленные результаты сознательного освоения традиций" (Ю.Хабермас)[61].

"Строительство" этнической идентичности, являясь одним из элементов конструирования человеком образа окружающего мира и своего места в нём всегда находится под влиянием изменения культурно-исторической ситуации общества. Интерес представляет исследование психологических особенностей этнической идентичности различных этнических групп в период становления государственности Молдовы.

Каков содержательный аспект структуры этнической идентичности различных этнических групп? Какова иерархия этнических предпочтений представителей различных этносов при кардинальном изменении общества? Какие факторы влияют на становление этнической идентичности?

С целью ответа на данные вопросы нами в 2004 году было проведено эмпирическое исследование этнической идентичности подростков и юношей (исследование проведено совместно с Л.Гашпер)

В своём исследовании мы исходили из следующих *предположений:*

---

[60] *Там же*

[61] *цит.: Стефаненко Т.Г. Социальная психология этнической идентичности. Дисс… докт. психол. наук. - Москва, 1999, с.73*

- психологические особенности этнической идентичности подростков и юношей будут определяться группой принадлежности – титульного этноса или этнического меньшинства;
- у этнических меньшинств ("русскоязычных") этническая идентичность будет формироваться по типу биэтничности;
- на характер этнической идентичности влияют особенности этноконтактной среды.
- представители титульного этноса будут воспринимать социальную ситуацию как более стабильную, чем этнические меньшинства.

В целом выборка составила 358 человек. Возрастной состав и образовательный статус: 16-18 лет (школьники, лицеисты); 17-21 лет (студенты). Регионы - Кишинёв, Комрат (Гагауз Ери), Рыбница (Приднестровье). Этнические группы – молдаване (румыны), русские, украинцы, гагаузы, болгары.

В своём исследовании мы исходили из того, что *структуру этнической* идентичности составляют два основных компонента – *когнитивный* (самоидентификация, содержание авто- и гетеростреотипов; представления о "дистанции" между своей и релевантных ей этнических группах) и *аффективный* (чувство принадлежности к этнической общности; выраженность внутригруппового фаворитизма; направленность этнических стереотипов).

Этническое в личности – это целостная *система отношений и установок*, выработанная в процессе исторического развития этнической общности и проявляющаяся, актуализирующаяся в данное историческое время, в данной этнонациональной среде. Этнические стереотипы связаны с обобщённым и схематизированным описанием свойств и характеристик своей этнической общности (автостереотипы) и чужой этнической общности (гетеростереотипы) (Л.Г.Почебут[62])

Поэтому *базовой методикой* в нашем исследовании был "Диагностический тест отношений" (ДТО) (Г.У.Солдатовой[63]) для изучения авто- и гетеростереоитпов.

ДТО позволяет измерить следующие параметры этнических стереотипов: *амбивалентность, выраженность и направленность*. Их количественные показатели рассматриваются как эмпирические индикаторы

---

[62] *Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур: Методлогия и методы этнической и кросс-культурной психологии.Психология межэтнической толерантности. – Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 2005, с.28-29*

[63] *Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряжённости. – Москва, 1998*

эмоционально-оценочного компонента этнического стереотипа. *Амбивалентность (А)* характеризует степень эмоциональной определённости стереотипа. Высокая неопределённость (А) будет зафиксирована в случае низкой поляризации оценок противоположных пары качеств, когда респондент не отдаёт четкого предпочтения позитивному или негативному полюсу оценки. *Выраженность (S)* (интенсивность) стереотипа отражает силу стереотипного эффекта. *Направленность (D*) или диагностический коэффициент стереотипа, характеризует знак и величину общей эмоциональной ориентации субъекта по отношению к данному объекту. Коэффициент изменяется в пределах от – 1 до +1, чем ближе его значение к +1, тем более позитивен стереотипизируемый образ и чем ближе значение коэффициента к -1, тем негативнее стереотип.

Исследование *аффилиативных тенденций* проводилось с помощью методической разработки "Этническая аффилиация" (Г.У.Солдатова, С. Рыжова[64]). Авторы отмечают, что в основу данной методической разработки были включены три критерия аллоцентрического типа личности, выделенные Г.Триандисом – подчинение индивидуальных целей групповым; выраженная идентификация со своей этнической группой; восприятие себя как части группы, а группы как продолжение самого себя. Были отобраны 9 пар ценностных суждений по принципу противопоставления ориентации на группу и ориентации на личность.

Изучение установок на *межгрупповое взаимодействие* проводилось с помощью шкалы социальной дистанции Э.Богардуса (в модификации Л.Г.Почебут[65]). Шкала показывает степень психологической близости людей, способствущей лёгкости их взаимодействия. Минимальная дистанция приводит к наиболее тесному взаимодействию индивидов, социальных групп, культур.

Шкала социальной дистанции в модификации Л.Г.Почебут даёт возможность определить два основных показателя, каждый из которых имеет два варианта, оценивающих возможную и реальную социальные дистанции. Первый показатель (СП) - *социальная приемлемость* - отражает стремление к взаимодействию и интеграции, и даже ассимиляции с другим этносом. Второй показатель - *социальная экспансивность* (СЭ*) – отражает* выраженность и направленность социальных чувств представителей одного этноса по отношению к другому. Чем сильнее выражены позитивные чувства людей по отношению друг к другу, тем меньше между ними социальная дистанция, тем плотнее их взаимодействие. Поэтому изу-

---

[64] *там же, с.193-195*

[65] *Платонов Ю.П. Этническая психология. – Санкт-Петербург: "Речь", 2001, с.257-260*

чение этнических общностей с помощью шкалы социальной дистанции даёт возможность определить и степень выраженности этнических чувств.

Так же был вычислен *коэффициент этнической толерантности* (ЭТ) по группе. "Субъективно оцениваемую длину социальной дистанции можно интерпретировать как показатель этнической толерантности, как терпимость и стремление к контактам и постоянному взаимодействию с представителями определённого этноса"[66].

Для исследования *системы этнических предпочтений* мы применили "Цветовой тест отношений"[67]. Существенным в методическом отношении звеном ЦТО являются не цветовые ассоциации, а сама трёхступенчатая процедура эксперимента, позволяющая в конечном итоге сопоставить декларируемые отношения и реально действующие. ЦТО проводится индивидуально. *ЦТО представлял для нас интерес так же потому, что позволял исследовать систему этнических предпочтений на интрапсихологическом уровне, избегая социально желательных ответов.*

На *первом этапе* респонденту предъявляется набор цветовых карточек Люшера и список этнических групп. Предлагается к каждой этнической группе подобрать соответствующий цвет. *На втором* этапе, предлагается набор цветовых карточек Люшера разложить их по степени привлекательности. На *третьем этапе,* ему предъявляется первоначальный список этнических групп (набор карточек с их наименованиями) и предлагается проранжировать по степени их предпочтения (*декларируемая система этнических предпочтений).* При обработке, на первом этапе отыскивают этническую группу, имеющую самый высокий ранг (первый) в декларируемой системе, прослеживают с каким цветом из цветового набора она ассоциируется, затем выясняют какое место данный цвет занимает в системе цветовых предпочтений – оно будет соответствовать рангу данной национальности в *реальной* иерархии этнических предпочтений.

Эту систему необходимо сопоставить с декларируемой и провести сравнительный анализ по каждой этнической группе. При сопоставлении нужно вычислить разность рангов, занимаемой каждой этнической группой в одной и другой иерархиях, тем самым определив адекват-

---

[66] *Почебут Л.Г. Психология социальных общностей (толпа, социум, этнос). – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 2002, с.157-165*

[67] *Бороноев А.О., Павленко В.Н. Этническая психология. – Санкт-Петербург, 1994, с.139-142*

ность осознания своего осознания своего отношения к лицам данной этнической группы.

Числовые значения данной разности могут колебаться от -7 до +7. Чем ближе к нулю будет величина данного показателя, тем более адекватно оценивают респонденты место данной этнической группы в системе своих этнических предпочтений. Чем дальше от нуля будут значения, тем сильнее респонденты недооценивает или переоценивают (в зависимости от знака) свои симпатии к данному народу.

Для исследования *восприятия* подростками *социальной ситуации* (стабильность-нестабильность; возможности адаптации к ней; построение прогноза собственного поведения) был применён опросник "Методика изучения восприятия подростками стабильности мира"[68].

Для оценки доминирующего типа направленности стереотипов, по методике ДТО, применялся Т-критерий Вилкоксона. Предпочтение данному критерию было отдано вследствие того, что параметра распределений зависимые переменных отличались от параметров нормального распределения. При обработке данных использовались статистические пакеты SPSS 12.0 и Excel.

Результаты исследования.

Эмпирические данные по авто- и гетеростереотипам отражены в таблице 1 (см. приложение, таблица 1). Результаты средних значений по каждой этнической группе представлены в виде четырёх значений: самооценк*а* по указанным качествам, оценка абстрактного образа "идеального человека", оценка "типичного представителя" собственной этнической группы и "другого" (в нашем случае – молдаване, русские).

Во всех группах можно констатировать *позитивную направленность автостереотипов; высокий уровень амбивалентности.* Можно предположить, что высокий уровень амбивалентности, "размытости" связан с длительным совместным проживанием данных этносов. У подростков молдаван из Гагауз Ери и Приднестровья выше показатели выраженности (S) и направленности (D), чем у молдаван из Кишинёва, где они являются доминирующей группой. Положительная валентность *гетеростереотипа молдаван* выявлена у подростков и юношей гагаузов. Отрицательная валентность (слабо выраженная) *гетеростереотипа молдаван* выявлена у русских, украинцев, болгар. Положительные *гетеростереотипы русских* можно констатировать у всех этнических групп, за

---

[68] *Стефаненко Т.Г. Социальная психология этнической идентичности. Дисс… докт. психол. наук. - Москва, 1999, с.483*

исключением подростков молдаван из Приднестровья (S – - 0,0019; D – 0,01). У них гетеростереотип русских отрицательный (слабо выраженный).

Для определения *близости этнических групп,* т.е. различия и сходства в установках по отношению к своему этносу и соседнему, *сопоставлялись авто- и гетеростереотипы.*

Результаты сопоставления авто- и гетеростереотипов позволяют констатировать: *русские* оцениваются молдаванами (Кишинёва), болгарами, украинцами, гагаузами (подростками) так же, *как и их собственные группы,* т.е. по своей эмоциональной окраске автостереотипы данных этнических групп схожи с гетеростереотипами русских. Статистически значимы *отличия авто- и гетеростереотипов с русскими* ($p \leq 0{,}01$) выявлены у гагаузов юношей (студентов), подростков молдаван Комрата (Гагауз Ери), Рыбницы (Приднестровья).

Так же нами были сопоставлен образ "Я" подростков и юношей, исследуемых этнических групп, с автостереотипами. Отсутствие статистически значимых различий между образом "Я" и автостереотипом, будет свидетельствовать о *схожести эмоционально-ценностных компонентов и о более высоком уровене этнической идентификации со своей группой.* Схожесть эмоционально-оценочных компонентов образа "Я" и групповых образов выявлено у молдаван (Приднестровья, Гагауз Ери), русских, украинцев. У подростков молдаван, гагаузов, болгар выявлены статистически значимые различия между образом "Я" и групповым образом, т.е. *ниже уровень групповой включённости.*

Нами были сопоставлены образ"Я" с гетеростереотипами молдаван и русских, для выявления уровня этнической дифференциации. Статистически значимых различий не обнаружено у украинцев, болгар, гагаузов (студентов) с русскими, т.е. они воспринимают русских, как наиболее близкую группу и, следовательно, ниже уровень групповой межэтнической дифференциации. У молдаван, гагаузов (подростков) различия между образом "Я" и гетеростереотипом статистически значимы ($p \leq 0{,}01$), т.е. уровень межэтнической дифференциации выше.

Итак, автостереотипы украинцев, болгар, гагаузов (подростков) схожи с их гетеростереотипами русских и оцениваются на эмоциональном уровне как их собственные этнические группы. Автостереотипы русских достоверно отличаются от гетеростереотипов молдаван и автостереотипы молдаван отличаются от гетеростереотипов русских.

При сопоставлении *образа "Я" и автостереотипами* своих этнических групп, выявлен высокий уровень этнической идентификации (схожесть образов) у русских, украинцев, молдаван (Гагауз Ери, Приднест-

ровья). Различия между образом "Я" и автостереотипами выявлены у болгар, молдаван (Кишинёва), гагаузов ($p \leq 0{,}01$). *Мы предполагаем, что такие результаты относительно болгар и гагаузов, могут свидетельствовать об их биэтничности, что подтверждается и данными по авто- и гетеростереотипами, как наиболее близкими с русскими. Так же биэтничными можно назвать и украинцев, о чём свидетельствуют данные при сравнении образа "Я" и гетеростереотипа русских.*

Подростки этнических групп – молдаване (румыны), русские имеют чёткую идентификацию со своей группой. Идентичность болгар, украинцев, гагаузов можно характеризовать как *биэтническую*, которая будет различаться по уровню идентификации с двумя группами: со своей и русской.

В структуру этнической идентичности включён такой аспект как *потребность в этнической принадлежности (групповой присоединённости)*. Силу потребности в этнической принадлежности определяют через: желание оставаться членами группы, уровень внутригрупповой привязанности и степень удовлетворения от участи в группе (Андреева, Донцов)[69]. Для исследования этноаффилиативных мотивов была применена методическая разработка "Этническая аффилиация" (Г.У.Солдатовой, С.В.Рыжовой).

Анализ эмпирических данных по аффилиации выявил *превалирование аффилиативны*х тенденций у подростков молдаван (всех трёх регионов) и гагаузов (Приложение, рис.1). Наиболее выражены аффилиативные тенденции у подростков молдаван Гагаузии – 81% и гораздо меньше у молдаван Приднестровья – 50%. У гагаузов можно фиксировать увеличение аффилиативных тенденций по возрастному индикатору (подростки - 52%, студенты - 58%).

Превалирование аффилиативных тенденций у подростков и юношей молдаван, гагаузов, находит своё объяснение в том, что сейчас идёт активное возрождение данных этнических групп. Сегодня, в период становления государственности Молдовы, титульный этнос переживает политический и общественно-социальный подъём.

Создание на юге Молдовы территориально-автономного образования Гагаузия (Гагауз Ери), введение в школах гагаузского языка и литературы, открытие университета в Комрате интенсивные научные исследования в области гагаузоведения и истории края – всё это способствует этническому возрождению.

---

[69] *цит.: Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряжённости. – Москва, 1998, с.30.*

У подростков этнических групп – русских, украинцев, болгар - выявлены антиаффилиативные тенденции. Меньшая выраженность у данных этнических групп аффилиативных тенденций, с нашей точки зрения, расширяет границы и способы адаптации к изменившимся этносоциальным условиям.

Так же нами была выявлена группа, у которой одинаково выражены как аффилиативные тенденции, так и антиаффилиативные, мы обозначили эту группу как *"колеблющиеся"*. Самую большую подгруппу "колеблющихся" составили подростки молдаване Приднестровья (27%), Кишинёва (20%); гагаузы (подростки) (18%).

Исследование иерархии этнических предпочтений на интрапсихическом уровне, при помощи "Цветового теста отношений", позволило выявить *реальную и декларируемую* системы, а так же *адекватность* осознания этнических предпочтений.

При анализе *реальной и декларируемой* системы этнических предпочтений мы подсчитали *сумму выборов* первых трёх мест, как наиболее оптимальных из восьми, а потом проранжировали. Сопоставление реальной и декларируемой системы предпочтений по этнической группе выявило следующие результаты (приложение, таб.2)

У всех этнических групп наибольшая сумма выборов и наиболее *высокий ранг* (в нашем случае первый, второй) как в *декларируемой,* так и в *реальной* системе отношений приходиться на *собственную группу.* Что свидетельствует о *высоком уровне эмоциональной идентификации со своей группой.* Как отмечает Т.Г.Стефаненко, что этническая идентичность это не только осознание, но и *оценивание, переживание* своей принадлежности к этнической общности.

Сопоставление реальной и декларируемой систем предпочтений подтверждает наши данные по этническим стереотипам (ДТО) о *биэтничности* болгар, украинцев, гагаузов. Так, у болгар, русские получают самый высокий ранг (1) в *реальной* системе предпочтений и разделяют первое место с родной группой принадлежности в декларируемой системе. Так же в реальной системе предпочтений русские занимают вторые места у гагаузов, украинцев. У титульного этноса русские занимают второе место, независимо от региона проживания, причём реальная система предпочтений и декларируемая полностью совпадают. *Что свидетельствует о бесконфликтности предсознательного уровня и сознательного, а так же о высоком этносоциальном статусе русских.*

Относительно титульного этноса можно констатировать, что он так же получает высокие ранги – у русских (2,5), украинцев (3), болгар (4),

гагаузов (4). *Что свидельствует о большом потенциале относительно межэтнических отношений.*

Наиболее отвергаемой группой являются – цыгане. Они практически у всех групп занимают последние места, как на декларируемом, так и на реальном уровне. Мы предполагаем, что это связано как с низким уровнем общения с данной группой (иногда практически никаким), так и с отсутствием информации об истории, культуры данной этнической группы. Именно низкий уровень культурной компетентности и малый опыт межличностного общения – основа для предубеждений. Г.Олпорт, один из классиков социальной психологии определил *предубеждения как отрицательное мнение о других без достаточного основания.*

Можно отметить, что у подростков молдаван (румын) Гагаузии, гагаузы получили самый высокий ранг (3,5) в сравнении с предпочтениями у других групп. *Что свидетельствует о взаимной адаптированности к друг другу и исторической памяти бесконфликтного проживания*. Это может быть хорошей основой для дальнейшего развития межэтнической толерантности.

При анализе эмпирических данных уровня *адекватности осознания этнических предпочтений* (см. приложение, таб.3), мы числовые значения адекватности (они расположены в диапозоне от -7 до +7) разбили на три части:

- диапазон недооценки (от -7 до -2;),
- диапазон переоценки (от+7 до +2);
- диапазон нормы (оптимального осознания) от -2 до +2. По нашей выборке эта зона включает 2/3 части выборки (67%). Небольшие отклонения в ту или иную сторону от нуля вполне допустимы, поскольку могут быть объяснены статистически разбросом.

У всех групп выявлено превалирование нормы от 53% до 90% относительно адекватности осознания отношения к этническим группам. Наиболее высокий уровень адекватности соотноситься со своей группой. Относительно титульного этноса у этнических меньшинств выявлено превалирование его недооценки. Недооценка относительно русских выявлена у молдаван и гагаузов (подростков), а переоценка у украинцев (14%), болгар (20%).

Так же мы *сравнили соотношение уровней адекватности по всей выборке* и по каждой этнической группе, т.е. как "видят" ту или иную этническую группу все респонденты (см. приложение, рис.2 и таб.4).

Данные по средним значениям *адекватности всей выборки* выявили, что в целом русских, украинцев недооценивают (крайние значения), а цыган, евреев переоценивают. Это означает, что последних хуже дек-

ларируют, а в реальности относятся лучше. Наиболее высокий уровень адекватности по всей выборке относительно гагаузов, т.е. как декларируют, так и в реальности и относятся.

Эмпирические данные, полученные по "Цветовому тесту отношений", согласуются с результатами по ДТО, а именно – этническая идентичность этнических меньшинств является биэтнической (своя группа принадлежности и русская).

В иерархии этнических предпочтений подростков молдаван (румын) Гагаузии, гагаузы получают высокий ранг, что согласуется с данными по ДТО. Гетеростереотип гагаузов у молдаван – позитивный, низкий *уровень выраженности* (интенсивности) (S-0.07). Что свидетельствует о низком уровне приписывания стереотипных качеств молдаванами гагаузам (опыт совместного проживания), а значит и малой вероятностью формирования предубеждений. Вместе с тем, *низкий уровень направленности* гетеростереотипа гагаузов (D-0,05) у молдаван может свидетельствовать о определённой параллельности сосуществования (как взаимодействия, так и соперничества).

Исследование установки на взаимодействие этнических групп было проведено при помощи шкалы социальной дистанции Э.Богардуса (в модификации Л.Г.Почебут). Как отмечает Л.Г.Почебут: «В нашем понимании социальная дистанция представляет собой довольно устойчивую установку на взаимодействие с другими социальными общностями, интеграцию или обособление… Социальная дистанция в отношении своей собственной национальности интерпретируется нами как этническая идентичность"[70].

Эмпирические данные отражены в приложении, таблице 5.

Молдаване (Кишинёва), русские, украинцы проявили нормальную этническую идентичность – принятие своей группы на уровне родственников. Болгары, гагаузы (подростки) принимают свою группу на уровне друзей.

Относительно взаимодействия *подростков титульного этноса* можно отметить, что наиболее близкая с русскими, украинцами – уровень друзей (высокая толерантность). Только у подростков Кишинёва она на уровне – соседей (средне высокая толерантность), а, относительно гагаузов, евреев – низкая толерантность (уровень граждан).

---

[70] *Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур: Методлогия и методы этнической и кросс-культурной психологии.Психология межэтнической толерантности. - Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 2005, с.134*

Молдаване Гагаузии приемлют гагаузов на уровне коллег (нормальная толерантность). *У подростков титульного этноса, в целом по группе, можно отметить нормальный уровень толерантности.*

У русских наиболее близкая дистанция с украинцами - на уровне соседей (средне высокая толерантность); с молдаванами, гагаузами, болгарами на уровне – коллег (нормальная толерантность). Относительно евреев, поляков выявлена низкая толерантность. *В целом по группе можно констатировать низкую толерантность, что возможно, можно интерпретировать как психологическую защиту.*

Благополучная картина в области установки на социальное взаимодействие выявлена *у украинцев*. Самая близкая дистанция у них с русскими, на уровне родственников (что подтверждает их биэтничность); с молдаванами, гагаузами, болгарами на уровне коллег.

У болгар социальная дистанция с русскими ближе (на уровне родственников), чем с родственным этносом (на уровне друзей); с украинцами – на уровне соседей; с молдаванами, гагаузами – на уровне граждан.

У гагаузов дистанция с русскими – на уровне друзей, а у студентов – на уровне родственников (что подтверждает их биэтничность); украинцами – на уровне друзей; с молдаванами на уровне коллег. Если у школьников гагаузов относительно болгар выявлена дистанция на уровне граждан (низкая толерантнсоть), то у студентов гагаузов – на уровне коллег. Возрастание терпимости у юношей гагаузов требует своего исследования. За этим феноменом стоит реально возрастающий уровень саморефлексии, и как результат возрастание толерантности (достижение психосоциальной зрелости), либо знание социально желательного ответа?

У всех этнических групп выявлена крайне низкая толерантность относительно цыган.

Эмпирические данные по социальной дистанции (установки на взаимодействие) свидетельствуют о биэтничности украинцев, гагаузов, болгар. О различных уровнях толерантности у этнических групп: нормальной – у молдаван, гагаузов (студентов); крайне низкой – у русских; низкой – у болгар, гагаузов (подростков); средне высокой – у украинцев;

Выявленный в процессе исследования уровень этнической толерантности у различных этнических групп навёл нас на мысль, посмотреть в целом "как воспринимают социальную ситуацию подростки?" Мы предположили, что представители титульного этноса будут воспринимать социальную ситуацию как более стабильную.

В опросник входили вопросы фиксирующие восприятие социальной ситуации как стабильной или нестабильной, возможности адаптации к

ней, построение прогноза собственного поведения. Нами были выделены три группы – стабильные, нестабильные, колеблющиеся (приложение, рис.3)

Как можно видеть, независимо от группы принадлежности, превалирующее большинство подростков вошли в группу "колеблющихся" (когда стабильные и нестабильные индикаторы выражены одинаково). Группа "стабильных" достаточно малочисленна (от 28% гагаузы-подростки до 10% молдаване Приднестровья).

Проведённые в 1999 году российским этнопсихологом Т.Г.Стефаненко исследования в Москве, по проблеме зависимости характеристик этнической идентичности русских подростков от восприятия ими актуальной ситуации как стабильной или нестабильной выявили, что в группу "стабильных" попало 17% из 200 респондентов, 29% - "нестабильные". Большинство опрошенных подростков не воспринимают действительность однозначно стабильной или нестабильной (54%). Предполагается, что это связано с влиянием не очень хорошо приспособленного поколения сороколетних – их родителей и учителей.

Поэтому исследование социальной идентичности (этнической) взрослых представляется достаточно актуальным, для понимания и формирования этнической идентичности у подростков, и коррекции, в случае её трансформации.

Выводы

Итак, в целом наше предположение о том, что этническая идентичность подростков определяется группой принадлежности подтвердилось. У подростков титульного этноса выявлена чёткая идентичность с своей этнической группой, что проявилось при сопоставлении авто- и гетеростеретипов; иерархии этнических предпочтений; социальной дистанции на взаимодействие и превалировании аффилиативных тенденций.

Можно отметить, что на особенности конструирования этнической идентичности подростками этнических меньшинства влияет *субъективно воспринимаемый статус* группы. Русские подростки так же, как и представители титульного этноса продемонстрировали идентификацию только со своей этнической группой. Видимо, ни подростки титульного этноса, ни представители этнических меньшинств не воспринимают русских в качестве группы меньшинства (данные по иерархии предпочтений, социальной дистанции, сравнительном анализе этнических стереотипов). Хотя, как и у всех этнических меньшинств, у них превалировали антиаффилиативные тенденции.

Наше исследование подтверждает, ранее выявленный эмпирически феномен, влияния *субъективно воспринимаемого статуса* на конструирование этнической идентичности Т.Г.Стефаненко, О.Л.Романовой (1994, 1999) при исследовании этнической идентичности у русских подростков в Белоруссии. И если данные исследователи обращали внимание на культурную близость этнических групп групп, то мы бы сделали акцент, на особенности *исторической ситуации в Молдове*, когда русский язык длительное время выступал в качестве родного для этнических меньшинств. Что и нашло своё подтверждение в биэтничности этнических меньшинств и в высокой амбивалентности этнических стереотипов.

Нами выявлены три уровня биэтничности. *Высокий уровень* – у болгар, которая включает близость как на личностном, так и на групповом уровне, с приоритетом аутгруппы. *Средний* - у украинцев, с приоритетом на личностном уровне своей группы, а на групповом близость с ингруппой. *Низкий* уровень – у гагаузов, включение близости с аутгруппой на личностном уровне.

В исследовании выявлена некоторая дистанцированность этнических меньшинств от титульного этноса. А так же необходимо отметить низкую толерантность у подростков этнических групп – русских, болгар. Возможно это связано с психологической защитой. Вызывает беспокойство превалирование группы "колеблющихся" подростков в восприятии социальной ситуации. Позволим себе высказать предположение, что возможно, на формирование этнической идентичности оказывает влияние трудовая миграция, "захватившая" сегодня все этнические группы.

У гагаузов подростков и юношей выявлено превалирование аффилиативных тенденций и низкий уровень биэтничности. Можно прогнозировать в дальнейшем рост этнического самосознания гагаузов, так как они сегодня переживают культурное возрождение.

Наше исследование, затронув проблемы этнической идентичности подростков, со всей очевидностью обозначило новый круг проблем. К ним относится проблема исследования психологических особенностей этнической идентичности юношеского и взрослого периодов; ценностной сферы различных этнических групп (как на личностном уровне, так и на групповом); культурной дистанции; условий оптимизации межкультурного диалога. К исследованию данных проблем мы сейчас приступили, с убеждённостью, что поликультурный потенциал Молдовы, может и должен быть основой социального согласия нашего общества.

Литература.

Андреева Г.М. Трудности социального познания: "Образ мира" или реальный мир? // Социальная психология в современном мире. / Под ред. Г.М.Андреевой, А.И.Донцова. - Москва: Аспект Пресс, 2002

Баклушинский С.А., Орлова Н.Г. Особенности формирования этнической идентичности в мегаполисе. // Этнос, Идентичность, Образование. Труды по социологии образования. - Москва, 1998, т.IV, с.248-268

Белинская Е.П., Стефаненко Т.Г. Этническая социализация подростка. – Москва, 2000.

Бороноев А.О., Павленко В.Н. Этническая психология. – Санкт-Петербург, 1994

Бухарева С.Л. Этнофункциональный анализ формирования этнической идентичности у подростков: автореф. дис. канд. психол. наук. – Москва, 2004

Губогло М.Н. К изучению идентичностей. Вопросы теории. // Этническая мобилизация и межэтническая интеграция. Отв. ред. М.Н.Губогло - Москва: ЦИМО, 1999, с.265-304

Де-Вос Дж. Этнический плюрализм: конфликт и адаптация. // Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. / Под ред. А.А.Белика. - Москва: Смысл, 2001, с.229-277

Козлова М.А. Взаимосвязь этнической идентичности, толерантности и личной зрелости. Автореф. дис. канд. истор. наук. - Москва, 2004

Лебедева Н.М. Новая русская диаспоры: социально-психологический анализ. – Москва, 1997

Лебедева Н.М., Татарко А.Н. Этническая толерантность в поликультурных регионах России. – Москва, 2002

Лебедева Н.М. Изменяющаяся социальная идентичность на постсоветском пространстве. // Идентичность и толерантность. / Под ред. Н.М. Лебедевой. - Москва: ИЭА РАН, 2002, с.6-18

Лебедева Н.М. Социально-психологическая аккультурация этнических групп. Дисс… докт. психол. наук. - Москва, 1997

Левкович В.П., Кузмицкайте Л.Д. Формирование этнического сознания подростка в семье. // Психологический журнал, 1992, т.13, №6, с.35-42

Мулдашева А.Б Роль этнопсихологической двойственности в межнациональных отношениях: Автореф. дис. канд. психол. наук. - Москва, 1991

Павленко В.Н Формирование социальной идентичности. // Гнатенко П.И., Павленко В.Н. Идентичность: философский и психологический анализ. – Киев, 1999, с.137-206

Платонов Ю.П. Этническая психология. – Санкт-Петербург: "Речь", 2001
Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур: Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности. – Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 2005, с.28-29
Почебут Л.Г. Психология социальных общностей (толпа, социум, этнос). – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургск. ун-та, 2002, с.157-165
Романова О.Л. Развитие этнической идентичности у детей и подростков: Автореф. дис. канд. психол. наук. - Москва, 1994
Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряжённости в ситуации социальной нестабильности. Дисс… докт. психол. наук. - Москва, 2001
Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряжённости. – Москва, 1998
Стефаненко Т.Г. Социальная психология этнической идентичности. Дисс… докт. психол. наук. – Москва, 1999
Стефаненко Т.Г. Этнопсихология. - Москва: ИП РАН, Деловая книга, 2000.
Стефаненко Т.Г., Шлягина Е.И., Ениколопов С.Н. Методы этнопсихологического исследования. – Москва: МГУ, 1993
Татарко А.Н., Лебедева Н.М., Козлова М.А. Роль модернизации образа жизни в трансформации ценностно-мотивационной сфере и этнической идентичности. // Этнопсихологические и социокульутрные процессы в современном обществе: Материалы Второй Международной конференции 22-24 сентября 2005 г. / Отв. ред. В.В.Гриценко. – Балашов: Изд-во "Николаев", 2005, с.472-480
Хсю Ф.Л.К. Базовые американские ценности и национальный характер. // Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. / Под ред. А.А.Белика. - Москва: Смысл, 2001, с.204 -229
Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. - Москва: Прогресс, 1996.
Этническая толерантность в поликультурных регионах России. / Под ред. Н.М.Лебедева, А.Н.Татарко. - Москва: Изд-во РУДН, 2002.

Статья представлена в редакцию
14 декабря 2005 года

ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица 1. Среднегрупповые значения коэффициентов амбивалентности (A), выраженности (S), направленности (D – диагностический коэффициент).

Вид оценки	Молдаване /Кишинёв/			Молдаване /Комрат, Гагауз Ери)			Молдаване /Рыбница, Приднестровье/			Русские		
	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D
самооценка	0,65	0,19	0,16	0.62	0.21	0.18	0.62	0.18	0.16	0,61	0,26	0,23
Оценка "Идеала"	0,53	0,39	0,28	0.57	0.30	0.23	0.59	0.30	0.23	0,49	0,45	0,36
автостереотип	0,70	0,07	0,05	0.63	0.21	0.17	0.65	0.15	0.13	0,64	0,24	0,20
Гетеростереотип молдаван										0,70	-0,062	-0,041
Гетеростереотип русских	0,75	0,015	0,013	0.68	0.14	0.11	0.73	-0.019	-0.01			
Гетеростереетип гагаузов				0.68	0.07	0.057						

Вид оценки	Гагаузы (подростки)			Гагаузы (студенты)			Болгары			Украинцы		
	A	S	D	A	S	D	A	S	D	A	S	D
самооценка	0,59	0,25	0,21	0,60	0,26	0,22	0,65	0,22	0,18	0.60	0.27	0.2
Оценка "Идеала"	0,54	0,34	0,28	0,49	0,40	0,33	0,51	0,41	0,33	0.47	0.47	0.38
автостереотип	0,64	0,17	0,14	0,66	0,15	0,12	0,65	0,21	0,17	0.64	0.23	0.19
Гетеростереотип (молдаван)	0,67	0,049	0,042	0,69	0,04	0,041	0,70	-0,018	-0,02	0.69	-0.1	-0,04

Гетеростереотип (русских)	0,63	0,21	0,17	0,63	0,25	0,20	0,64	0,22	0,19	0.62	0.29	0.23

Рис.1. Аффилиативные и антиаффилиативные тенденции этнических групп.

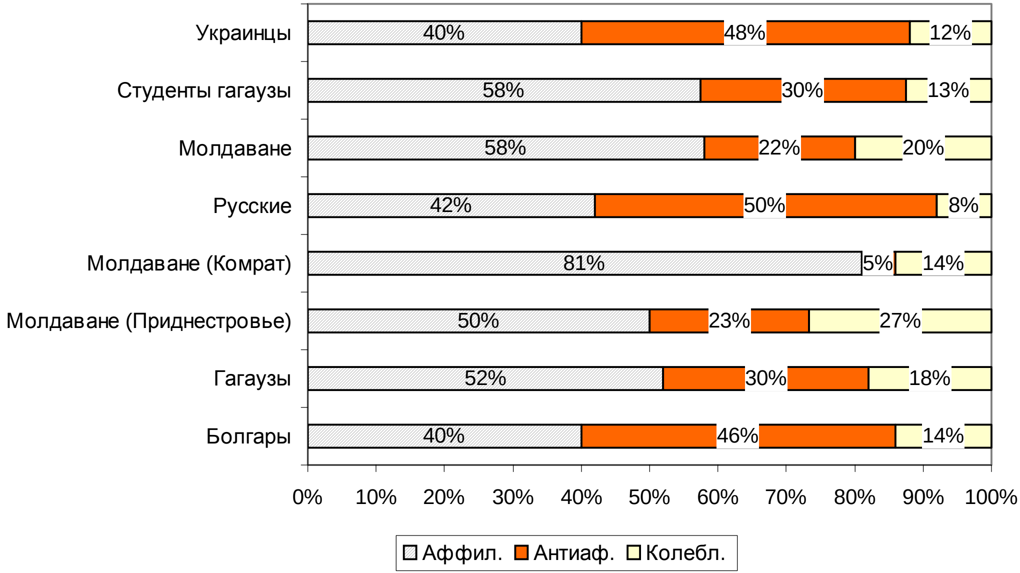

Таблица 2. Реальная и декларируемая система этнических предпочтений.

Гагаузы (подростки)

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	Ранг
Молд	19	4	19	4
Русские	30	1	48	1
Украинцы	25	2	26	3
Евреи	13	6	2	6
Болгары	11	7,5	8	5
Поляки	11	7,5	1	7
Гагаузы	24	3	46	2
Цыгане	17	5	0	8

Молдаване (Кишинёв)

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	Ранг
Молд	42	1	50	1
Русские	28	2	37	2
Украинцы	18	3,5	26	3
Евреи	18	3,5	14	4
Болгары	14	5	9	6
Поляки	12	6	10	5
Гагаузы	11	7	3	7
Цыгане	7	8	1	8

Украинцы

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	Ранг
Молд	23	3	18	3
Русские	36	2	49	1
Украинцы	38	1	48	2
Евреи	16	4	8	5,5
Болгары	12	5	12	4

Молдаване (Приднестровья.)

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	Ранг
Молд	21	1	30	1
Русские	13	2	25	2
Украинцы	11	4	22	3
Евреи	10	5	4	5
Болгары	9	6,5	6	4

Поляки	11	6	8	5 ,5
Гагаузы	10	7	5	7
Цыгане	4	8	2	8

Поляки	9	6,5	2	6
Гагаузы	12	3	1	7
Цыгане	5	8	0	8

Болгары

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	
Молд	16	4	13	4
Русские	38	1	49	1 ,5
Украинцы	22	3	26	3
Евреи	5	8	4	6
Болгары	36	2	49	1 ,5
Поляки	9	7	2	7
Гагаузы	12	5,5	7	5
Цыгане	12	5,5	0	8

Гагаузы (студенты)

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	Ранг
Молд	12	5	8	4
Русские	21	2	38	1
Украинцы	16	3	25	3
Евреи	10	7	2	7
Болгары	15	4	8	4
Поляки	12	5	4	6
Гагаузы	27	1	34	2
Цыгане	7	8	1	8

Русские

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	Ран г
Молдаване	21	2,5	21	3
Русские	35	1	48	1

Молдаване(Гагауз Ери)

Этническая группа	Реальная		Декларируемая	
	Сумма выборов	Ранг	Сумма выборов	Ранг
Молдаване	31	1	37	1
Русские	27	2	33	2

Украинцы	21	2,5	37	2
Евреи	13	6,5	7	6
Болгары	14	5	17	4
Поляки	19	4	6	7
Гагаузы	13	6,5	9	5
Цыгане	11	8	5	8

Украинцы	14	3,5	13	4
Евреи	7	7	2	7
Болгары	11	5	6	5
Поляки	10	6	4	6
Гагаузы	14	3,5	18	3
Цыгане	0	8	1	8

Таблица 3. Уровень адекватности этнических предпочтений (в %)

Этнические группы	Украинцы		
	Недооценка	Адекватность	Переоценка
Русские	4	82	14
Украинцы	18	82	0
Молдаване	12	88	0
Гагаузы	2	72	26
Поляки	18	74	8
Болгары	8	86	6
Евреи	10	74	16
Цыгане	4	78	18
По всем	**10**	**80**	**11**
	Болгары		
	Недооценка	Адекватность	Переоценка
Русские	16	64	20
Украинцы	22	74	4

	Молдаване		
	Недооценка	Адекватность	Переоценка
Русские	10	90	0
Украинцы	14	78	8
Молдаване	22	70	8
Гагаузы	4	64	32
Поляки	16	70	14
Болгары	12	64	24
Евреи	8	76	16
Цыгане	6	74	20
По всем	**12**	**73**	**15**
	Молдаване Приднестровья		
	Недооценка	Адекватность	Переоценка
Русские	27	73	0
Украинцы	37	57	7

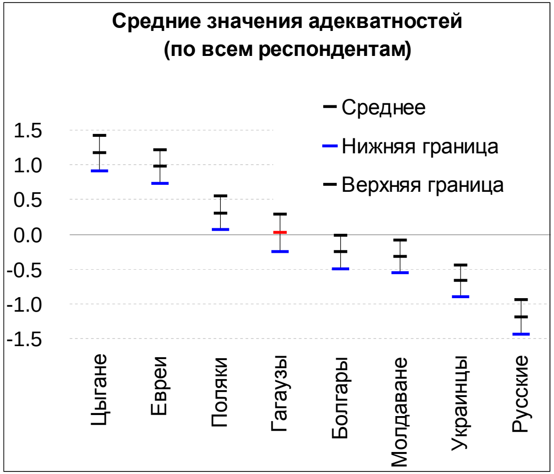
Молдаване	14	82	4
Гагаузы	6	78	16
Поляки	20	78	2
Болгары	18	58	24
Евреи	10	71	18
Цыгане	0	72	28
По всем	**13**	**72**	**15**
	Гагаузы		
	Недооценка	Адекватн	Переоценка
Русские	14	76	10
Украинцы	34	64	2
Молдаване	22	70	8
Гагаузы	8	60	32
Поляки	18	68	14
Болгары	10	70	20
Евреи	40	58	2
Цыгане	4	54	42
По всем	**19**	**65**	**16**
	Русские		
	Недооценка	Адекватн	Переоценка
Русские	12	74	14
Украинцы	22	74	4

Молдаване	17	73	10
Гагаузы	17	50	33
Поляки	17	67	17
Болгары	10	83	7
Евреи	10	53	37
Цыгане	3	77	20
По всем	**17**	**67**	**16**
	Молдаване Гагаузии		
	Недооценка	Адекватность	Переоценка
Русские	16	84	0
Украинцы	16	74	11
Молдаване	16	79	5
Гагаузы	5	71	24
Поляки	8	74	18
Болгары	11	66	24
Евреи	21	61	18
Цыгане	11	82	8
По всем	**13**	**74**	**13**
	Гагаузы студенты		
	Недооценка	Адекватн	Переоценка
Русские	13	75	13
Украинцы	43	58	0

Молдаване	24	74	2
Гагаузы	10	60	30
Поляки	30	60	10
Болгары	10	66	24
Евреи	12	68	20
Цыгане	6	70	24
По всем	**16**	**68**	**16**

Молдаване	28	70	3
Гагаузы	0	78	23
Поляки	13	60	28
Болгары	10	65	25
Евреи	23	68	10
Цыгане	5	75	20
По всем	**17**	**68**	**15**

Рис.2 и таб.4 Средние значения адекватностей по этническим группам.

Группа	N	средн	95% доверительный интервал разности средних	
			Нижняя граница	Верхняя граница
цыгане	358	1,16	0,91	1,42
евреи	358	0,97	0,72	1,21
поляки	358	0,30	0,06	0,55
гагаузы	358	0,02	-0,25	0,29
болгары	358	-0,26	-0,50	-0,02
молд.	358	-0,32	-0,56	-0,09
украинцы	358	-0,68	-0,90	-0,45
русские	358	-1,20	-1,44	-0,95

Таблица 5. Социальная дистанция

Социальная дистанция	Молдаване							
	молдаване	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр -1,02**	0.823	0.245	0.197	- 0.184	0.034	-0.224	-0.095	-0.830
Реальная социальная экспансивность **СЭв 0,0612** **ЭТ = -0,0125**	0.049	0.014	0.011	-0.011	-0.002	-0.035	-0.005	-0.049
Социальная дистанция	**Русские**							
	молдаване	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр -1,02**	-0.068	0.816	0.354	-0.074	0.074	*-0.211*	*-0.272*	**-0.762**

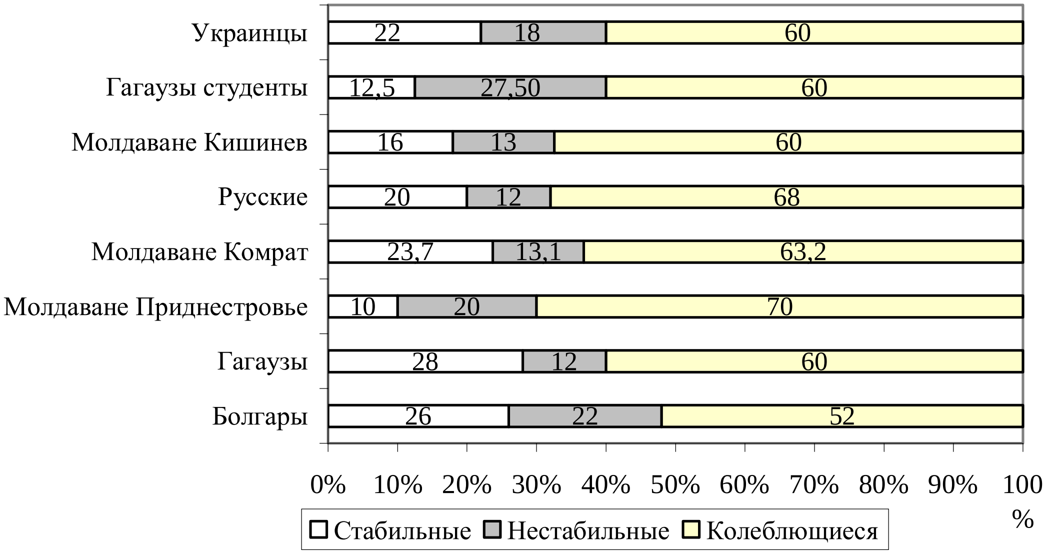
Реальная социальная экспансивность **СЭв – 0,0612** **ЭТ =-0,524**	*-0.004*	0.049	0.021	-0.004	0.004	-0.012	-0.016	-0.045
Социальная дистанция	**Болгары**							
	молдаване	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр - 1,02**	-0.177	**0.646**	0.320	-0.299	0.578	-0.361	-0.374	**-0.789**
Реальная социальная экспансивность **СЭв - 0,0612** **ЭТ = -0,167**	-0.010	**0.038**	0.0192	-0.018	0.034	-0.021	-0.022	**-0.047**
Социальная дистанция	**Украинцы**							
	молдаване	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр - 1,02**	0.040	**0.776**	0.844	0.129	0.006	-0.211	-0.081	**-0.864**

Реальная социальная экспансивность **СЭв - 0,0612** **ЭТ =0,2352**	0.002	**0.046**	0.050	0.007	0.000	-0.012	-0.004	**-0.051**
Социальная дистанция	**Гагаузы (подростки)**							
	молдаване	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр - 1,02**	-0.245	0.497	0.279	0.605	-0.333	*-0.599*	*-0.401*	**-0.660**
Реальная социальная экспансивность **СЭв - 0,0612** **ЭТ =-0,3153**	-0.014	0.0298	0.0167	0.0363	-0.020	-0.035	-0.024	**-0.039**
Социальная дистанция	**Гагаузы (студенты)**							
	молдаване	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр 1,03**	-0.094	0.658	0.333	0.667	0.103	-0.564	-0.453	-0.786

Реальная социальная экспансивность **СЭв – ,0769** **ЭТ =-0,05**	-0.007	0.0494	0.0250	0.0500	0.0076	-0.042	-0.034	-0.059
	Молдаване (Комрат)							
Социальная дистанция	**молдаване**	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр – 1,03**	**0.703**	*0.514*	0.288	0.108	-0.153	**-0.414**	-0.288	**-0.775**
Реальная социальная экспансивность **СЭв -0,0811** **ЭТ =-0,0065**	0.055	*0.040*	0.022	0.008	-0.012	-0.032	-0.022	**-0.061**
	Молдаване (Рыбница)							
Социальная дистанция	**молдаване**	**русские**	**украинцы**	**гагаузы**	**болгары**	**евреи**	**поляки**	**цыгане**
Реальная социальная приемлемость **СПр -1,03**	0.690	*0.425*	0.115	-0.069	0.023	-0.264	-0.276	**-0.839**

Реальная социальная экспансивность **СЭв – 1,03** **ЭТ =-0,0711**	0.690	*0.425*	0.115	-0.069	0.023	-0.264	-0.276	**-0.839**

Рис. 3. Восприятие подростками стабильности мира

COMPONENTELE STRUCTURALE ŞI CARACTERISTICILE SPECIFICE CULTURII POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA[71]

Tamara MOROI
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Ştiinţe din Moldova,
Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept
Secţia Filosofie Socială şi Politologie
competitor

The political culture represents a principal element in the political system, at which bases the following components are: the political experience, the political consciousness and the political behavior. The history and revolution the institutions and of the political processes used their, experience in the changing of the political culture in general. In the Republic of Moldova the political experience manifested itself by the national rebirth that influenced the change of individuals' ideology and outlook. The political consciousness is nothing else rather than knowledge, values, convictions that reflect the political life of the society. Political behavior distinguishes itself by its struggle for power among the leading classes and different group or fractions; the interaction between the individual and the politician that is evidentiated by the level of the individual's political culture as well as by his her passive or active participation in the political life. The above-mentioned components directly or indirectly influence the political system in general. That is why the Republic of Moldova needs democratic reforms. A national idea is necessary for the rebirth of the values, which could be the basis of the leading elite in governing the society.

Cultura politică a societăţii noastre se formează în procesul intercalării şi sintezei diferitelor norme şi tradiţii, orientări şi convingeri politice care, fiind exprimate în anumite simboluri, generează diverse atitudini faţă de politică şi diverse comportamente politice ale membrilor societăţii. Astfel, cultura politică în societatea moldovenească înglobează trei componente structurale: experienţă politică, conştiinţă politică şi comportamentul politic:

---

[71] *Recenzent – doctor în ştiinţe filosofice, conferenţiar, conferenţiar cercetător Pantelimon VARZARI*

Cultura politică a unei naţiuni e marcată de specificul dezvoltării sale istorice, de condiţiile geopolitice ale ţării date, de succesiunea elementelor şi regimurilor politice, de matricea culturii naţiunii respective.

Experienţa politică a unui stat sau a unei naţiuni fixează de fapt istoria dezvoltării gândirii politice a personalităţii lor marcante, istoria evoluţiei instituţiilor şi proceselor, relaţiilor politice din spaţiul şi timpul etnic respectiv. Aceasta se reprezintă în monumente istorice, literare şi ştiinţifice, în obiceiuri şi tradiţii politice, în norme şi principii politice, în stereotipuri ale vieţii politice etc.

Un eveniment important în istoria Republicii Moldova îl constituie renaşterea naţională, şi anume schimbarea simbolurilor politice (drapele, embleme, steme, culori, uniforme, imnuri, ceremonii, mitinguri, comemorări, defilări) care au menirea de a trezi anumite convingeri şi idei politice. Conform Constituţiei Republicii Moldova, drapelul, stema şi imnul sunt simboluri de stat fiind ocrotite de lege, ce joacă un rol important în asigurarea coeziunii instituţiilor de stat şi inclusiv a cetăţenilor.

Demitizarea vechiului regim şi renaşterea naţională a societăţii noastre au concis la apariţia unor mituri noi, cum ar fi domnia lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, punând în evidenţă atât valoarea naţională, cât şi tradiţionalismul, arhaismul societăţii posttotalitare. Circulaţia miturilor politice influenţează, într-o măsură, conştiinţa socială, având drept scop provocarea maselor populare.

Un alt component al culturii politice îl constituie conştiinţa politică, având ca bază experienţă politică de mai multe generaţii. Conştiinţa politică înglobează în sine un sistem de doctrine, cunoştinţe, valori, convingeri politice, sentimente etc. care, reflectă realitatea politică existentă, tradiţiile ei. În baza acestor elemente de conştiinţa politică se constituie cele mai durabile şi semnificative orientări ale cetăţenilor faţă de sistemul politic existent în societate, precum şi de locul lor în acest sistem politic. Conştiinţa politică este o teorie despre sfera politică a societăţii, despre diversele ideologii politice, despre instituţiile legitime şi procedurile legale, cu ajutorul cărora se asigură participarea cetăţenilor la procesele politice din tara respectivă. De aceea, e în interesul fiecărui cetăţean să posede cunoştinţe în politică, de a cunoaşte drepturile şi libertăţile, precum şi obligaţiunile sale, de a participa la procesul politic, la administrarea societăţii. Aceste norme sunt stipulate în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, ce duce la constituirea şi dezvoltarea unei societăţi democratice.

Din păcate, în societatea noastră cunoştinţele politice lasă de dorit, ceea ce se explică printr-un nivel scăzut de trai, îndeosebi în localităţile rurale. Un număr mic de cetăţeni citesc ziare ceea ce prevede o scădere a nivelului de informare a societăţii şi de instruire a populaţiei. O cauză aparte reprezintă

dezinformarea cetățenilor de către mass-media, în ce priveşte viața politică, influențând asupra intereselor politice. Îndeosebi, această situație o observăm în campaniile electorale, unde un număr considerabil de cetățeni nu profită de dreptul de a alege sau votează orbeşte.

Astfel, o parte din populație manifestă indiferență totală față de fenomenul politic, o altă parte pretinde că are propriul program de reformare, fiind nemulțumită de tot ceea ce nu concordă cu viziunile ei. Unii autori consideră că o astfel de atitudine se datorează suspiciunii, dar şi dezgustului provocat de activitatea clasei politice din Republica Moldova care continuă să nu satisfacă aşteptările cetățenilor.

Un comportament politic distinct al actualei clase conducătoare, este lupta pentru putere între liderii politici, diferite grupuri şi fracțiuni ale structurilor de putere, particularitate moştenită de la regimul totalitar. Hărțuielile politice şi incapacitatea de conlucrare a reprezentanților diferitelor structuri de stat au generat criza puterii.

Elitele politice din Republica Moldova se mai caracterizează prin fenomenul bonapartidismului. El constă în faptul că în societatea noastră orice politician se vede lider şi candidat la cele mai înalte posturi de stat, dar actualmente nu există o echipă capabilă să-şi asume răspunderea pentru prezentul şi viitorul tarii. Anume aceste şi alte trăsături ale comportamentului politic al actualei elite conducătoare au devenit o piedică serioasă în democratizarea vieții politice şi economice, precum şi asupra culturii politice în ansamblu.

Valorile politice constituind al doilea component al conştiinței politice, sunt acele relații, instituții, idei, idealuri politice considerate de societate ca fiind capabile să contribuie la realizarea scopurilor urmărite de sistemul politic actual. Aceste valori întrunesc libertatea, legitimitatea socială, egalitatea cetățenilor, suveranitatea politică etc. În ce priveşte diferențierea valorilor de la o societate la alta depinde de sistemul politic existent în societate, de bunăstarea materială a oamenilor, de trăsăturile caracteristice individului, precum şi de dezvoltare a lui.

Menționăm că promovarea reformelor economico-sociale şi rezultatele lor sunt apreciate de cetățenii Republicii Moldova şi de organismele internaționale destul de neunivoc şi chiar contradictoriu. Chiar dacă organizațiile internaționale apreciază promovarea reformelor democratice în societatea noastră în mod pozitiv, apoi populația nu prea e de acord cu astfel de aprecieri, deoarece nu au încredere în elitele de conducere ale țării.

Actualmente, la etapa unor refaceri radicale pe plan politic, juridic, economic, social şi psihologic societatea se confruntă cu dificultăți în asimilarea noilor valori politice, precum şi în însuşirea noilor reguli de funcționare a societății pe calea unei democrații. În societatea noastră persistă o conştiință po-

litică ce se trage din sistemul politic comunist cum ar fi: ocrotirea sănătății gratis, accesul la studii obligatoriu, asigurarea cu locuri de muncă etc. Astfel, țara a trecut prin propria sa experiență, acumulată de-a lungul anilor, acceptând conştient noul sistem democratic, depunând eforturi considerabile la implementarea de consolidarea valorilor acestui sistem.

Convingerile politice ca parte componentă a conştiinței politice, se formează în baza cunoştințelor şi valorilor pe care le posedă un individ sau un grup social. Constituind un ansamblu de reprezentări, idei, principii, judecări de valoare privind natura şi scopurile politice, ele caracterizează idealul politic al unei persoane, grup social sau societăți în întregul ei[72]. Altfel, convingerile politice sunt nişte reprezentări ale oamenilor despre faptul cum trebuie sa fie sistemul politic al societății lor.

Fiecare cetățean îşi corelează convingerile, valorile şi cunoştințele sale politice cu instituțiile politice existente (cu sistemul politic, regimul politic, partidele politice şi mişcările sociale, liderii politici şi elita guvernantă, cu legislația în vigoare a societății etc.). În conştiința individului are loc o analiză şi o apreciere a acestor instituții din punct de vedere al capacității lor de a satisface necesitățile şi interesele lui social-politice. La orice individ se formează anumite orientări politice ca element structural al conştiinței sale politice.

Tranziția de la un sistem totalitar la un sistem democratic de la o relație de piață la alta, avalanşa de probleme, criza economică, socială a demonstrat că este necesară de o idee națională. Cercetătorii din domeniul ştiințelor social-politice menționează că în Republica Moldova lipsesc formule politice a unei concepții de acțiune politică, precum şi idei, valori pe care elita conducătoare s-ar baza în guvernarea societății, iar societatea ar avea posibilitate mai bine de a se orienta.

Ideea naționala, bine conturată poate servi pentru întreaga societate şi pentru individ ca fundament solid în activitatea lor. Totodată, ideea națională slujeşte statului pentru a determina prioritățile dezvoltării societății şi a soluționării problemelor ce afectează interesele fundamentale ale persoanei şi comuniunilor de oameni la care aceasta apar pentru a percepe logica derulării proceselor social-economice şi politice actuale şi a celor de perspectivă. Nici un stat nu poate exista fără un anumit sistem de orientări valorice. De aceea se implementează în viața socială acele valori care sunt adecvate şi corespund intereselor obiective fundamentale ale întregii societăți.

Comportamentul politic prezintă interacțiunea dintre individ şi politic, modul de manifestare socială, publică a concepțiilor şi acțiunilor politice care

---

[72] *Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultura civică. – Bucureşti, 1996, p.70.*

e determinat de conştiinţa politică, de nivelul dezvoltării politice şi social-economice a societăţii Totodată, comportamentul evidenţiază nivelul culturii politice a individului. De aici reiese participarea pasivă sau activă în viaţa politică a comunităţii umane.

Trăsătura principală a comportamentului este acceptarea de către persoană de a fi inclusă în diferite structuri ale puterii de stat ori în neparticiparea la viata politică a societăţii. Societăţile democratice se caracterizează printr-un comportament politic înalt, deoarece indivizii se implică în activitatea politică a ţării, iar societăţile de tranziţie comportamentul politic diferenţiază, în ce priveşte apărarea propriilor interese politice, sociale etc. Într-o mare măsură, asupra formării comportamentului politic al individului influenţează anumiţi factori, cum ar fi: bunăstarea materială a populaţiei, gradul de dezvoltare a societăţii, statutul social al individului, experienţa politică, conştiinţa politică, nivelul de cultură etc.

Din cele menţionate mai sus distingem următoarele tipuri ale comportamentului politic al populaţiei: participarea activă a individului la viaţa politică şi participarea pasivă sau neparticiparea individului la viaţa politică, considerând că politica va decurge fără implicarea lui.

Aceste tipuri de comportament politic cauzează diferite stări ale populaţiei cum ar fi apatia faţă de problemele politice; neîncrederea faţă de regimul politic etc. Este cert că activismul sau inactivismul politic depinde de evoluţia proceselor politice şi social-economice.

În societatea noastră între comportamentul politic al populaţiei şi activitatea elitei politice există o interdependenţă care determină conţinutul comportamentului atât a populaţiei, cât şi a liderilor. Aceştia fiind persoane care exercită la maximum influenţa, orientează şi coordonează activitatea celor din jur, se caracterizează printr-un comportament politic deosebit, marcat de propriile lor interese şi scopuri[73]. Liderul se evidenţiază printr-o autoritate recunoscută de membrii unui grup social, se detaşează prin comportamentul său dominant în determinarea intereselor, scopurilor şi modalităţilor de activitate politică a grupului. De aceea, comportamentul politic al populaţiei depinde, într-o măsură mai mare, de comportamentul liderilor politici.

Cercetătorii din domeniul ştiinţelor social-politice subliniază că culturii politice îi sunt caracteristice anumite subculturi, şi anume: subcultura maselor bazată pe criteriile de vârstă, regionale, etnolingvistice, socio-economice, subcultura elitelor etc.

La subculturile de vârstă se referă generaţia în vârstă, a cărei cultură politică s-a constituit, însă, posedă convingeri ce influenţează generaţia tânără.

---

[73] *Şleahtiţchi M. Liderii. – Chişinău, 1998, p.10.*

Această subcultură este influențată de regimul vechi, comunist, dar se adaptează la condițiile de tranziție a societății şi este predispus la renovările social-economice şi politice, precum şi la valorile generate de acestea.

Subculturile regionale sunt determinate de factorii geografici şi economici care exercită, nemijlocit, la viața de toate zilele şi asupra nivelului de cultură a populației. Orice zonă a republicii are nivelul politic-cultural al său şi depinde de anumiți factori: gradul general de cultură, nivelul de trai, politica administrației locale, influența partidelor politice sau mişcărilor social-politice asupra locuitorilor din zona respectivă.

O importanță deosebită în societatea noastră o reprezintă subculturile etnolingvistice care au la bază particularitățile etnice şi de limbă a grupurilor ce fac parte din populație. Prin aceste etnii se evidențiază etnia găgăuză, bulgară, rusă şi alte grupări etnice din Republica Moldova. Asupra acestor etnii au influențat anumiți factori, crearea UTA Găgăuzia, Transnistria.

Subculturile socio-economice din țara noastră sunt determinate de existenta în societate a diverselor grupuri sociale cu statut economic şi social diferit. Reprezentații acestei subculturi folosesc diverse modalități de influență directă sau indirectă asupra puterii politice, inclusiv grupuri de presiune, propunând elitelor politice un program propriu de dezvoltare democratică şi de ieşire din criză a societății.

Din cele expuse mai sus, conchidem că democrația la etapa actuală nu face față problemelor unei societăți moderne şi sunt necesare modificări esențiale atât în sistemul politic, economic, social, cât şi cel cultural.

Bibliografie

Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultura civică. – Bucureşti, 1996.

Şleahtițchi M. Liderii. – Chişinău, 1998.

Cojocaru Gh. Mitul politic părtaş la guvernare. // Arena politicii, 1996, nr.5, p.13-14.

Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării (aspecte ale procesului de constituire a unui nou sistem politic). – Chişinău, 1999.

Măgureanu V. Studii de sociologie politică. – Bucureşti, 1997.

Prezentat la redacție
la 11 noiembrie 2005

ПРЕЗИДЕНТСКИЕ (2005) ВЫБОРЫ В МОЛДОВЕ: СПЕЦИФИКА, СТРАТЕГИИ, РЕЗУЛЬТАТЫ

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра политических и административных наук
доктор-хабилитат политических наук,
профессор, заведующий кафедрой

Клавдия ЗАВТУР
Республика Молдова, Кишинэу
Институт политических наук
и международных отношений
Кафедра международных отношений,
политической науки и права
доктор философских наук, доцент

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
доктор-хабилитат исторических наук,
профессор, ректор,
член-корреспондент Академии Наук Молдовы,

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Лаборатория Социологии политики
доктор философских наук,
доцент, заведующий лабораторией

This article speaks about the specificity, strategy and results of the Presidential elections (2005) in the Republic of Moldova. The specificity of presidential election (2005) consists in the fact that they were the second election on the history of the country when the president was elected not by the people

of the country, but by the Parliament. For the first time, the President has applied for the second term. Elections were greatly influenced by the Parliamentary Elections (2005) held one month and a half before. This proved in an active interaction of international actors, attempts to use the electoral revolutionary scenarios to win.

The article analyses electoral strategies of the Governing party, of the "constructive" and "destructive" opposition used juts before the presidential elections; the main reasons of the accomplishment / non-accomplishment of actions of each Moldovan political actor of involved in the Presidential Elections are discussed as well. Governing party had a correct and differentiated strategy in elections, it supported the candidate well known and highly rated in the country, the President V.Voronin. The party had an active collaboration with international actors who helped in building a constructive dialogue, overcoming personal discontent between the governing party and the "constructive" opposition.

The "constructive" opposition (CDPM, SLP, DPM) proved a consequential attitude the protection of Moldovan political opposition's interests, combining the interests of the country with the ones of their parties; they coordinated their voting with conditions to be fulfilled by the governing party. The fulfillment of these conditions shall enhance the consolidation of democratic rules and traditions in Moldova.

The strategy of "obstructive" opposition was not consequent, contradictory, greatly conditioned by the lack of political experience of leader S.Urechean. The "obstructive" opposition trended to combine in its political maneuvers the tactics of "conditions" and outside Parliament methods of fight by non-allowing the election of V.Voronin for the second Presidential term. However, unlike the Governing party and the "constructive" opposition, the "destructive" opposition failed to achieve envisaged results.

The Presidential elections proved the growth of the Moldovan political elite, it proves ability towards political dialogue and consensus. Although, so far with the support of international political actors.

I. СПЕЦИФИКА ВЫБОРОВ

1. В результате парламентских (2005) выборов в парламент Республики Молдова вошли 3 политических формирования: Партия коммунистов Республики Молдова (46,11%), избирательный блок «Moldova democrată» (28,41%) и Христианско-демократическая народная партия (9,06%). Коммунисты получили 56 депутатских мандатов, блок «Moldova democrată» - 34 и ХДНП – 11 мандатов.

Ситуация, сложившаяся в молдавском парламенте-2005, во многом была аналогичной ситуации в парламенте-2001: представлены 3 политических формирования. Коммунисты и христианские демократы вновь подтвердили свой электоральный потенциал. Новым игроком на парламентском поле оказался избирательный блок «Moldova democrată», составленный из представителей нескольких политических формирований: партии «Moldova noastră», Демократической партии Молдовы и Социально-либеральной партии.

Однако нельзя сказть, что это был полностью новый политический актор, не знакомый с парламентской деятельностью. Демократическая партия Молдовы была представлена в молдавском парламенте-98 (предшественник Демократической партии Молдовы – блок «За демократическую и процветающую Молдову»). Партия «Moldova noastră» в качестве одной из формирующих составных частей имела претерпевший постепенную эволюцию и партийную институционализацию «Альянс Брагиша», представленный в качестве самостоятельной фракции в молдавском парламенте-2001[74].

В то же время отметим, что при всей схожести ситуация в парламенте-2005 претерпела существенные изменения по отношению к 2001 году. Количественное проявление новой партийно-политической конфигурации было менее благоприятно для правящей Партии коммунистов Республики Молдова. В отличие от 2001 года, когда у коммунистов был 71 депутатский мандат и они в соответствии с Конституцией имели реальную возможность самостоятельно формировать правительство (52 голоса), избирать президента страны (61 голоса) и изменять Конституцию (67 голосов), в 2005 году собственными силами они могли сформировать только правительство. Вопрос об избрании коммунистического кандидата президентом страны оставался непоределенным. Следовало искать компромисс с прошедшими в парламент политическими формированиями.

---

[74] *Позднее, в условиях размежевания политических сил и депутатов внутри фракции «Альянс Брагиша» на основе Партии социальной демократии, входившей в состав блока «Альянс Брагиша» был создан «Социал-демократический альянс» (лидер Д.Брагиш), который в местных (2003) выборах участвовал вместе с Либеральной партией (председатель В.Унтилэ) и Альянсом независимых (председатель С.Урекян) в составе избирательного Блока «Moldova noastră (Наша Молдова)», который после успешных для блока местных выборов трансформировался в политическую партию «Moldova noastră» (сопредседатели – Д.Брагиш, В.Унтилэ, С.Урекян).*

2. Поиску компромисса содействовало то обстоятельство, что коммунисты кардинально изменили свои подходы во внешнеполитических ориентациях. Если в 2001 году для них было характерно подчеркнутое акцентирование ориентации на Россию, СНГ, Союз России с Беларусью, то в 2005 году акцент ставится на западном векторе, вхождении в Европейский Союз, европейской интеграции. И в этом контексте происходит сближение позиций коммунистов с политическими формированиями правой ориентации, которые до этого выступали монополистами западного внешнеполитического курса Республики Молдова. Подобная подвижка коммунистов вправо выявила появление политических формирований, которые по стратегическим (блок «Patria - Родина», партия «Союз труда «Patria - Родина», общественно-политические движение «Равноправие») или тактическим (блок «Moldova Democrată») целям постарались приватизировать пророссийский внешнеполитический курс, показать себя его хранителями и сторонниками. С этой целью широко привлекались и использовались возможности российских масс-медиа, политических кругов России патриотической ориентации, которые, со своей стороны, всесторонне стимулировали и поддерживали подобные политические позиции[75].

3. Парламентские (2005) выборы проходили в условиях массированно-активной, невиданной ранее включенности международных акторов в политический и электоральный процесс в Республике Молдова. Данное обстоятельство наложило свой отпечаток на остроту избирательной кампании, агрессивность и непримиримость противостояния основных электоральных конкурентов, в первую очередь коммунистов и блока «Moldova Democrată». Подобное противостояние подсветило и предстоящие президентские (2005) выборы, осложнило процесс поиска

---

[75] *См.: Boţan I. Alegerile prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.155-164; Cristal O. Impactul factorului rus asupra alegerilor din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.2 (XXIX), 2005, p.28-35; Мошняга В., Руснак Г. Украинская «оранжевая революция» в контексте политического взаимодействия власти и оппозиции: уроки для Республики Молдова. // Puterea şi opoziţia în contextul managementului politic. / Coord. V.Moşneaga, Gh.Rusnac, Gh.Mohammadifard. – Iaşi, Pan-Europe, 2005, p.114-152; Мошняга В., Танасэ Р., Руснак Г. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.3 (XXX), 2005б p.61-121; Popovici A., Sandu I. Influenţa factorului extern asupra strategiei şi tacticii partidelor politice din Republica Moldova în Electorala-2005. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.4 (XXXI), 2005, p.162-174*

политического компромисса между политическими силами, представленными в новом молдавском парламенте. Оппозиция, в том числе и парламентская, стремилась «дать бой», не допустить, используя при этом не только традиционно парламентские, но и непарламентские способы. В контексте произошедших успешных революций в Сербии, Грузии, Украине, Киргизстане непарламентский сценарий борьбы и достижения своих целей становился основным и определяющим. И это также явилось новым моментом, отразившим специфику президентских (2005) выборов в Республике Молдова.

4. Выборы Президента страны осуществлялись как и в 2001 году парламентом страны. Опыт проведения коммунистами парламентских президентских выборов был использован и при выборах Президента-2005 Республики Молдова. Однако, отметим, что перед правящей партией стояла задача более сложная, чем в 2001 году. Им надо было не только избрать президентом страны своего кандидата, но и избрать при поддержке других парламентских политических сил. ***Коммунистический кандидат должен был стать президентом не только всего народа, но и парламентского политического (немонопартийного) большинства.***

И это было обусловлено не только и не столько тем, что у коммунистов не хватало собственных ресурсов для победы их кандидата на выборах. Этого требовало продвижение имиджа партии, ее лидера – президента страны В.Воронина, баллотирующегося на второй срок, среди населения Молдовы. Кроме того, это было обусловлено и стремлением продвинуть демократический имидж молдавских коммунистов, правящей партии перед международными (западными) политическими акторами, которые хотят видеть последовательное укрепление демократии в Молдове в сотрудничестве власти и оппозиции, использовании политического диалога, компромисса и консенсуса[76].

II. ЭЛЕКТОРАЛЬНЫЕ СТРАТЕГИИ.

1. ВЛАСТЬ: Партия коммунистов Республики Молдова**.** У правящей партии политическое маневрирование на выборах президента страны опиралось на четко разработанную стратегию и тактику.

---

[76] *То есть, мы рассматриваем эту установку молдавских коммунистов на президентских выборах в русле их исканий форм и методов, демонстрации партийной трансформации на пути политического диалога (см.: Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, USM, 2003, с.3-67).*

Во-первых, в отличие от оппозиции у коммунистов была четко сформулированная позиция в отношении будущего Президента (2005) Молдовы. Их цель была достаточно ясной, конструктивной и понятной населению, молдавскому избирателю: Президент В.Воронин, который был первым номером в избирательном списке партии на парламентских (2005) выборах и во многом обеспечил высокий результат на выборах, выдвигался на новый срок на должность Президента страны[77].

Во-вторых, они не рассчитывали на широкий жест оппозиции и, стремясь не допустить возможных обвинений в недемократичности выборов президента в условиях одной кандидатуры, постарались соблюсти демократическую процедуру выборов на альтернативной основе[78]. Ими была подготовлена, как и в 2001 году, и вторая кандидатура на этот пост. Однако, в отличие от президентских (2001) выборов, когда соперником, «кандидатом-массовкой» был В.Кристя, в 2005 году эту роль сыграл Г.Дука – президент Академии Наук Молдовы.

В-третьих, коммунисты рассчитывали, и не безосновательно, на понимание и поддержку со стороны западных партнеров, которые должны были выступить в качестве дополнительного аргумента в торгах с оппозицией, убедить ее принять и проголосовать на выборах за кандидатуру В.Воронина. Опредленную помощь в проведении переговорного процесса, «преодолении давней личной неприязни» оказал бывший американский конгрессмен Джон Конлан, который в течении двух недель сумел убедить представителей правых поддержать кандидатуру В.Воронина на пост президента страны[79].

В-четвертых, рельно оценивая состояние, степень согласованности и консолидированности молдавской оппозиции, партия власти про-

---

[77] *См.: Peru A. Tendinţe şi strategii de imagine în Electorala-2005 (cazul Republicii Moldova). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.2 (XXIX), 2005, p.43-52; Ţîrdea B. Câmpul simbolistic (politic) moldovenesc 2004-2005. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.2 (XXIX), 2005, p. 69-92*

[78] *В ином варианте (наличие только одного кандидата) Конституционный Суд страны не признавал демократический характер выборов президента Молдовы.*

[79] *См.: Boţan I. Alegerile prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.156. При этом И.Боцан ссылается на В.Сокора, румыноязычного аналитика из американского электронного издания «Eurasia Daily Monitor» (Jamestown Foundation), специализирующегося на исследовании политических процессов в Республике Молдова. По слухам, циркулировавшим в молдавских масс-медиа, в процесс переговоров был подключен и посол Великобритании в Республике Молдова Бернард Уайтсайд.*

водила политику привлечения на свою сторону представителей других парламентских фракций. Сознавая сложность привлечения на свою сторону всей парламентской оппозиции, ее консолидированного голосования за кандидатуру коммунистов, власть сделала ставку на сознательный раскол оппозиции, дифференциированный подход в отношении ее представителей, руководства. Тем самым, создавались необходимые условия, консолидировались некоммунистические силы в парламенте для избрания коммунистического кандидата Президентом страны.

Еще в период избирательной кампании по выборам парламента активно проводилась политика развенчания и дискредитации лидера блока «Moldova Democrată» С.Урекяна. Для этого широко использовались обвинения в коррумпированности генерального примара Кишинева и его ближайшего окружения в столичной примарии, были открыты уголовные дела и арестован ряд муниципальных руководителей[80]. Более того, принципиально игнорировались всяческие контакты, поиск точек соприкосновения на президентских выборах с лидером второй парламентской фракции, генеральным примаром столицы.

В то же время не отрицалась возможность диалога с другими представителями фракции «Moldova Democrată». Об этом свидетельствует публично обещанный этой фракции пост одного из вице-спикеров парламента. По всей видимости, это был сигнал Д.Брагишу, который этого знака не увидел и не оценил. Д.Брагиш, в силу непонимания этого аванса и «неправильного» поведения не стал вице-спикером парламента. его кандидатуру мажоритарное большинство даже не рассматривало. Пост вице-спикером парламента был предоставлен Ю.Рошке, лидеру третьей по численности парламентской фракции, которая «правильно» поняла сигнал власти и проголосовала за Президента В.Н.Воронина.

Полагаем, что представителям других политических сил, представленных в составе парламентской оппозиции, были сделаны различного рода привлекательные предложения. Это обещания определенных постов в парламентской или дипломатической иерархии страны, создание собственной парламентской фракции и т.д.

---

[80] *Boţan I. Alegerile prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.155-164; Мошняга В., Танасэ Р., Руснак Г. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.3 (XXX), 2005, p.61-121; Popovici A. Strategii şi tactici ale partidelor din Republica Moldova în campania electorală din 6 martie 2005. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.4 (XXXI), 2005, p.126-139.*

Отметим, что в конечном счете, тактика политического маневрирования была осуществлена коммунистами достаточно успешно. Удалось установить контакты и склонить к голосованию за кандидатуру В.Воронина руководство Христианско-демократической народной партии, Демократической партии Молдовы и Социально-либеральной партии. Была расколота право / левоцентристская оппозиция. Блок «Moldova Democrată» перестал существовать. Вместо него возникли 2 парламентские фракции: альянса «Moldova Noastră» и Демократической партии, а также парламентская группа независимых кандидатов, включившая в себя 3 депутатов Социально-либеральной партии[81].

В соответствии же с результатами выборов должно было появиться только три парламентские фракции. Решение о создании фракции Демократической партии было обусловлено, на наш взгляд, стремлением мажоритарной фракции получить необходимое количество голосов для победы на президентских (парламентских) выборах В.Воронина. Создание фракции было своего рода авансом-благодарностью за правильное решение на выборах.

2. ОППОЗИЦИЯ. Известно, что молдавская оппозиция не является единым, консолидированным целым. Это обусловлено различными причинами, как объективного, так и субъективного характера. В стране существует правая, право / левоцентристская и левая оппозиция власти. В период парламентских выборов благодаря усилиям внешнеполитических акторов удалось добиться их определенной консолидации по оси политического континуума: правые, центристы, левые. В парламенте-2005 оказалась представлена правая и право / левоцентристская оппозиция[82].

Однако, практика политического маневрирования накануне выборов президента страны показала, что произошла перегруппировка внутри парламентской оппозиции. Она разделилась на «конструктивную» и «обструкционистскую». При этом деление прошло отнюдь не по оси па-

---

[81] *Отметим, что процесс самораспада продолжается: из парламентской фракции Альянс «Moldova Noastră» выделилась еще одна парламентская группа независимых кандидатов, возглавляемая Д.Брагишем и включающая в себя его сторонников по Партии социальной демократии.*

[82] *Несомненно, что подобное деление на правых, левых и центристов в политико-идеологическом спектре, в том числе и в среде оппозиции является определенным упрощением, смазывающим многообразие оттенков и нюансов, ситуативных подвижек, обусловленных как идеологическими, тактическими, так и личностными факторами.*

ртийно-политического континуума. Отметим, что подобное деление также явилось во многом ситуативным, обусловленным отнюдь не идеологическими причинами[83].

2.1. «Обструкционистская оппозиция»: блок «Moldova Democrată» / альянс «Moldova noastră».

В отличие от коммунистов, партии власти у Блока «Moldova Democrată» отсутствовала определенная стратегия на выборах Президента страны. Руководство Блока первоначально склонялось к бойкотированию выборов и повторным парламентским выборам. Однако, боязнь привести на своих плечах в новый состав парламента левую оппозицию (блок «Patria - Родина», к которому вполне могло присоединиться Общественно-политическое движение «Равноправие»)[84] вынудила отказаться от подобного поведения. Кроме того, существовали вполне реальные опасения, что Блок «Moldova Democrată» уменьшит свой электоральный вес на повторных выборов в условиях коммунистических обвинений в трате народных денег на «игры в выборы». В то время как страна-де нуждается в приобретении топлива для проведения сельскохозяйственных работ[85]. В конечном счете, руководство Блока заняло «страу-

---

[83] *Можно согласиться с мнением И.Боцана, который считает, что поведение Урекяна в отношении коммунистов, победивших на парламентских выборах в 2001 году, было конструктивным. Он приветствовал их победу, был открыт для сотрудничества. Выборы (2003) генерального примара столицы развели их по разным лагерям, привнесли личную неприязнь в противостояние (См.: Boţan I. Alegerile prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.161). Мы уже отмечали ранее, что С.Урекян был «вытолкнут» на роль лидера оппозиции (См. Мошняга В. Выборы генерального примара Кишинэу в ходе местных (2003) выборов в Республике Молдова в контексте трансформации партийной системы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003, p.145-178; Мошняга В., Танасэ Р., Руснак Г. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.3 (XXX), 2005, p.61-121).*

[84] *Прогноз относительно возможного блокирования левой оппозиции оправдался. На местных (2005) выборах генерального примара Кишинева (июль 2005 года и ноябрь-декабрь 2005 года) был создан Блок «Patria - Родина» + «Равноправие».*

[85] *Кстати, этот аргумент был озвучен в период повторных выборов в июле 2005 года.*

синую позицию»: мы голосовать не будем, пусть за Воронина голосует Рошка и ХДНП[86].

Представляется, что отсутствие собственного кандидата на президентских выборах объяснялось не только тем, что сложившаяся после парламентских (2005) выборов ситуация была полнейшей неожиданностью для руководства Блока. На наш взгляд, отсутствие собственного кандидата объяснялось тем, что Блок не мог однозначно определиться в отношении какой-то определенной кандидатуры на должность Президента страны как из числа его представителей, так и вне блока. Кандидатура лидера Блока и парламентской фракции С.Урекяна не рассматривалась в качестве наиболее оптимальной как по причине обвинений в коррупции, так и по причине отсутствия необходимого политического опыта.

Слабость блока, его стратегии заключалась в том, что он не мог рассчитывать и не надеялся на консолидированное голосование своих членов в пользу собственного кандидата. Внутри блока существовал и постоянно раскручивался масс-медиа шлейф взаимных подозрений в неискренности, возможном предательстве тех или иных лидеров блока, наличии слабого звена, «Троянского коня», который стремится «продаться» и проголосовать за кандидатуру В.Воронина. Подобное отношение друг к другу не способствовало взаимопониманию, доверию и поиску реальной кандидатуры об блока на выборах.

Данное обстоятельство наложило свой отпечаток на поведение политических сил, входящих в состав блока, усиление центробежных тенденций внутри блока. Они предпочли «одиночное плавание» вне блока неопределенности, недоверию и отсутствию собственной кандидатуры блока на президентских выборах.

Выборы (2005) Президента страны показали, что коммунисты обладают достаточным количеством возможностей, чтобы расколоть оппозицию, вынудить ее голосовать в пользу власти. Это стало возможным, в том числе, и в силу политической недальновидности и политической беспомощности руководства блока «Moldova democrată», которое не сумело предложить реальных политических альтернатив и содействовало фактическому расколу блока, появлению нескольких политических акторов, предпринявших в ходе выборов президента Молдовы диаметрально противоположные политические действия.

---

[86] *Как будто бы Ю.Рошка и его фракция спросили и ждали совета как им поступить при голосовании.*

Возродившись из распавшегося блока «Moldova Democrată» альянс «Moldova noastră» сохранил все его слабости: политическую и идеологическую рыхлость, отсутствие четкой стратегии и тактики, склонность к шараханию в политическом поведении, взаимное недоверие, личные амбиции и обиды лидеров.

В политическом маневрировании руководство блока «Moldova noastră» опиралось на революционный сценарий непарламентских массовых выступлений после завершения избирательной кампании и оглашения результатов выборов. Руководство блока полагало, что «Рошка начнет, а мы присоединимся» к актам гражданского неповиновения и сметем власть коммунистов.

Этот же сценарий, в частности, предполагалось задействовать и при парламентских выборах президента страны. Начало реализации революционного сценария общественное мнение увидело в незаконном решении С.Урекяна, генерального примара Кишинева, разрешить митинг протеста участникам вооруженных (1992) событий в левобережных районах страны («комбатанты»)[87], общественного формирования, ориентированного на Блок и несогласного с результатами выборов. Митинг протеста планировалось провести возле парламента Молдовы в день выборов президента. В этом общественность и власть увидели стремление блокировать парламент и не допускать в здание депутатов, настроенных участвовать в выборах.

По заявлениям Ю.Рошка, Д.Дьякова в Кишиневе планировались массовые провокации, в том числе и с пролитием крови[88]. Вмешательст-

---

[87] *Серафим Урекян разрешил митинг комбатантов 4 апреля. // «Независимая Молдова», 2005, 1 апреля; Владимир Сокор: «В случае уличных волнений ответственность будет нести Серафим Урекян». // там же.*

[88] *На это обратили внимание лидеры ХДНП и ДПМ Ю.Рошка и Д.Дьяков, анализируя результаты выборов и постэлекторальное поведение и угрозы со стороны людей в «кожаных куртках, приближенных к руководству блока «Moldova Democrată» („În PROfunzime”. // PRO TV, 2005, 6 aprilie). Суть в том, что Ю.Рошка еще за несколько недель до выборов зарезервировал, получив решение в столичной примарии, проведение на центральной площади города - Площади Великого национального собрания с 7 по 22 марта 2005 года проведение встреч с избирателями для обсуждения результатов выборов. После выборов ХДНП и Ю.Рошка, удовлетворенные достигнутым результатом, не воспользовались своим разрешением. Правда, г.Рошка объяснял причину своего отказа от постэлекторальных митингов нон-стоп тем обстоятельством, что по его информации, провокаторы стремились воспользоваться этими митингами, трансформировать их в стихийные народные беспорядки, в том числе с его убийством.*

во прокуратуры города, городского Совета, международных акторов, вынудило С.Урекяна отменить разрешение на проведение митинга перед зданием парламента страны.

Помимо тактики противодействия выборам президента страны «Moldova noastră» пыталась сыграть на поле «конструктивной оппозиции, выдвинув «Основные условия для избрания Президента Республики Молдова». Эти «22 условия» в большинстве своем повторяли условия, сформулированные ДПМ, ХДНП и СЛП, с некоторыми дополнениями: а) отказ от Соглашения 1992 года между Республикой Молдова и Российской Федерацией о разрешении приднестровского конфликта; б) немедленное принятие Закона о незаконном нахождении российских войск на территории Республики Молдова; в) замена российских миротворческих сил международными войсками ООН, Европейского Союза и НАТО; г) отказ от Соглашения о создании Содружества Независимых Государств; д) изменение ст.13 Конституции Республики Молдова об изменении названия государственного языка на «румынский».

На вопрос журналистов о поддержке им самим этих условий, лидер «Moldova noastră» заявил, что это вовсе не условия, а всего лишь вопросы, адресованные главе государства. Несколькими днями позже в интервью приднестровскому агентству «Ольвия-пресс» Урекян заявил уже, что: «Нам приписали, что мы якобы выдвинули каких-то 22 условия Воронину, среди которых — разрыв мирного соглашения 92-го с Приднестровьем и прочая чушь. Мы никогда не выдвигали ничего подобного». Впоследствии, он опять вернулся к «22 условиям», заметив, что они были распространены пресс-центром «Moldova noastră» без его ведома[89].

Практика политического маневрирования показала, что благодаря своему руководству альянс «Moldova noastră» постоянно попадал в щепетильные ситуации и деликатные положения, был вынужден оправдываться, юлить, попадать в неприятные ситуации. И причина этого крылась в значительной степени в поведении ее лидера С.Урекяна, который показал себя слабым политиком[90].

Он был в большей степени администратором в политике. Более того, и как администратор в политике он оказался не на высоте. Это показали и парламентские (2005), и президентские (2005), и местные – выбо-

---

[89] *См.: Boţan I. Alegerile prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.163-164.*

[90] *И.Боцан дает более мягкую оценку политическому поведению С.Урекяна, определяя его как «лидера с неуверенной позицией». (См.: Boţan I. Alegerile prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.162).*

ры генерального примара столицы - (июль 2005)[91] выборы. И в этом плане он оказался «самым слабым звеном» среди руководства и альянса, и распавшегося блока, неспособным предложить действенную альтернативу и линию поведения своим коллегам. Остальные лидеры, при всех их личных и политических недостатках, оказались людьми с большим политическим опытом и пониманием специфики политической деятельности.

2.2. «Конструктивная оппозиция»: Христианско-демократическая народная партия (ХДНП), Демократическая партия Молдовы (ДПМ), Социально-либеральная партия (СЛП). В отличие от «обструкционистской оппозиции» они были более последовательными в своих действиях.

Эти политические формирования, их руководство, оговорили свое участие в президентских выборах и позитивное консолидированное голосование в пользу В.Воронина выдвижением ряда политических условий. Получив согласие лидера партии коммунистов, президента страны на претворение этих условий в молдавскую социальную практику, они перебросили «мяч на поле партии власти», поставили ее в позицию отыгрывающейся стороны, взявшей на себя публичные обязательства перед молдавской оппозицией. Выполнение взятых обязательств становится для Президента Молдовы, его коллег по партии и власти, в этом случае, помимо всего прочего, делом чести, верности своему слову[92].

Отметим, что данные договоренности касаются многих аспектов упрочения демократических основ развития молдавской независимой государственности. В пакет условий, выдвинутых ХДНП и СЛП, вошли:

---

[91] *Позиция родного для Брагиша альянса «Moldova noastră» оказалась в ходе выборов генерального примара столицы страны, прошедших в июле 2005 года, достаточно неопределенной и одновременно двусмысленной. Д. Брагиш, один из руководителей альянса, баллотировался на должность генерального примара Кишинева. Его политическое формирование, вместо того, чтобы оказать всемерную поддержку в ходе избирательной кампании, оказалось занятым подготовкой съезда, призванного проанализировать результаты парламентских выборов. Позиция С.Урекяна в ходе выборов была совершенно неэтичной: она эволюционировала от первоначального заявления в поддержку Брагиша на должность главы исполнительной власти столицы, до заявлений того же С.Урекяна в пользу другого кандидата в ходе избирательной кампании.*

[92] *Отметим, что некоторые из требований, выдвинутых оппозиций уже воплотились в жизнь. В частности, был понижен электоральный ценз: для партий он изменен с 6% до 4%. Осуществлены изменения в соответствии и с рядом других требований оппозиции.*

«а) гарантии независимости СМИ (принятие в новой редакции Закона об Аудиовизуале, формирование на демократических принципах нового Координационного Совета по Аудиовизуалу, принятие нового закона о телевизионных каналах и радиостанциях, которые будут работать без какого-либо политического вмешательства и цензуры); б) гарантии независимости правосудия принятием нового закона о прокуратуре, внесение изменений в Закон о Высшем Совете Магистратуры, о Высшей Судебной Палате, об организации правосудия и о статусе судей; в) гарантии местной автономии, увеличение эффективности использования публичных финансов путем принятия в новой редакции Закона о Счетной Палате; г) изменение Кодекса о выборах внесением изменений в процедуру формирования и компетенции Центральной избирательной комиссии, таким образом, обеспечится независимость данного института от любых политических или административных вмешательств; д) усовершенствование законодательства о секретных службах, которые обеспечивают национальную безопасность, фундаментальные права и свободы человека и установление контроля над данными институтами со стороны общества при посредничестве Парламента; е) формирование специальной комиссии по внесению изменений и дополнений в Конституцию о консолидации главных государственных институтов по усовершенствованию процедуры избрания главы государства, формированию Правительства, формированию и функционированию системы правосудия, выборов Генерального Прокурора и статуса Прокуратуры».

Несколькими днями ранее ДПМ также сформулировало свои условия, которые во многом совпадали с теми, которые выдвинули правые партии. Кроме того, было добавлено и несколько других пунктов «а) принятие Парламентом изменений в Конституции по внесению нормы, в соответствии с которой Президент республики не может занимать пост в партии; б) трансформация ПКРМ в современное политическое формирование путем отказа от ортодоксально-марксистских догм и изменение целей в соответствии с европейскими демократическими принципами».[93]

Анализируя действия лидеров парламентских формирований «конструктивной оппозиции», отметим, что все лидеры совершили, пусть и при помощи зарубежных консультантов, переговорщиков и гарантов, политический поступок, свидетельствующий о формировании зрелого политического класса, способного переступить через узкопартийные це-

[93] *См.: Alegerile prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.67-71; Boţan I. Alegerile prezidenţiale. // там же, p.158.*

ли, логику межпартийной борьбы. В непростой политической ситуации, они поступили как опытные умелые политики, совмещающие личную выгоду с интересами своей партии, политических сил, заинтересованных в прозападном векторе общественного развития Республики Молдова.

Отметим, что подобная подвижка в сторону политического консенсуса[94], участие в выборах президента страны, голосование за В.Воронина не прошло безболезненно для правых партий[95]. И ХДНП, и СЛП столкнулись с разбродом и шатаниями в своих рядах. В руководстве обеих партий наметился конфликт между сторонниками и противниками данного политического решения парламентских фракций. В результате внутренних разборок и в ХДНП, и в СЛП были исключены сторонники неприятия электорального выбора депутатов парламента, сторонников данных партий.

При всей схожести процессов в обеих партий, обратим внимание и на определенное отличие. В ХДНП объективно наметился раскол не только внутри руководства, но и между Рошкой и его сторонниками в руководстве и активным, «кадровым» электоратом партии. Это был конфликт между руководством, которому хватило политического опыта, мужества и интуиции осознать необходимость *выхода за рамки старых, откровенно антикоммунистических и маргинально-этнических подходов* в деятельности партии, и выпестованным, вскормленным и консолидированным этим руководством электоратом, который не готов, не хочет и не может понять ограниченности и тупиковости старых подходов и действий, акцентированных, помимо всего прочего, на приоритете внепарламентских средств политической борьбы.

В СЛП этот раскол в основном затронул руководство партии, старых (А.Мошану, В.Матей, др.) и новых (О.Серебрян, И.Клипий, К.Чуря, др.) руководителей. Фактически это был раскол *поколенческий*: столкнулись и разошлись в тактических вопросах антикоммунистическое по-

---

[94] *См.: Сака В., Олейник Л. Десять лет институциональных условий возникновения и функционирования «партии власти» в России, Украине и Молдове: сравнительный анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.4 (XXXI), 2005, p.42-69*

[95] *для Демократической партии Молдовы это далось менее болезненно. В силу того, что ее сторонники, электорат стоит на позициях лево-центристских позициях, не отвергает возможность и реальность политического сотрудничества с коммунистами. После местных (2003) выборов во многих населенных пунктах сложились тактическое сотрудничество коммунистов и демократов (ДПМ) в местных органах власти.*

коление руководителей, сформировавшееся в период национально-освободительной революции в недрах Народного Фронта Молдовы, и новое поколение лидеров, которые в национальной революции были учащимися, студентами, взирающими снизу-вверх на своих вождей-ораторов, но которые стали лидерами партии в условиях независимого государства и трудного процесса консолидации демократии и рыночной экономики в стране. В основе это был *конфликт между революционерами*, не склонными к компромиссу, *и политиками*, для которых компромисс является исходным, базовым принципом политической деятельности.

Время изменилось. Старое поколение руководителей потеряло авторитет в молдавском обществе, что привело, в конечном счете, к фактическому умиранию и самоликвидации Партии демократических сил, отходу от нее электората. Электорат СЛП – это электорат новый, в большей степени ориентированный на новых лидеров.

Если же расставить акценты в ориентациях электората в контексте «западные и национальные ценности», то он (электорат СЛП) делает акцент, как и новые лидеры партии, на «западные ценности». В то время как у старого руководства акцент в большей степени ставится на «национальные ценности».

III. ГОЛОСОВАНИЕ И ЕГО РЕЗУЛЬТАТЫ

Процесс голосования в парламенте 7 апреля 2005 года был хорошо отрежиссированным спектаклем, в котором каждый актер знает свою роль и играет в соответствии с общей стратегией, отработанной на предварительном этапе репетиций. Импровизация возможна в рамках наработанной и согласованной роли. В нашем случае, в рамках достигнутых ранее договоренностей. Никаких незапланированных импровизаций, способных нарушить процедуру и полиять на результат не ожидалось. Интрига заключалась в следующем: каковыми будут количественные показатели достигнутых договоренностей. То есть сколько голосов наберет В.Воронин.

В.Воронин был избран президентом Республики на альтернативной основе. Кандидатура В.Воронина была выдвинута пленумом ЦК партии и поддержана 34 депутатами от Партии коммунистов. Его конкурент – президент Академии Наук Молдовы Г.Дука был выдвинут группой депутатов-коммунистов (16 человек), которые фактически не выполнили решения Пленума партии.

В президентских (2005) выборах парламентом приняло участие 78 депутатов, представители Партии коммунистов Республики Молдова, Христианско-демократической народной партии, Демократической пар-

тии Молдовы, Социально-либеральной партии. Депутаты от парламентской фракции «Moldova noastră», были очень активны (как и обещал С.Урекян) при обсуждении кандидатур, но в голосовании не участвовали.

При голосовании В.Воронин набрал 75 голосов. В то время как Г.Дука набрал только 1 голос. Два бюллетеня были признаны недействительными. Для сравнения. В президентских (2001) выборах участвовало в голосовании 89 депутатов, 71 из которых поддержал В.Воронина. В президентских (2005) выборах в голосовании участвовало только 78 депутатов, но 75 из них проголосовало за В.Воронина[96].

Таким образом, несмотря на то, что на парламентских (2005) выборах Партия коммунистов Республики Молдова набрала на 15 мандатов меньше, чем в 2001 году, ее лидер был переизбран в 2005 году на пост главы молдавского государства с перевесом в 4 голоса по сравнению с президентскими (2001) выборами. В.Воронин был переизбран в результате голосования политическим (неоднопартийным) большинством парламента, переизбран в соответствии с принципами политического, демократического консенсуса.

IV. ВЫВОДЫ

Итак, президентские (2005) выборы состоялись. Молдова получила первого президента страны, который был демократически избран на второй срок. Это, несомненно, успех молдавской демократии. Успех, достигнутый в условиях действия правил парламентской республики. Тем самым, был сделан новый шаг в консолидации демократии в Молдове. В то же время подтвердилось, что имеются определенные подвижки в утверждении политического диалога, политики компромисса и консенсуса как среди представителей партии власти, так и представителей молдавской парламентской оппозиции. Эти подвижки стали реальными как благодаря политическому взрослению молдавской политической элиты, так и содействию в реализации этих возможностей со стороны международных акторов, заинтересованных в консолидации демократических традиций и правил поведения в Республике Молдова.

Литература

Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005.

---

[96] *См.: Alegeri prezidenţiale. // Alegeri 2005. / Coord. S.Buşcaneanu. – Chişinău, Gunivas, 2005, p.68-81.*

Владимир Сокор: «В случае уличных волнений ответственность будет нести Серафим Урекян». // «Независимая Молдова», 2005, 1 апреля.
Cristal O. Impactul factorului rus asupra alegerilor din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.2 (XXIX), 2005, p.28-35
Midrigan P. Partidele politice în procesul electoral (cazul Republicii Moldova). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.34 (XXX), 2005, p.121-136
Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: результаты и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău, USM, 2001, p.90-108.
Мошняга В., Руснак Г., Турко Т. Президентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău, USM, 2001, p.28-90.
Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, USM, 2001, p.23-83.
Мошняга В. Выборы генерального примара Кишинэу в ходе местных (2003) выборов в Республике Молдова в контексте трансформации партийной системы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003, p.145-178.
Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, USM, 2003, с.3-67
Мошняга В., Руснак Г. Украинская «оранжевая революция» в контексте политического взаимодействия власти и оппозиции: уроки для Республики Молдова. // Puterea şi opoziţia în contextul managementului politic. / Coord. V.Moşneaga, Gh.Rusnac, Gh.Mohammadifard. – Iaşi, Pan-Europe, 2005, p.114-152
Мошняга В., Танасэ Р., Руснак Г. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.3 (XXX), 2005, p.61-121
Peru A. Tendinţe şi strategii de imagine în Electorala-2005 (cazul Republicii Moldova). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.2 (XXIX), 2005, p.43-52
Popovici A. Strategii şi tactici ale partidelor din Republica Moldova în campania electorală din 6 martie 2005. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.4 (XXXI), 2005, p.126-139.

Popovici A., Sandu I. Influenţa factorului extern asupra strategiei şi tacticii partidelor politice din Republica Moldova în Electorala-2005. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.4 (XXXI), 2005, p.162-174
Предвыборные программы конкурентов. Парламентские выборы 6 марта 2005. – Кишинев, Adept, 2005.
Puterea şi opoziţia în contextul managementului politic. / Coord. V.Moşneaga, Gh.Rusnac, G.Mohamadifard. – Iaşi, Pan-Europa, 2005.
Сака В. Посткоммунистическая системная трансформация между властными и оппозиционными интересами: молдавский вариант. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău, USM, nr.1 (XXVIII), 2005, p.109-129.
Сака В., Олейник Л. Десять лет институциональных условий возникновения и функционирования «партии власти» в России, Украине и Молдове: сравнительный анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.4 (XXXI), 2005, p.42-69
Tanasă R. Televiziunea în campanile electorale din Republica Moldova: implicaţiile politice ale reglementării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.3 (XXX), 2005, p.136-154
Ţîrdea B. Câmpul simbolistic (politic) moldovenesc 2004-2005. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.2 (XXIX), 2005, p. 69-92
http://www.alegeri2005.md
http://www.cec.md
http://www.parties.e-democracy.md

Представлена в редакцию
24 октября 2005 года

IDEOLOGIE DE STAT SAU IDEE NATIONALA?[97]

Rodica RUSU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiințe Politice şi Administrative
Doctorand

This study is focused on the one of the major problems of the Republic of Moldova: about to the role of the ideology in the post-communist society. This is a comparative study, mentioned of the differences between state ideology and national idea, the role of them in the political life of the state, in the political system as whole. That way, is concerned the role of ideology in the totalitarian system and the role of the ideology in democracy. There are no conditions to create an integrative idea in Republic of Moldova, which will overpass the phases of societal fragmentation. From other point of view, is a comparative study about the ideology situation, the problems of ideological identification in Republic of Belarusi and Russia. State ideology represents a system of ideas and essentials values, which are the core of the Constitution and the state in the matters of government; national idea is the process of becoming and affirmation as a nation.

The author examines also the situations when state ideology and national idea have an interconnection. National idea must to correspond to general human values, to the ideals of the developing society, to the vital interests of the Republic of Moldova.

Niciodată în istoria omenirii, imaginația nu a dominat mai puternic acțiunea politică decît în secolul al XIX-lea, în care s-au conturat marile ideologii ale acestui sfîrşit de mileniu: naționalismul, socialismul, liberalismul. O ideologie este, după H.Arendt, - la modul cel mai literal, ceea ce îi indică numele - logica unei idei[98].

Pretenția spre explicație totală făgăduieşte să explice toate întîmplările istoriei, să interpreteze definitiv trecutul, urmărind raționamentul, după care, cunoaşterea totală a prezentului ne va furniza prevederea veridică a viitorului. Ideea construirii istoriei prin intermediul unor ideologii – ghid de proporții

---

[97] Recenzent - doctor în ştiințe politice Ruslan TANASĂ
[98] Arendt H. Originile totalitarismului. - Bucureşti, Humanitas, 1994, p.605.

monumentale a pătruns adînc în viaţa publică o dată cu Lenin, Stalin şi Hitler, care au folosit aceste potenţialităţi pentru a-şi consolida dominaţia totalitară pe suprafeţe imense de populaţie şi teritorii. Supoziţia de la care pleca statul comunist era că oamenii nu-şi cunosc propriile interese şi propriul lor bine, deci, că voinţa lor (chiar dacă există) nu prea contează, ea trebuind a fi extirpată sau adaptată ideologiei dominante, reprezentînd vîrful puterii în stat[99].

Este un proces firesc refuzul de la o ideologie dominantă în cazul transformărilor radicale ale societăţii. Acest proces are loc odată cu apariţia şi cristalizarea unor noi idei, necesităţi societale, colapsul comunismului nu s-a datorat exclusiv eşecului său economic, ci mai curînd ignorării arogante a nevoilor umane şi a ambiţiei de a condiţiona şi controla individual, în numele unei himere ideologice[100].

Există o serie de deosebiri evidente între rolul ideologiei în cadrul sistemului politic democratic şi cel totalitar. În condiţiile democraţiei ideologia se prezintă drept o oarecare matrice a acţiunii politice, care determină scopurile ei fundamentale şi limitele. Sfera de influenţă a ideologiei cuprinde doar domeniul politic, puterea de stat, ideologia însumînd valorile de bază ce exprimă orientări, atitudini vitale, iar opinia publică are în vizor interacţiunea ei cu societatea (aceasta presupune libertatea presei, lipsa cenzurii).

În sistemul politic totalitar, ideocratic, ideologia apare în calitate de un plan concret de control al vieţii sociale, privind în detalii atît activitatea statului cît şi comportamentul individului.[101] Statul totalitar (atît în URSS cît şi în Germania nazistă) a utilizat toată forţa pentru consolidarea versiunii mitologice a ideologii sale în calitate de unic mod de viziune asupra lumii. Ideologia a fost transformată într-un fel de religie de stat.[102] Prin monopolul unei singure ideologii şi utilizarea ei în calitate de bază primă a practicii politice, însăşi politica se transformă în servitoarea ideologiei şi viaţa socială este raportată doar prin prisma dogmelor acestei ideologii, dar nu în corespundere cu necesităţile realiilor socio-politice.

Dezmembrarea URSS asociată cu politica totalitaristă a unei ideologii dominante (marxist-leniniste) şi crearea noilor state independente în spaţiul post-comunist la începutul anilor ′90 a generat o serie de transformări nu doar

---

[99] *Vezi: Munteanu I. Totalitarismul de lîngă noi. // Arena politicii, nr.5, noiembrie, 1996, p.9.*

[100] *Tismăneanu V. Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. – Iaşi, Polirom, 1997, p.246.*

[101] *Демидов А. Идеология как инструмент политической коммуникации и власти. // Власть, 1998, №8-9, с.45.*

[102] *Гаджиев К. Политическая идеология: концептуальный аспект. // Вопросы философии, 1998, №12, с.6.*

la nivel politic şi economico-social, dar mai cu seamă a însemnat o reorientare la nivel de conştiinţă. În fond, transformările social-economice şi cele politice se bazează pe adoptarea unui alt mod de gîndire, relaţiile de piaţă presupunînd o altă paradigmă, un alt set de valori, o altă ideologie. Acest proces a influenţat conştientizarea din partea diverselor grupe sociale a necesităţii unei ideologii totale ca bază a integrării. Prin ideologie totală se subînţelege ideologia împărtăşită de toată naţiunea, ţara, statul sau / şi de fiecare cetăţean în parte[103]. Puterea politică formată în această perioadă, caută să se menţină, să se autoconserveze, iar una dintre modalităţi fiind crearea diferitor doctrine statale (militare).

Ideologia este un instrument optim al puterii politice în realizarea funcţiei de conducere a activităţii sociale şi urmările negative ca negarea sau absolutizarea rolului ideologiei în societate sunt evidente (istoria demonstrînd acest fapt), ea apare într-o utilizare dublă. Această situaţie poate fi evitată dacă are loc limitarea sferei ideologice în politică; demarcarea ideologiei de alte forme ale spiritualităţii (refuzul de a le înlocui cu ideologia, de exemplu în URSS ideologia deţinea locul religiei); recunoaşterea firească a pluralismului ideologic într-o societate democratică, mecanismul structurii ideologice şi cel al puterii de stat trebuie realizat de persoane diferite[104].

Pentru societatea moldovenească problema interacţiunii politicii şi ideologiei prezintă o importanţă aparte. Ideea socialistă nu este în prezent o ideologie dominantă (în pofida faptului că PCRM este un partid dominant, sînt unele carenţe la capitolul ideologie). Partidele politice existente nu depun eforturi în crearea unor noi ideologii pline de valori, deoarece ele sînt preocupate mai mult de partea pragmatică şi sînt obsedate de cucerirea puterii; în aceste condiţii nici elita conducătoare nu are o ideologie care ar fi acceptată de mase.

Baza formării poziţiilor ideologice ale liderului devin interesele politice conştientizate. Pe baza acestor interese se efectuează alegerea priorităţilor politice care ar lua în calcul interesele şi necesităţile diferitelor grupe sociale. În dependenţă de caracterul şi conţinutul intereselor reflectate în ideologie, motivaţia ideologică a acţiunilor liderilor politici poate facilita unificarea oamenilor, dar poate şi dezbina societatea în disputa de valori.

În aceste condiţii, pericolul influenţei unei ideologii devastatoare este destul de mare, deoarece lipsa în rîndul populaţiei a unei culturi democratice, a orientărilor stabile spre valori general umane, mentalitatea posttotalitară a

---

[103] *Барьботько Л., Войтов В., Мирский Э. Тотальная идеология против тоталитарного государства. // Вопросы философии, 2000, №11, с.14.*

[104] *Демидов А. Идеология как инструмент политической коммуникации и власти. // Власть, 1998, №8-9, с.46.*

maselor poate duce la influențarea oamenilor din partea unor noi ideologii naționaliste şi religioase cu caracter extremist. Divizarea, fragmentarea societății conform valorilor esențiale nu poate fi depăşită cu ajutorul legilor şi deciziilor politice.

În acest caz încă nu există premise reale pentru crearea unei ideologii integrative. Se cere aprecierea critică şi încercarea de a impune societății o ideologie universală. Totodată nu trebuie să confundăm ideologia de stat cu procesul utilizării ideologiei în politica statală. Elita conducătoare se bazează pe o ideologie, dar ea poate utiliza şi alte ideologii în dependență de situația creată[105]. Nici într-un stat democratic nu există ideologie statală declarată oficial.

În Republica Moldova în plan ideologic, observăm că cu diverse ocazii s-a invocat argumentul lipsei unei ideologii de stat. Această „regretabilă absență” fiind tratată de către mulți politicieni locali drept cauză majoră a tuturor actualelor noastre dificultăți. Şi respectiv, ideea căutării unei ideologii de stat a devenit una din sarcinile principale ale Real Politicului autohton. Aceasta are loc, deşi Constituția Republicii Moldova stipulează clar prin art. 5(2) că „nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului”.

Această căutare febrilă a unei ideologii de stat poate fi examinată într-o dublă ipostază: 1) ca reflex mental care asociază tema „statalității moldoveneşti” unor structuri de aplicare a unanimității şi obligativității, spiritul de mobilizare totală; 2) ca anti-reacție violentă împotriva valorilor liberale. La nivelul discursului politic, tema ideologiei de stat este vehiculată mai ales de o parte a nomenclaturii de stat, a forțelor de extremă stîngă şi a cîtorva grupuri „patriotice”.

O societate paternalistă, întemeiată pe o ideologie de stat, doreşte să rămînă în istorie drept unitatea ideală de măsură a criteriilor de valoare, un principiu de organizare a instituțiilor şi relațiilor sociale,obiectiv final în jurul căruia se îmbulzeşte populația. Într-un asemenea stat, instituțiile dețin privilegiul unor moravuri înțepenite, dorind să reprezinte populația în raport cu adevărurile în ultimă instanță, iar puterea este legitimată să aplice voința sa de stat în pofida oricărei rezistențe, fiindcă represiunea este, într-un fel mărturia indirectă a rezistenței. O putere paternalistă doreşte să organizeze societatea în jurul unui stat birocratic, supercentralizat, doritor să-şi asume noi roluri şi funcții care țin deja de cîmpul intim al individului.

În campania electorală din 1996 Petru Lucinschi afirma că „existăm deja de cinci ani, neavînd încă o ideologie de stat integrală, care s-ar sprijini pe

---

[105] *Баталов Э. От тоталитарной идеологии - к идеологическому плюрализму. // ОНС, 1991, №3, с.79.*

patriotism, stabilitate, pe principiile societății civile, apărarea drepturilor omului, dezvoltarea bazelor unei vieți naționale”.[106]

Cercetătorul rus Iu.Volkov într-o serie de articole susține crearea şi implementarea anume a ideologiei de stat care ar determina dezvoltarea societății în practic toate domeniile: spiritual, politic, economic, social, cotidian-familial[107]. Este vorba despre o ideologie care ar conține atît elemente ale capitalismului cît şi socialismului, o ideologie umanitară (*идеология гуманизма*) cu accentul pe aspectul național (*русская идея*).

Spre deosebire de Federația Rusă unde ideologia este susținută de ideea rusă şi spiritualitatea poporului rus, care servesc drept suport pentru o idee națională integrativă, atunci în Republica Moldova conflictul identității cît şi aspectul istoric împiedică acest fapt. În perioada lui B.Elțin, la preşedenția Federației Ruse s-au dat directive în privința creării unei ideologii unificatoare, naționale. Este vorba de ideologia modernizării, integrativă care ar include atît orientări liberale, național-patriotice şi socialiste în baza consensului recunoaşterii valorilor general-umane[108].

Falimentarea utopiei comuniste şi „deideologizarea” de după, nu a condus la raționalizarea totală a conştiinței societății. J.Sorel menționa că fiecare societate are nevoie de un mit mobilizator. În Belarusi discuțiile privind ideologia de stat au fost inițiate de preşedintele țări A.Lukaşenko cu scopul de a conferi regimului politic o legitimitate sporită, de a întoarce iluziile socialiste. În urma dezbaterilor academice s-a elaborat triada noilor valori în formă de „putere prezidențială sporită”, „economie orientată social” şi „valori creştine”. În condițiile tranziției preşedintele şi-a asumat mai multe prerogative decît instituția parlamentară, în locul democratizării are loc conservarea culturii politice patriarhal-paternaliste; dependența economică de stat îi face pe oameni să fie mai supuşi şi conduşi, valorile creştine ocupînd un loc modest.

În Belarusi a fost elaborată ideologia de stat de către Institutul de Cercetări Social-Politice de pe lîngă Preşedenție, fiind editat cursul pentru toți „Bazele ideologiei statale bieloruse” şi „Ideologia statală bielorusă: concepție, model, programul de realizare”, dar lipseşte esențialul – idealul social care ar umple vacuumul ideologic. V.Bobrovici cercetătorul bielorus care critică vehement această politică de ideologizare propune drept ideal social - ideea dre-

---

[106] *„Moldova Suverană”,1996, 14 noiembrie.*

[107] *Vezi: Волков Ю. Идеология в жизни современного российского общества. // Социально-гуманитарные знания, 1999, №6, с.3-16; В поисках новой идеологической парадигмы. // Социально-гуманитарные знания, 2003, №2, с.80-100.*

[108] *Рябов А. Ведущая сила российской политики. // „НГ–сценарии”, 1996, 31 июля. Cit. după: Волков Ю. Идеология в жизни современного российского общества. // Социально-гуманитарные знания, 1999, №6, с.3-16.*

pturilor omului care ar fi capabilă să îndeplinească acest rol avînd un caracter umanitar şi imparţial[109].

Referitor la rolul ideologiei în cadrul statului sînt mai multe atitudini, opinii contradictorii, şi în timp ce unii susţin că ideologia este doar un fenomen negativ, neagă necesitatea unei ideologii în societate, alţii pun pe seama ideologiei soluţionarea unor probleme politice. D.Galbrait afirmă că timpul ideologiilor a trecut, a venit timpul acţiunilor practice, să fim conduşi de raţiune dar nu de ideologie[110].

Mulţi autori insistă asupra deideologizării statului, a activităţii sale interne şi internaţionale; statul trebuie să fie liber de funcţia ideologică, să nu fie legat de ideologie (D.Lihaciov), nici o ideologie nu trebuie să devină ideologie de stat (V.Anufriev), ideea supremaţiei valorilor general-umane presupune deideologizarea relaţiilor internaţionale (E.Şevardnadze).

Autorii de părerea că ideologia este necesară în viaţa statului afirmă că Constituţia ţării, legea principală interzice puterii de stat să se bazeze pe unele idei, concepţii, programe. Astfel, se încalcă legătura firească între stat şi ideologie, deoarece, după cum susţine Zb.Brzezinski, ideologia este doctrina puterii de stat, iar statul, acum ca şi mai înainte, după cum afirma încă F.Enghels, este prima forţă ideologică asupra omului[111].

Ideologia politică occidentală apare în nucleul societăţii şi este impusă statului, în societăţile postcomuniste ideologia este impusă societăţii de către stat. Copierea sau imitarea ideologiilor politice occidentale de către partidele politice moldoveneşti este iraţional, o ideologie trebuie să fie conştientizată de mase, să se simtă necesitatea ei, ca mai apoi să fie cristalizată, cizelată în programele politice ale partidelor. Particularităţile tranzitorii îşi pun amprenta şi asupra funcţionalităţii ideologiei.

Drept o societate deideologizată, în literatura de specialitate se dă exemplu SUA, unde se utilizează mai mult pragmatismul, dar aceasta nu înseamnă că nu există un complex determinat de valori şi idei naţionale care pot fi prezentate sub forma unei ideologii. Important este altceva, America a demonstrat că o societate poate exista şi fără o ideologie politică unică susţinută de stat, de partidul aflat la putere, sau biserică. În această ţară se afirmă pluralis-

---

[109] *Бобрович В. Государственная идеология – „за” и „против”: местная анестезия или лекарство для больного общества. // Открытое общество. Информационно-аналитический бюллетень, №1 (10), 2001 (www.nmnby.org)*

[110] *Рачков П. О смерти и бессмертии идеологии. // Вестник МГУ, 1999, №2, с.45.*

[111] *Ibidem, с.46.*

mul politic şi ideologic, în care posibilităţile influenţelor ideologice sunt limitate de alţi factori reglatori sociali – piaţa, dreptul, morala[112].

În orice caz, chiar făcînd abstracţie de articolul 5(2) din Constituţie, statul actual nu poate iniţia o îndoctrinare totală în spiritul ideologiei oficiale în condiţiile democratizării şi a acceptării valorilor liberale occidentale. Statul actual nu dispune de instrumentele necesare pentru o îndoctrinare totală a populaţiei în spiritul unei ideologii oficiale, or formele de lucru ideologic nu sînt eficiente în epoca internetului şi a televiziunii prin cablu[113].

Statul nu poate interveni nici în cazul elaborării unei idei naţionale, integrative, ce ar agrega diferite grupuri etnice, religioase, economice, politice, deoarece s-ar ciocni de interesele societăţii civile în formare. Ideologiile politice capătă culoare în Republica Moldova doar prin intermediul partidelor politice care ar trebui să conştientizeze acest fapt şi să iniţieze o „curăţire" şi o reevaluare a propriilor programe şi teze ideologice adoptate şi să acorde o mai mare atenţie formei concrete de dialog politic.

Unii cercetători se orientează spre crearea ideologiilor „de sus", din partea elitei conducătoare şi implementarea lor prin intermediul aparatului de stat în rîndul maselor. Alţii menţionează că „societatea civilă este în proces de formare, de aceea nu poate crea o idee naţională; în acest caz doar statul poate îndeplini acest rol"[114]. O altă opinie susţine că haosul creat este rezultatul „deideologizării totale a statului", iar soluţia ar fi „crearea şi implementarea unei noi ideologii statale" capabilă de a deveni baza „structurii ideologice" care ar „determina dezvoltarea domeniilor economic, politic şi chiar cultural al societăţii"[115] .

Articolul 5(2) din Constituţia Republicii Moldova care delimitează statul de ideologie, în sine prezintă unele controverse legate de faptul că însăşi Constituţia, cît şi interzicerea unei ideologii de stat în fapt prezintă exprimarea unei ideologii determinate. Credem că autorii care susţin ideea instituirii unor ideologii oficiale, de stat (vorbind despre rolul mobilizator şi de consolidare a societăţii) confundă acest termen cu ideea naţională, ideee care îndeplineşte exact aceleaşi funcţii ca şi ideologia de stat, dar într-o manieră mult mai democratică, mai neoficială.

---

[112] *Омеличкин О. Взаимодействие идеологий в современном мире. // Политические идеологии. - Кемерово, ГУ, с.118.*

[113] *Малинова О. Партийные идеологии в России: атрибут или антураж? // Полис, 2001, №5, с.104.*

[114] *Мигранян А., Елыманов А., Соловей В. Опыты государственной идеологии в современной России. // Россия: поиск пути. – Москва, 1999, с.50.*

[115] *Волков Ю. В поисках новой идеологической парадигмы. // Социально-гуманитарные знания, 2003, №2, с.83.*

Încercările de a explica necesitatea creării unei ideologii integrative şi naționale provoacă o reticență clară deoarece realizarea acestei idei poate favoriza renaşterea ideologiei de stat (una pentru toți), sau să faciliteze apariția naționalismului, a unei ideologii devastatoare. Prin urmare, politica moldovenească contemporană este impusă să interacționeze cu diverse ideologii, dar nici una dintre ele să nu influenţeze abuziv, ostentativ procesul politic.

Oricare nu ar fi mesajul acestei noi ideologii, menite în spațiul postsovietic să suplinească rolul (şi golul) ideologiei de stat, dar nu în totalmente, drept elemente distinctive ale acesteia urmează a fi: supremația valorilor şi intereselor general-umane asupra intereselor de stat, de grup, refuzul de a pretinde a fi o ideologie totalitară, de monopol a adevărului, toleranța ideologică, abordarea sinergetică, multiliniară[116].

Alți cercetători propun o formă mixtă: ideologia societală în contextul paradigmei modernizării. Este vorba de o ideologie integrativă, sinteză a elementelor ideologiei de stat şi a ideologiei maselor[117]

Nu trebuie să confundăm ideea general-națională, drept element de coeziune şi mobilizare a societății cu ideologia de stat care este de fapt de factură totalitară şi serveşte interesele statului paternalist. În societatea moldovenească este necesară elaborarea şi implementarea procedurilor şi a normelor de introducere a discursului larg în spiritul toleranței, acceptării diferențelor, şi nu a confruntării.

O asemenea idee națională, ci nu ideologie de stat, ar sintetiza acele interese şi valori care sunt împărtăşite de marea majoritate; este vorba despre o idee națională raționalizată, bazată pe valori veritabile şi autentice. Este cunoscut faptul că, nici un stat democratic nu dispune de o ideologie oficială, de stat. De altfel, Constituția Republicii Moldova stipulează prin articolul 5(2) că „nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statutului”[118].

Altceva este ideea general-naţonală şi idealul social care indică direcția dezvoltării națiunii, determină valorile ce sunt acceptate de marea majoritate. Lipsa acestora în societățile de tranziție crează mari dificultăți doarece neavînd o orientare în formă de valori şi idealuri general-naționale, valorile ce se formează în cadrul maselor sunt dificil de identificat cu interesele naționale

---

[116] *Алтухов В. „Обновленная идеология”: возможна ли она? // ОНС, 1991, №2, с.23, Омеличкин О. Взаимодействие идеологий в современном мире. // Политические идеологии. - Кемерово, ГУ, 1996, с.125.*

[117] *Нугаев Р., Нугаев М., Мадияров А. Знание, ценности, идеология в модернизирующемся обществе (междисциплинарный подход). - Казань, Из-во Дом печати, 2002, с.160.*

[118] *Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 aprilie 1994. – Chişinău, Moldpres, 1994.*

ale statului în general: fapt care în mod automat împiedică la determinarea scopurilor şi mijloacelor de realizare a politicii interne şi externe, în special în cazul Republicii Moldova.

Ideologia de stat reprezintă o totalitate de idei şi valori pe care se fundamentează statalitatea, esenţa sa se exprimă prin Constituţie care reglementează raportul de putere. Ideea naţională reflectă procesul de devenire şi afirmare a poporului în calitate de naţiune; în mare măsură exprimă bazele morale ale societăţii, are loc integrarea societală.

Ideologie de stat	***Idee naţională***
1. Ideologia de stat pretinde a găsi minimul de consens pentru păstrarea integrităţii statale. Nu limitează diversitatea de opinii, atitudini, păstrează dreptul la autodeterminare în problemele morale, economiei, religiei.	1. Ideea naţională pretinde la maximum în aspect spiritual. Esenţial este acel element comun care unifică oamenii într-o naţiune şi o deosebeşte de altele.
2. Difuzarea ideologiei de stat are scopul de a educa cetăţenii, de a le oferi cunoştinţe necesare despre stat, drepturi şi libertate.	2. Difuzarea ideii naţionale ţine în mare măsură de educarea patriotismului, care ca orice sentiment are o componentă iraţională.
3. Educarea calităţii de cetăţean în societăţile democratice se bazează pe alegerea liberă a reprezentanţilor puterii, participarea la viaţa politică.	3. Ca fiecare sentiment, dragostea faţă de Patrie are o bază iraţională, nu întotdeauna putem raţionaliza relaţiile emoţionale a persoanei faţă de locul unde s-a născut sau locuieşte.
4. Transmiterea ideologiei de stat în cadrul societăţii este un scop important care se realizează prin intermediul sistemului de învăţămînt obligatoriu.	4. Ideea naţională se consolidează în conştiinţa poporului prin acţiunea iluministă a elitelor naţionale, lipseşte elementul obligatoriu, se bazează pe exemple, modele ale patrioţilor.
5. Baza educaţiei civice o constituie educarea de drept, proces ce se implementează prin intermediul programelor şi cursurilor speciale,este un	5. Difuzarea ideei naţionale e un element al educaţiei morale, are loc spontan. Maturitatea spirituală a personalităţii depinde de propria

proces planificat, organizat.	voință.
6. Limbajul ideologiei de stat este mai întîi limbajul ştiinţei (în special juridice şi politice), care se remarcă prin claritatea şi concretizarea noţiunilor şi normelor Constituţiei.	6. Limbajul exprimării ideii naţionale este limbajul poeziei, artei. Sentimentul naţional poate fi mai bine exprimat prin intermediul unui dans naţional decît printr-un articol ştiinţific.
7. Ideologia de stat este unică pentru toţi cetăţenii statului, lipsa acestuia – lipsa compromisului, consensului general, apare problema legitimităţii puterii.	7. În formularea ideii naţionale pot fi diverse variante, există mai multe aspecte ale adevărului, elita naţională încercînd să exprime cît mai adecvat spiritul naţional.
8. Ideologia de stat poate fi inventată, structurată artificial. Constituţia reprezintă un fel de plan general de funcţionare a societăţii. Experienţa planificării neefective - 70 de ani de construire a comunismului, pe bază pur teoretică; modelul american este mai pragmatic în această privinţă.	8. Ideea naţională nu poate fi inventată, astfel ea va rămîne rezultatul ficţiunii, ruptă de realitate. Ideea naţională poate fi doar exprimată, ea apare din cultura naţională, purtătorul ei fiind poporul.
9. Necesitatea existenţei în stat a unei ideologii statale este incontestabilă, chiar dacă nu se utilizează acest termen. Statul nu poate funcţiona în absenţa unor valori fundamentale. Viaţa socială fără consensul valoric-normativ e predispusă situaţiilor de conflict. Fiecare stat e cointeresat ca cetăţenii săi să respecte în mod conєtient legea, să acorde încredere puterii şi să aprecieze realizările democratice.	9. Ideea naţională prin natura sa este ambivalentă, prezentînd atît avantaje cît şi dezavantaje. Pe de o parte, concentrează un potenţial integraţionist enorm, importanţa căruia se resimte în perioada de transformare a sistemului şi formarea naţiunii; pe de altă parte, ideea naţională cumulează un anumit pericol pentru stat şi democraţie, în cazul cînd ideea naţională devine mod de exprimare a exclusivităţii naţionale (exemplul nazismului german).

Istoria cunoaşte diverse metode de conciliere între ideologie de stat şi idee națională. Se remarcă cel puțin trei variante:

I. Este situația cînd ideea națională cuprinde ideologia de stat, deşi scopul statului este mai superior; în societate există scopul suprem care îi inspiră pe toți membrii comunității; corelarea intereselor personale cu cele ale întregului, cele generale, supremația ultimelor. În procesul educației tinerei generații domină imperativele morale, este condamnat tot ce contravine normelor morale. Se îngustează sfera alegerii individuale. Exemplul Germaniei naziste a demonstrat cînd supunerea unui scop măreț a condus la transformarea treptată a democrației în totalitarism cu toate elementele – concrescența aparatului de partid (purtătorul ideei naționale) cu cel de stat, cultul conducătorului (reprezentantul principal al ideei naționale) şi naționalitatea (poporul), puterea executivă hipertrofiată, propaganda.

II. Situația cînd ideologia de stat include ideea națională. În acest caz, individul domină asupra colectivului (statului). Scopul suprem al societății şi statului este asigurarea drepturilor şi libertăților persoanei; satisfacerea intereselor particulare e o premisă a bunăstării sociale. În esență, ideea națională e aceeaşi ideologie de stat, dar care include şi forma emotiv-sentimentală. Ea se afirmă în relație cu simbolica de stat, istoria națională, valori democratice. Educarea cetățeniei şi patriotismului apare ca un proces unic la baza căruia se află studierea Constituției.

III. Cazul cînd ideea națională coabitează cu ideologia de stat. Este situația cînd națiunea o perioadă îndelungată de timp nu se poate determina în problema identității naționale proprii. De exemplu, în Republica Moldova această căutare a ideii naționale a devenit un proces permanent, un element specific al perioadei tranzitorii. În Federația Rusă căutarea „ideii ruse” a devenit un fel de „carte de vizită” a țării în lume; unicitatea ei culturală se rezumă în nedelimitare şi neconcretizare. O situație similară e şi în Bielarusi, unde Constituția nu posedă forță suficientă mobilizatoare şi integrativă capabilă să îmbine societatea cu națiunea[119].

Formularea ideii naționale şi problema identității naționale pe care le reprezintă, deseori vin în contradicție cu tendințele contemporane a dezvoltării societății. Unele dintre acestea ar fi:

1. Identitatea națională (colectivă) versus identitatea individuală. Lumea contemporană se individualizează tot mai intens. Persoana se asociază tot mai puțin cu statul concret, cu națiunea, cu ideologia. Progresul informațional şi

---

[119] *Vezi: Бобрович В. Государственная идеология и / или национальная идея? (к определению понятий). (www.nmnby.org/issues).*

diversele forme de exprimare a individualității au un anumit impact asupra statului național.

2. Valori colective şi concepția individualistă despre lume. Statul de drept garantează cetățeanului libertatea alegerii atitudinilor şi valorilor. Cetățenii statului contemporan sînt de regulă reprezentanții diverselor confesii, clase, grupuri etnice şi sociale; şi dacă ideea națională se formulează în baza unor criterii etnici atunci sînt marginalizați reprezentanții altor etnii.

3. Interpretarea ideii naționale şi ideologiei de stat ca noțiuni identice sau diferite e condiționată de utilizarea diverselor metodologii în determinarea unor noțiuni ca națiune şi naționalism.

În Republica Moldova conştiința conservativă impune ca probeme de ideologie să fie formulate după alte paradigme, reiese că ideologia de stat conține fenomenul care în statele democratice este numit consensul valoric-normativ. Această atitudine continuă să predomine pînă în prezent, absența unei ideologii de stat motivînd lipsa progresului politico-social, ceea ce de fapt este o logică absurdă.

Tranziția anevoioasă la relațiile de piață, criza economico-socială şi cea a puterii, precum şi experiența modestă a Republicii Moldova au demonstrat că fără o idee națională, fără orientarea poporului spre un model de dezvoltare este imposibilă trecerea la o democrație. În literatura de specialitate acest fenomen a fost denumit drept lipsa unei formule politice, a unei concepții de acțiune politică, o doctrină economico-politică, concept nou de dezvoltare, idee națională, ideologia națională sau de stat, model sau curs de dezvoltare a societății. În pofida faptului că aceşti termeni nu sunt identici, mulți autori îi utilizează într-un sens şi context foarte asemănător.

Cel mai adecvat din punctul nostru de vedere este însă termenul „idee națională” înțelegînd sub acesta un sistem coerent de idei, principii şi orientări valorice recunoscute de stat şi susținute de cetățeni în activitatea social-economică, politică şi spirituală. Ideea națională determină prioritățile statului în dezvoltarea societății.

Noi avem nevoie de o idee națională, dar nu de o ideologie de stat, deoarece în esența sa, ideologia de stat reprezintă o formă de tiranie exterioară care poate să anuleze orice idee de progres moral şi poltic. În prezent e necesară ideea comunității intereselor tuturor cetățenilor țării, indiferent de apartenența lor națională şi socială. Iar interesul comun constă în ieşirea din criză, în renaşterea şi propăşirea societății. Printre prioritățile naționale trebuie să figureze şi ideea reîntregirii țării, coeziunii şi solidarității sociale. Pare paradoxal, dar în toți anii de independență a țării noastre o elită politică nu a fost în stare să elaboreze o formulă politică care să consolideze societatea, lipsa acesteia provocă tensionarea socială interetnică, separatismul.

În această ordine de idei, V.Saca consideră că fragilitatea macronivelului politic al țărilor de tipul Moldovei este determinată în mare măsură de lipsa unei puternice idei naționale unificatoare, de fuziunea forțelor sănătoase din societate. Pentru Moldova, Georgia, Azerbaidjan, Ucraina, Rusia, ce trăiesc perioada unor serioase tulburări între începuturile distruse şi neformate, o asemenea idee poate fi ideea statului unic şi prosper, orientat spre asigurarea drepturilor egale tuturor comunităților naționale de a-şi reproduce liber şi eficient existența şi bunăstarea materială şi spirituală, în baza consumului valoric rațional şi progresiv, a autorealizării depline a dimensiunilor socioeconomice, sociopolitice, socioculturale. Or, ideea în cauză poate să se realizeze cu adevărat doar coordonînd-o şi îmbinînd-o cu specificul interesului național, teritorial, economic al fiecărei țări în parte.

Pentru Moldova, poate fi rațională combinarea ideii şi a interesului unei Moldove unice, integrale şi indivizibile[120]. Situația dată se explică prin faptul că Republica Moldova ca şi alte state în tranziție nu dispune de mecanismul de autoidentificare profundă pentru ca în societate să ia naştere o idee unificatoare, integrativă.

La baza noii ideologii trebuie să fe consensul, care în condițiile dezbinării societății postotalitare este un consens instabil, fiind influențat în mare măsură şi de cultura politică existentă. După P.Fruntaşu şi Gh.Rusnac, această cultură în societatea moldovenească se caracterizează prin lipsa unui acord între purtătorii diferitor subculturi în ce priveşte valorile fundamentale, idealurile şi scopurile urmărite, structura şi regimul politic existent în societate, prin lipsa încrederii între grupuri şi categorii sociale, între elite şi mase, particularități care reflectă diverse stări evidente de conflict[121].

V.Saca consideră că consensul poate fi atins prin conştientizarea profundă de către purtătorii subculturilor divergente a vieții social-politice în toată complexitatea ei, a punctelor de tangență şi a necesității de a dialoga şi a susține valorile general-democratice comune. Coexistența valorică prin dialog şi consens e posibilă doar în baza acumulării anumitor cunoştințe şi deprinderi, anumitei experiențe consensuale, şi a voinței politice de consens, a participării reale în comun la elaborarea factorului decizional şi a responsabilităților pentru realizarea lui[122].

[120] *Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. - Chişinău, CE USM, 2001, p.264-265.*

[121] *Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. - Chişinău, CE USM, 1999, p.76.*

[122] *Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. - Chişinău, CE USM, 2001, p.382.*

Acest consens politic necesar în societate pentru o idee națională este imposibil de obținut în condițiile existenței unui conflict de identificare în Republica Moldova. În acest caz, naționalismul ca ideologie este purtătorul unei intense încărcături de conştiinţă falsă, prin care, evitînd situația reală, de dominat sau dominant, se pretinde realizarea unui ideal mitologizat pentru a se elibera sau a domina mai mult, dar care apare azi istoriceşte periclitat, dat fiind faptul că independența națiunilor este ceva imaginar în sistemul modern de interdependență[123] .

Ideea națională a Republicii Moldova (fără intenții excesiv naționaliste) axată pe valorile general-umane, pe consens şi toleranță din partea societății civile în consolidare urmează a fi elementul principal în guvernarea societății. Ideea națională care ar coagula necesitățile societății într-o formulare concretă ar contribui la aprecierea exactă a intereselor Republicii Moldova şi realizarea acestora în baza pluralismului ideologic, a consensului general. Aceste momente nu pot fi depăşite fără o cultură politică adecvată în spiritul participativ al democrației.

Bibliografie

Алтухов В. „Обновленная идеология”: возможна ли она? // ОНС, 1991, №2.

Arendt H. Originile totalitarismului. - Bucureşti, Humanitas, 1994.

Барьботько Л., Войтов В., Мирский Э. Тотальная идеология против тоталитарного государства. // Вопросы философии, 2000, №11.

Баталов Э. От тоталитарной идеологии - к идеологическому плюрализму. // ОНС, 1991, №3.

Бобрович В. Государственная идеология – „за” и „против”: местная анестезия или лекарство для больного общества. // Открытое общество. Информационно-аналитический бюллетень, №1 (10), 2001, (www.nmnby.org)

Бобрович В. Государственная идеология и / или национальная идея? (к определению понятий). (www.nmnby.org/issues).

Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 aprilie 1994. – Chişinău, Moldpres, 1994.

Демидов А. Идеология как инструмент политической коммуникации и власти. // Власть, 1998, № 8-9.

Identitatea națională şi comunicarea. / V.Moraru, V.Moşneaga (coord.) – Chişinău, CE USM,1998.

[123] *Ariel del Val F. Naționalismul şi comunicarea. // Identitatea națională şi comunicarea. / V.Moraru, V.Moşneaga (coord.) - Chişinău, CE USM, 1998, p.9.*

Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău, CE USM, 1999.
Гаджиев К. Политическая идеология: концептуальный аспект. // Вопросы философии, 1998, №12.
Малинова О. Партийные идеологии в России: атрибут или антураж? // Полис, 2001, №5.
Мигранян А., Елыманов А., Соловей В. Опыты государственной идеологии в современной России. // Россия: поиск пути. - Москва, 1999.
«Moldova Suverană», 1996, 14 noiembrie.
Munteanu I. Totalitarismul de lîngă noi. // Arena politicii, nr.5, noiembrie, 1996.
Нугаев Р., Нугаев М., Мадияров А. Знание, ценности, идеология в модернизирующемся обществе (междисциплинарный подход). - Казань, Из-во Дом печати, 2002.
Омеличкин О. Взаимодействие идеологий в современном мире. // Политические идеологии. - Кемерово, ГУ.
Рачков П. О смерти и бессмертии идеологии. // Вестник МГУ, 1999, №2
Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. - Chişinău, CE USM, 2001.
Tismăneanu V. Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. – Iaşi, Polirom, 1997.
Волков Ю. Идеология в жизни современного российского общества. // Социально-гуманитарные знания, 1999, №6.
Волков Ю. В поисках новой идеологической парадигмы. // Социально-гуманитарные знания, 2003, №2.

Prezentat la redacție
la 9 noiembrie 2005

CULTURA POLITICĂ ŞI PUTEREA ÎN SOCIETATEA DE TRANZIȚIE[124]

Ion SANDU
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiințe Politice şi Administrative,
doctor, profesor

Cet article révèle la corrélation de la culture politique et du système politique, à savoir son central composant - le pouvoir politique, en particulier en train de la démocratisation, y compris dans la République de Moldova. L'auteur explique le procès du devenir de la culture politique du type activiste au moyen de l'intégration des diverses sous-cultures politiques. En même temps, on affirme que les nouvelles valeurs démocratiques et la formation de la culture civique sont déterminées en plusieurs cas par la capacité du pouvoir à unir les intérêts publics et mobiliser la population activement contribuer à la réalisation de l'idée nationale.

Despre cultura politică a unui popor nu putem să vorbim în afara sistemului politic al societății concrete, care are scopul să exprime interesele anumitor grupuri sociale, atât în beneficiul maselor populare, cât şi elitei guvernatoare.

Analizând conştiința şi comportamentul politic în cadrul sistemului politic al societății din Republica Moldova constatăm că ele includ cultura politică a majorității cetățenilor, a grupurilor sociale, cât şi conştiința şi comportamentul clasei politice. Îmbinarea intereselor, idealurilor, valorilor acestor categorii şi juxtapunerea sau contrapunerea lor oferă climatul de funcționare a societății.

Sistemul politic al societății din țara noastră, prin elementele componente: instituții, organizații, relații şi interacțiuni, valori, etc. caracterizează, partizează cultura politică a majorității populației. Cultura politică, în acelaşi timp, influențează activitatea sistemului politic, conştientizează necesitatea implementării tuturor mecanismelor sale în realizarea necesităților sociale. În dezvoltarea sa continuă, societatea moldovenească şi-a legitimat sisteme politice corespunzătoare în funcție de necesitățile şi posibilitățile sale, unde axul

[124] *Recenzent – doctor în ştiițe fulosofice, conferențiar Emil CIOBU*

central l-a constituit echilibrul dintre determinismul social-politic şi determinismul tehnico-ştiinţific.[125] Interinfluenţa dintre laturile social-politice şi tehnico-ştiinţifice în societatea noastră nu are loc automat sau liniar. Interinfluenţa lor este mediată de circumstanţe în timp şi într-o mare măsură de cultura şi conştiinţa politică celor ce activează în sistemul puterii.

În ştiinţa politică „puterea" se explică într-o mare varietate de accepţiuni. Deseori ea este raportată la resurse şi utilizarea lor. În opiniile mai recente ea nu se mai reduce la nişte relaţii între două sau mai multe persoane, cât şi resursele ei nu se limitează la exercitarea forţei. O varietate de definiţii este dată puterii ca fenomen social, dar prin toate interpretările definitorii se recunoaşte şi se evidenţiază importanţa pentru conştientizarea comportamentului social şi politic.[126] Dintr-un alt punct de vedere puterea este capacitatea, dreptul sau posibilitatea de a da dispoziţii, de a influenţa decisiv asupra soartei, comportamentului sau activităţii indivizilor cu ajutorul diferitor mijloace.[127]

În societatea noastră puterea devine valoare a democraţiei, un barometru al sistemului de guvernare. Concomitent ea este un efect al democraţiei ce s-a constituit istoric.[128]

Cultura politică a populaţiei ţării este influenţată de procesele democratizării puterii, de interacţiunea: putere – democraţie, care este şi trebuie să fie în centrul ştiinţei politice autohtone, care-şi vrea societatea democratică. În ultimii ani se simte o efervescenţă teoretică şi empirică, apar numeroase lucrări, studii, articole ştiinţifice în care relaţia cultură politică – putere este pusă în evidenţă.[129]

---

[125] *Vezi: Voiculescu M. Politologie. Capitolul 4. Cultura Politică. – Bucureşti, Editura Victor, 1998, p.65-66. Interinfluenţa dintre laturi sau aspecte social-politice, tehnico-ştiinţifice nu se produce nici automat, nici instantaniu, nici liniar. Interinfluenţa lor este mediată şi de alte circumstanţe de loc şi timp, de o anume cultură şi conştiinţă politică. Deci nu poate fi vorba de un determinism reducţionist, mecanic.*

[126] *Vezi: Политология. Энциклопедический словарь. – Москва, 1993, с.40-45.*

[127] *Vezi: Sandu I. Politologia. Îndrumar instructiv-metodic. – Chişinău, C.C.R.E. „Presa", 1998, p.14.*

[128] *Vezi: Oxford. Dicţionar de politică.– Bucureşti, Univers enciclopedic, 2001, p.362-363. În acest articol ne referim la formele: persuasiunală şi autoritară din clasificarea puterii.*

[129] *Vezi: Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluralismul în Moldova: etapele şi tendinţele de bază ale consolidării. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000; Moşneaga V. Identitatea etnonaţională şi statalitatea moldovenească independentă. // „Ecoul", 1995, nr.20; Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării.– Chişinău, USM, 1999; Fruntaşu P. Sisteme politice contemporane. V.II. – Chişinău, 2001; Saca V. Instituţii politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii.– Chişinău, USM, 2001; Saca V. Cultura po-*

Cultura politică a societăţii moldoveneşti nu este redusă în aceste cercetări la o constatare sau la o contemplare, în aceste investigaţii este demonstrat sensul ei activ, de intervenţie, de participare, de acţiune practică în vederea soluţionării exigenţelor progresului politic din societate. Analiza culturii politice ne permite să constatăm că ea se dezvoltă în corelaţie permanentă cu domeniile limitrofe: economic, social, estetic, juridic. Ştiem că orice domeniu, fie chiar practic, are un nivel teoretic. Şi aici problema este de ponderi, de doze, ea nu aparţine numai pragmaticului, concretului sau numai teoreticului.

Prin prisma culturii politice caracterizează puterea, virtuţile şi rolul ei în societate R.-G.Schwartzenberg. Opinia sa este aceea că: „Odinioară puterea era o abstracţie, un concept dezagreabil şi impersonal pentru legiştii severi, care nu voiau să cunoască decât contribuţii şi coduri. Odinioară ea era aproape anonimă. Aşa a început democraţia. După lupta contra ... dictaturii”.[130]

Concluzia acestui discrept analist este că: „Dialectica existenţă – valori poate fi înţeleasă în toată complexitatea ei numai dacă examinăm şi un alt aspect al lucrărilor şi anume modul în care, generate de viaţa socială şi instituite într-o tablă de valori, valorile însele influenţează, la rândul lor, viaţa socială”.[131] Aceasta are loc şi-n procesul corelativ de congruenţă / incongruenţă dintre cultura politică a societăţii noastre şi structura politică din ţară.[132]

---

litică în condiţiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXVI.– Chişinău, USM, 2004; Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziţie. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, USM, 2001; Мошняга В., Завтур А., Руснак Г. Республика Молдова: Формы правления и механизм взаимодействия властей. // Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. – Кишинёв, East West Parliamentary Practice Project, 1998; Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX.– Chişinău, USM, 2002.

130 *Citat după: Ghişe D. Societatea şi valorile. // Valori şi norme politice. – Bucureşti, 1998, p.19.*

131 *Ibidem.*

132 *Vezi: Almond G., Verba S. Cultura civică: atitudini politice şi democraţie în cinci naţiuni. – Bucureşti, 1996. G.Almond şi S.Verba analizând cultura politică şi structura politică au constatat că culturile politice pot să fie sau să nu fie în armonie cu structurile sistemului politic. O structură politică armonioasă va fi potrivită acelei culturi politice; cu alte cuvinte, acolo unde cunoaşterea politică a populaţiei va tinde să fie corectă şi unde afectul şi evaluarea vor tinde să fie favorabile. În general, o cultură parohială, dependentă sau participativă vor fi, fiecare în parte, în armonie cu ea însuşi, respectiv, o structură politică tradiţională, o structură autoritară centralizată şi o structură politică democratică. O cultură politică parohială care a fost congruentă cu structura sa va avea o rată înaltă a orientărilor cognitive şi rate*

Cunoscutul dramaturg E.Ionescu în scrierile sale notează că, cultura nu poate fi disociată de politică. Cultura ca şi politică sunt viaţa noastră. Întradevăr filosofia şi metafizica, religia sau alte forme ale vieţii spirituale şi ştiinţifice alcătuiesc cultura. Dar politica, în loc să fie ştiinţa sau arta organizării raporturilor între noi, astfel încât să permită viaţa în societate, viaţa propriu-zis culturală, a căpătat în epoca noastră, prioritate faţă de celelalte manifestări ale spiritului. În impresia lui politica nu este altceva decât o luptă pentru putere care mobilizează şi monopolizează toate energiile omului modern, dar în realitate, nu mai există nici ideologie, nici filosofie, nici artă. Când spune că nu mai există ideologie sau filosofie, aceasta înseamnă că nici o doctrină, nici o altă formă de gândire liberă nu mai este permisă de politica diriguitoare. Orice politică ar trebui axată pe un punct de vedere care să o depăşească.[133]

E.Ionescu consideră, într-o altă ordine de idei, că nu există libertate fără cultură. Şi mai ales nu există cultură fără libertate. El conchide de asemenea că politica are un rol de jucat şi ea trebuie să permită în mod obiectiv dezvoltarea culturii în întreaga ei diversitate[134], în acelaşi timp şi a culturii politice.

Punând în evidenţă rolul dinamic al culturii în cadrul transformărilor sociale sociologul francez P.Henry distinge cultura trăită, ca expresie a societăţii instituţionalizate şi cultură – acţiune, ca expresie a rolului afectiv al factorilor subiectivi. El ne orientează că „acest rol al subiectului depinde de conştientizarea conflictelor de interese şi a situaţiei sale în ansamblul societăţii, ca şi de aspiraţiile şi proiectele care vor interveni în raporturile sale cu mediul înconjurător şi în puterea sa de influenţă asupra fiinţelor, lucrurilor, instituţiilor. Conştientizarea practicilor este punctul de pornire al elaborării culturale” [135]. În acest context cultura politică se atestă numai în activitatea practică, în acţiunea întreprinsă de toate nivelurile de dezvoltare socio-culturale.

înalte de orientări afective şi evaluative pozitive faţă de structurile difuze ale comunităţii tribale. O cultură politică dependentă este congruentă cu sistemul său, va avea o rată înaltă de cunoaştere şi înalte rate pozitive din celelalte tipuri de orientări faţă sistemului politic văzut ca întreg şi cu aspectele sale administrative sau de output; în vremea ce cultura participativă armonioasă ar fi caracterizată de rate înalte şi pozitive de orientări faţă de toate cele patru clase de subiecţi politici. Sistemele politice se schimbă şi-n aceste perioade structura politică şi cultura politică sunt incongruente una cu alta. Cele mai numeroase sisteme politice pot fi acelea, care au eşuat în a obţine congruenţa.

[133] *Vezi: Voiculescu M. Politologie. – Bucureşti, Editura Victor, 1998, p.68.*

[134] *Ibidem.*

[135] *Henry P. Cultura şi politica. – Bucureşti, 1992, p.17.*

În „lato-sensu” cultura politică a societății moldoveneşti poate fi înțeleasă ca formă a culturii naționale, care reprezintă o sinteză a valorilor politice, psihologiei politice.

Cultura politică a societății noastre prezintă o cultură fragmentară, fără sistem şi conflictuală, atât în aspectul deosebirilor dintre exponenții sau purtătorii ei, cât şi în ceea ce priveşte modalitățile de exprimare şi funcționare a ei. Pentru astfel de cultură este specific lipsa unui acord dintre diferite subculturi în ce priveşte valorile fundamentale, idealurile şi scopurile urmărite, structura şi regimul politic existente în societate. În acelaşi timp aşa cultură politică se caracterizează şi prin izolare socială, prin neîncredere între guvernați şi guvernanți.[136]

Este incontestabil faptul că cultura politică apare la o anumită etapă de dezvoltare a societății, ca produs firesc al experienței generațiilor precedente şi evoluează, se modifică ca conținut şi formă de la o etapă la alta. Privită în ipoteza istorică, memoria comunităților sociale şi a oamenilor în parte din sfera politică, orientările, deprinderile lor influențează comportamentul politic.[137]

Cultura politică a societății noastre este un sistem de orientări: cognitive, afective, evaluative, convingeri, idei, modele de comportament, relații stabile, care întruchipează experiența generațiilor precedente şi se manifestă în activitatea subiecților procesului politic, asigurând reproducerea vieții politice a societății în baza continuității.[138] Totodată, ea prezintă un mecanism normativ, care asigură reglarea comportării civice şi acțiunilor actorilor politici. Reproducerea şi reglarea relațiilor politice are loc atât la nivelul societății în general, în cadrul comunităților sau grupurilor sociale, cât şi la nivel individual.[139]

Cultura politică a poporului moldovenesc reprezintă un ansamblu al valorilor politice, obiective şi paternuri ale participării şi activității politice. Ar fi greşit să presupunem că declararea insolvabilității valorilor comuniste şi a idealurilor culturii politice de tip sovietic poate duce la formarea culturii politice a civilizației naționale actuale. Cultura civică are un ritm al său de dezvoltare şi o dinamică de formare care, cu toate că sunt influențate de putere, nu coincid cu schimbările de ordin economic şi social. Iată de ce nu e posibil de grăbit ritmul firesc al transformării culturii politice al populației.

---

[136] *Fruntaşu P. Sisteme politice contemporane. V.II. – Chişinău, 2001, p.199.*

[137] *См.: Политология. Энциклопедический словарь. – Москва, 1999, с.264.*

[138] *Sandu I. Politologia. Îndrumar instructiv-metodic. – Chişinău, C.C.R.E. „Presa”, 1998, p.71.*

[139] *Sandu I., Colațchi A. Cultura politică: abordări conceptionale şi specificul ei în Republica Moldova. // Analele Ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova, seria „Ştiințe socio-umanistice”. – Chişinău, 2002, p.106.*

Dezvoltarea relațiilor de piață, formarea subiecților economici independenți, a multiplelor forme de proprietate, a intereselor cât sociale, atât şi individuale crează condiții pentru renovarea tipului de orientări politice. Procesele de diferențiere socială care se dezvoltă obiectiv în societatea noastră presupun tendința de formare a diverselor subculturi politice.

În cadrul culturii politice a societății diferențiem subculturile elitelor şi maselor. Cultura maselor este constituită din numeroase subculturi bazate pe anumite criterii: de vârstă, social, economic, religios, etnolingvistic, etc. La subculturile de vârstă, de pildă, se evidențiază diverse valori politice specifice diferitor generații. Generația în vârstă, a cărei cultura politică s-a format în condițiile relațiilor politice de odinioară, posedă convingeri politice deosebite de orientările politice ale majorității tineretului. Acesta, nefiind împovărat de practica socială a regimului politic totalitar, se adaptează cu mult mai repede la condițiile societății de tranziție şi este predispus la renovările politice şi social-economice.

Subculturile social-economice din țară sunt determinate de existența în societate a diverselor grupuri sociale cu statut economic şi social diferit. Aceasta condiționează în modul de viață, în interesele şi necesitățile oamenilor – astfel de deosebiri care joacă un rol important în comportamentul lor politic, deci şi în viața societății. Spre exemplu, pentru pătura antreprenorilor cele mai actuale valori politice sunt libertatea, stabilitatea economică şi politică, controlul moderat al statului, participarea lor la elaborarea şi adoptarea deciziilor politice, etc.

Subculturile regionale au influență asupra culturii politice a populației dintr-o zonă sau altă a țării, deoarece nivelul politico-cultural al ei depinde de mulți factori: modul de trai, nivelul de cultură generală, natura orânduirii politice, de influența partidelor şi mişcărilor social-politice asupra populației din zona respectivă. Rezultatele alegerilor parlamentare ne confirmă expusele. Electoratul zonei de nord al țării preferă partidele politice de centru-stânga, alegătorii zonei de centru sunt mai sensibili la mesajul partidelor național-reformatoare şi liberale de dreapta, iar cei din zona sudului susțin formațiunile politice de stânga.

Subculturile etnolingvistice din societate sunt legate nemijlocit de particularitățile etnice ale grupurilor de populație. Asupra acestor subculturi o influență deosebită exercită conştiința etnică şi caracterul național. Aceşti factori, de exemplu, au condus la crearea UTA „Găgăuzia”. Valorile, preferințe-

le şi orientările politice ale subculturilor etnolingvistice sunt influențate şi de unii factori din exterior.[140]

Democratizarea societății şi dezvoltarea relațiilor de piață duce la schimbarea surselor şi mijloacelor de formare a culturii politice, cointeresează cetățenii în acumularea cunoştințelor. În aceste condiții cultura politică este mai diferențiată după modul de exprimare şi subiectul-purtător. Se deosebesc esențial formele de manifestare a orientărilor politice, conținutul lor la diferite grupuri sociale cu nivel diferit de cultura generală, stare materială, experiență socială şi politică.

În condițiile de extindere a democrației, se interacționează două tendințe contradictorii: pe de o parte factor determinant al activității politice devine inițiativa creativă a personalității, dimensiunile orizontului intelectual, predilecțiile spre transformări, pe de altă parte – predominarea în conştiința politică a populației a valorilor de egalitate, colectivism, adevăr care duc la o dependență a ideilor politice de starea materială a individului. Orientarea majorității indivizilor spre satisfacerea intereselor de moment îi face dependenți de liderii politici populişti şi demagogi.

Implementarea cu greu a valorilor politice şi lipsa în societate a unui sistem de socializare politică, care ar răspândi aceste valori în masele populare, duce la frânarea proceselor de democratizare. Dependența nivelului culturii politice de prosperitatea materială a individului nu crează premise pentru un dialog dintre putere şi societate şi presupune perfecționarea procesului politic. Imposibilitatea de a dirija formarea orientării politice de către agenții socializării, care, de multe ori, propun modele de comportament politic ce se exclud reciproc, împiedică realizarea unui acord în societate pe baza valorilor politice fundamentale. În afara valorilor general umane, puterea nu poate crea şi susține la populație credința în propria legitimitate. Regimul politic nu este capabil să înfăptuiască integrarea tendințelor diferitelor grupuri sociale în jurul scopurilor de importanță națională şi să mobilizeze populația la realizarea lor. Stabilitatea politică în societate apare nu numai datorită politicii social-economice eficiente, care satisface cerințele crescânde ale indivizilor, ci şi prin intermediul formării culturii lor politice conştiente de comportament participativ.

Bibliografie

Almond G., Verba S. Cultura civică: atitudini politice şi democrație în cinci națiuni. – Bucureşti, 1996.

---

[140] *Vezi: Fruntaşu P. Sisteme politice contemporane. V.II. – Chişinău, 2001, p.210-214.*

Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău, USM, 1999.
Henry P. Cultura şi politica. – Bucureşti, 1992.
Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluralismul în Moldova: etapele şi tendinţele de bază ale consolidării. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000.
Oxford. Dicţionar de politică. / Univers enciclopedic. – Bucureşti, 2001.
Sandu I. Politologia. Îndrumar instructiv-metodic. – Chişinău, C.C.R.E. „Presa”, 1998.
Voiculescu M. Politologie. – Bucureşti, Editura Victor, 1998.
Политология. Энциклопедический словарь. – Москва, 1993.

Prezentat la redacţie
la 29 noiembrie 2005

CONSTITUIREA ŞI FUNCŢIONAREA SOCIETĂŢII CIVILE: PARTICULARITĂŢILE REPUBLICII MOLDOVA

Valerian TĂBÎRŢĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra Ştiinţe Politice şi Administrative
Lector, magistru în ştiinţe politice

The emergence of civil society is one of the main conditions of the transition process toward a democratic society. Civil society assure not only active citizens, but also social structures and organized group interests, thus it forms the needed base for the development of the social and political pluralism, and it represents one of the pillar of the developed democratic societies. Unlike western societies, were civil society is rediscovered in last decades, in Republic of Moldova civil society is only at the stage of a discovering process.

This article analyzes the main conditions for civil society to emerge and the state of civil society in Republic of Moldova in present days. The author argues that among necessary conditions for civil society to emerge, the following are the most important: the existence of a liberal-democratic regime,

supremacy of the law, guaranteed freedoms and rights, economy based on market relations. There is stressed also the development of the associative sector. Although, the number of the NGOs is constantly increasing, the real number of the active and efficient NGOs is much more less.

There are many difficulties in developing a mechanism of interaction between civil society and state. The attempts to establish a continuous dialogue trough a Social Pact failed because of its formality and ignorant behavior of the state officials.

The author concludes that the main problem of the development of civil society in Republic of Moldova is the weakness of the middle class, as a result of the transition processes. Its formation will require a long period of time and efficient state actions and policies.

În condițiile tranziției democratice afirmarea societății civile marchează modul democratic de organizare a societății. Societatea civilă este un element important al oricărui proces de democratizare, astfel democrația rămîne fără realul său fundament. Democrația are nevoie de societatea civilă deoarece aceasta-i pune la dispoziție nu numai cetățeni activi, ci şi structuri de organizare a intereselor de grup, de clasă sau general cetățeneşti, respectiv pluralismul social şi politic, una din premisele şi formele instituționale indispensabile a democrației contemporane. Prin structura şi formele sale organizaționale societatea civilă este capabilă să asigure tranziția treptată a societății la un nivel calitativ nou de formare a statului democratic.

Societatea civilă este ansamblul structurilor de interes avînd în prim plan cetățeanul. Fiind un domeniu al realizării intereselor private, societatea civilă se formează preponderent de jos. Activitatea în structurile societății civile creează posibilitatea autodeterminării, autodezvoltării omului. Societatea civilă se formează în acelaşi timp în domeniul privat, unde omul se afirmă ca o personalitate şi în domeniul public unde se formează calitățile sale civice în activitatea asociativă – organizații, mişcări, instituții. În acest context dezvoltarea structurilor societății civile consta în dezvoltarea acestor două domenii.

Societatea civilă se formează în acea măsură în care toți membrii societății sînt recunoscuți în măsură egală ca cetățeni liberi, care posedă drepturi şi libertăți naturale şi inalienabile. Societatea civilă se formează nu numai din activitatea indivizilor, dar şi din interacțiunea grupurilor organizate, formațiunilor, instituțiilor, organelor administrării publice locale etc. Mecanismele de bază a autoreglării societății civile în care se manifestă principiul egalității sînt – libertatea politică şi democrația (mecanismul politic), economia de

piață liberă (mecanismul economic), aplanarea conflictelor din societate prin intermediul justiției independente (mecanismul juridic)[141].

Societatea civilă ca entitate activă şi autonomă există doar în măsură în care dimensiunea sa obiectivă (prezența unui spațiu al intereselor umane, particulare şi private) se întregeşte cu cea subiectivă, adică cu conştiința organizării diverselor structuri de interese, cu posibilitatea de acțiune în plan social-politic. Fundamentul funcționării societății civile este nu pur şi simplu crearea unui spațiu unde se realizează interesele individuale a cetățenilor, dar şi realizarea unui înalt nivel de autoorganizare a societății.

Apariția interesului față de problema constituirii societății civile este condiționat, mai întîi de toate, de schimbările politice, economice şi sociale ce au loc în Republica Moldova. După părerea cercetătorului C.Marin în timp ce în țările occidentale are loc redescoperirea societății civile, în cele est-europene, inclusiv, în Republica Moldova se impune abia descoperirea societății civile. Deosebirea semnalată este decisivă, marcînd, modalitățile particulare de conştiintizare şi de valorizare a societății civile. Diferența în cauză este determinată de trecutul totalitar, dar şi de itinerarul parcurs de țările est europene[142]. Societatea civilă prin vocația sa de a promova supremația cetățeanului se înscrie printre valorile democrației spre care tinde societatea moldovenească.

În general putem evidenția următoarele condiții a constituirii societății civile:

O condiție primordială a constituirii societății civile este dezvoltarea multilaterală a personalității, care este elementul de bază a societății civile. Numai o astfel de personalitate posedă o conştiință liberă, sentimentul propriei demnități, încrederea în sine. Demnitatea se manifestă în aceea că cetățenii se respectă reciproc chiar în situația cînd ei au diferite opinii privind conținutul problemelor comune, iar conflictele ce apar se aplanează tolerant față de oponent. Omul numai atunci se formează ca cetățean activ, cînd este înzestrat cu idealuri morale înalte, viziuni progresiste, independența individualității, respectînd drepturile şi libertățile altor cetățeni. Realizarea unei aşa stare este posibilă în cazul schimbărilor psihologice şi mentalității, statusului lor social-economic. Aceasta poate fi realizat când este respectată valoarea supremă a

---

[141] *Гражданское общество, прававое государство и право. // Вопросы философии, 2002, № 1, с.50.*

[142] *Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledorie socială. – Chişinău, 2002, p.78.*

dezvoltării personalității – libertatea. Anume într-un mediu liber omul îşi realizează interesele şi îşi dezvoltă capacitățile[143].

În Moldova în perioada regimului autoritar de guvernare societatea civilă a fost condamnată la neființă, deoarece retrospectiva istorică a societății moldoveneşti demonstrează că populația autohtonă în această perioadă nu a fost în stare să dispună de libertățile imanente ale omului şi să se constituie într-o societate cu adevărat civilă. În societatea moldovenească unde au lipsit tradiții de valorificare a potențialului de libertate a cetățeanului urmează să descopere societatea civilă. Conştiința de sine şi propriul potențial de creație socială populația începe să o dobîndească odată cu procesul de democratizare a societății[144]. Altă condiție a constituirii societății civile este existența unui sistem politic liberal-democratic, care ar garanta funcționarea efectivă a instituțiilor societății civile, fiind în acelaşi timp un garant a legitimității acestor instituții. În acest sistem statul şi cetățenii sînt în raporturi de responsabilitate reciprocă, unde domină normele democratice şi egalitatea tuturor în fața legii. Acest sistem politic reprezintă forma cea mai adecvată de rezolvare a conflictelor din sfera societății civile şi de instituire a unei ordin politice legitime. Democratismul real a societății civile, ca bază a asigurării libertății personalității, este posibil anume atunci, cînd societatea formează mecanisme proprii de autoorganizare şi autoreglare.

Altă condiție importantă a formării şi consolidării societății civile este realizarea principiilor dezvoltării democratice a statului, printre care: supremația legii, egalitatea în drepturi şi libertăți a cetățenilor, respectarea drepturilor omului, separarea puterilor, independența sistemului judecătoresc, autonomie locală, independența mass-mediei, inițiative cetățeneşti etc. Însăşi drepturile şi libertățile sînt determinate de nivelul dezvoltării societății civile, deoarece societatea civilă este un mediu social, unde se realizează majoritatea drepturilor şi libertăților cetățenilor.

În societatea moldovenească cuprinsă de o criză social-economică, valorile democrației mai au de parcurs o cale lungă pentru a fi asimilate de majoritatea populației. Acest proces este stopat şi de tergiversarea reformelor democratice, fapt ce a stimulează nostalgia față de trecut şi neîncrederea în viitor. Nu democrația a provocat actuala criză a societății, ci lipsa democrației şi depăşirea acestei crize este posibilă numai prin promovarea ei multilaterală. În condițiile tranziției societății moldoveneşti la democrație, formarea şi con-

[143] *Гражданское общество: проблемы самоопределения и развития. / Отв. ред. Б.Коваль. – Москва, 2001, с.46.*

[144] *Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledorie socială. – Chişinău, 2002, p.86*

solidarea a statului de drept trebuie să fie privit ca un factor al formării societății civile.

Altă condiție a formării societății civile este libertatea realizării intereselor economice a cetățenilor, care constă în crearea unui sistem de relații de piață, existența diferitor forme de proprietate, concurență economică, asigurarea independenții şi egalității subiecților economici. Societatea civilă va fi viabilă numai atunci, cînd fiecare membru al ei v-a poseda o proprietate concretă sau v-a avea dreptul la folosirea proprietății. Cu alte cuvinte, existența proprietății este o condiție de bază a libertății personalității în societatea civilă[145].

În Republica Moldova în sfera economică structurile societății civile sînt întreprinderile individuale, societățile cu răspundere limitate, societățile pe acțiuni. Cu toate că principalele atribute ale sferei economice ale societății civile sînt concurența, relațiile economice libere etc., în realitate acestea nu se respectă în măsură necesară. Statul cu greu creează condiții adecvate economiei de piață pentru activitatea structurilor economice a societății civile[146].

Cercetătorul C.Marin consideră că edificarea societății civile în condițiile Republicii Moldova, ca şi astfel în tot spațiul est-european postcomunist, poate deveni eficientă, funcțională şi durabilă în cazul dimensionării ei simultane pe toate filierele constituite istoric şi determinate de contemporaneitate: dimensiunea politică, economică, juridică, instituțională, culturală, comunicațională[147].

Procesul formării societății civile este în dependență de activitatea comunității, de nivelul şi capacitatea indivizilor să-şi realizeze unul din drepturile de bază a omului – dreptul la asociere, prin intermediul cărora indivizii îşi apără şi îşi realizează drepturile. În acest sens, în calitate de temelie instituțională a societății civile este sectorul asociativ. Sectorul asociativ constituie acel element de „capital social”, fără de care este imposibilă dezvoltarea eficientă a societății şi a unui stat democratic. Organizațiile neguvernamentale reprezintă un barometrul al societății cu ajutorul căruia statul poate identifica mai uşor problemele principale ale comunității.

Indiferent de specificul şi obiectivele lor organizațiile neguvernamentale servesc drept structuri de mediere între cetățeni şi stat prin organizarea

---

[145] *Кочетков П. Гражданское общество: проблемы исследования и перспективы развития. // Вестник МГУ, сер. 12, 1998, № 4, с.93.*

[146] *Малай И. Гражданское общество в Республике Молдове в условиях глобализации. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXVII). – Chişinău: USM, 2004, p.62.*

[147] *Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledorie socială. – Chişinău, 2002, p.96-114.*

unui dialog public privind subiectele cheie de dezvoltare a societății. Prin intermediul organizațiilor neguvernamentale se afirmă o poziție civică activă a cetățenilor şi sentimentul de responsabilitate pentru soarta proprie şi a societății în întregime, participînd şi influențînd într-un mod sau altul clasa politică în adoptarea deciziilor politice. Reieşind din specificul lor ONG-urile pot mobiliza mai uşor resursele comunității, demonstrînd o mai mare mobilitate şi rapiditate de organizare şi monitorizare a rezultatelor obținute.

În statele postsocialiste dezvoltarea şi funcționarea organizațiilor neguvernamentale se caracterizează prin următoarele momente:

- Aceste state retrăiesc perioada de apariție masivă a organizaților neguvernamentale, care este determinată de democratizarea societății, crearea condițiilor pentru apariția inițiativei personale şi emanciparea conştiinței. Însă majoritatea organizațiilor neguvernamentale apărute exprimă interesele fondatorilor acestor organizații. De aceea, adesea scopul principal al acestor organizații este satisfacerea intereselor personale.

- Majoritatea organizațiilor neguvernamentale se formează în oraşele mari, unde populația manifestă a mai mare activitate socială, deoarece oraşul întotdeauna era purtătorul ideii şi practicii modernizării, culturii politice democratice.

- Instituționalizarea organizațiilor neguvernamentale în viața social-politică, existența lor ca atribute necesare a societății democratice, conştiintizarea că pentru a obține finanțare este posibil numai pentru un proiect real apar în calitate de factori regulatori al dezvoltării organizațiilor neguvernamentale în statele postsocialiste. Aceasta conduce la reducerea numărului de organizații neguvernamentale şi activează numai acelea care exprimă interesele sociale reale a populației.

- În condițiile tranziției societăților postsocialiste cea mai mare problemă pentru organizațiile neguvernamentale este cea a finanțării activității lor, atît din partea organizațiilor finanțatoare internaționale, cît şi din partea finanțatorilor naționali.

- Majoritatea organizațiilor neguvernamentale au o poziție negativă în privința colaborării cu statul, deoarece în acest caz se va reduce libertatea lor de activitate. Însă, odată cu democratizarea societății, activînd pe baza principiilor statului de drept, statul nu poate acționa într-un mod autoritar[148].

În Constituția Republicii Moldova este stipulat principiul asocierii libere, adică dreptul la asociere este garantat. Parlamentul Republicii Moldova a

---

[148] Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Политическая культура и участие: специфика неправительственных организаций в переходных постсоциалистических обществах. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău: 1999, p.108.

adoptat un şir de legi care reglementează activitatea sectorului asociativ: Legea cu privire la sponsorizare şi la filantropie, Legea cu privire la asociaţiile obşteşti, Legea cu privire la fundaţii, Legea cu privire la granturi, asistenţă tehnică şi alte ajutoare financiare acordate Republicii Moldova, Codul Fiscal, Codul Civil. Legea cu privire la asociaţiile obşteşti are ca obiectiv stabilirea garanţiilor legale de asigurare a libertăţii asocierii în asociaţii obşteşti.

Sectorul asociativ reprezintă un element necesar pentru democraţie, fiind instrumentul principal de participare a cetăţenilor la viaţa publică. Dinamica dezvoltării sectorului asociativ în Republica Moldova demonstrează o ascensiune continuă a numărului de organizaţii neguvernamentale. Conform datelor Registrului de stat al Organizaţiilor Neguvernamentale deţinut de către secţia partide şi alte organizaţii neguvernamentale din cadrul Ministerul Justiţiei la 01.06.02. erau înregistrate 2238 de asociaţii obşteşti, inclusiv 139 de fundaţii, 24 de sindicate, 23 de patronate, iar potrivit datelor oferite de Ministerul Justiţiei şi Administraţia Publică Locală actualmente sînt înregistrate 2758 de organizaţii neguvernamentale, 65% la nivel naţional şi 35% la nivel local. În aparenţă este un număr enorm, dar în comparaţie cu alte state este destul de modestă. Important nu este acest număr ci calitatea activităţii desfăşurate de organizaţiile menţionate[149].

Astăzi asistăm la o proliferare de organizaţii, asociaţii, sindicate, uniuni de creaţie, fonduri, cluburi, reviste independente care pot fi considerate nuclee ale societăţii civile. Creşte numărul organizaţiilor neguvernamentale formate de păturile sociale noi ale populaţiei (antreprenori, fermieri), de exemplu, Asociaţia oamenilor de afaceri, Asociaţia fermierilor etc. Pentru ca societatea civilă să funcţioneze normal ea are nevoie de o structură multiplă care ar reflecta bogăţia şi diversitatea de interese ale reprezentanţilor diferitor pături sociale. Procesul de formare a societăţii civile poate derula eficient în cazul în care structurile ei au legături strînse nu numai pe scara orizontală dar şi pe cea verticală.

Cercetătorul V.Anikin consideră că datorită procesului democratizării, creşterii conştiinţei civice, apariţiei noilor izvoare de finanţare, în special a celor externe, numărul organizaţiilor neguvernamentale a crescut considerabil. Însă aceasta nu înseamnă că numărul lor este suficient pentru exprimarea intereselor majorităţii populaţiei. În comparaţie cu alte state, numărul de organizaţii neguvernamentale este mic. De asemenea, sfera de activitate a lor nu este largă, ce ar corespunde necesităţilor tuturor păturilor sociale. Organizaţiile neguvernamentale, în mică măsură, folosesc drepturile şi posibilităţile

---

[149] *Situaţia sectorului neguvernamental în Republica Moldova. // Vocea civică, 2002, nr.3, p.6.*

lor de a influența deciziile administrative. O influență asupra activității lor sînt contradicțiile dintre scopurile declarate şi rezultatele obținute[150].

Organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova sînt fragile, majoritatea sînt inactive, dispun de resurse reduse, nu dispun de o strategie de dezvoltare în activitate, suferă de insuficiență de transparență în activitatea lor. Sectorul asociativ poartă amprentele transformărilor sociale. Pe de o parte, este vorba de procesul complicat al tranziției democratice, iar, pe de altă parte, de cele ale predispozițiilor sociale restrînse deocamdată la scara unor categorii neînsemnate de cetățeni de a moderniza instituționalizarea societății pe principiile democrației participative[151].

Deşi în ultimii ani asistența internațională acordată organizațiilor neguvernamentale a crescut în mod substanțial, în prezent există puține organizații neguvernamentale cu adevărat eficiente. Lipsa unui potențial calificat de lucrători civici şi a unor programe permanente în derulare denotă capacitățile manageriale şi financiare limitate de care dispun acestea. În cazul organizațiilor neguvernamentale care dispun desfăşoară diverse proiecte lasă încă mult de dorit gradul de transparență şi monitorizare a eficacității activității lor[152].

Potrivit datelor Studiului realizat de centrul "Contact" în 2002, mai mult de jumătate din organizațiile neguvernamentale care colaborează cu statul nu sînt satisfăcute de această colaborare din următoarele motive: lipsa unei comunicări eficiente, implicarea nesatisfăcătoare în discutarea şi luarea deciziilor, lipsa transparenței, informării şi încrederii reciproce, tendința de subordonare a ONG-urilor statului[153]. Organizațiile neguvernamentale sînt supuse riscului de a se transforma în structuri de deservire a intereselor personale sau de grup[154].

În Republica Moldova pentru ca sectorul trei să prezinte un sistem destul de puternic, acesta trebuie să cumuleze un volum tot mai mare de resurse umane, materiale, financiare. Pentru sporirea rolului sectorului trei în societa-

---

[150] *Аникин В. Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы. - Кишинэу, 2001, p.117.*

[151] *Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledorie socială. – Chişinău, 2002, p.90.*

[152] *Gorincioi R. Interacțiunea stat - societatea civilă în Republica Moldova şi în practica occidentală. // Puterea, democrația şi tranziția în Moldova: între trecut şi prezent. - Chişinău: 2004, p.125.*

[153] *Studiu asupra dezvoltării organizațiilor neguvernamentale în Republica Moldova. - Chişinău, 2002, p.7.*

[154] *Малай И. Гражданское общество в Республике Молдове в условиях глобализации. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXVII). – Chişinău: USM, 2004, p.66*

te, accelerarea procesului formării structurilor societății civile este necesar: elaborarea la nivel de stat a concepției dezvoltării sectorului asocialtiv; perfecționarea bazei legislative a activității sectorului trei; formarea unui mecanism adecvat de interacțiune dintre sectorul trei şi instituțiile de stat; activizarea colaborării organizațiilor neguvernamentale cu instituțiile de stat, structurile economice noi, mass-media, partidele politice etc.; lărgirea participării organizațiilor neguvernamentale la soluționarea problemelor sociale actuale; activizarea organizațiilor neguvernamentale în centrele raionale şi localitățile rurale.

În societățile postsocialiste în tranziție formarea şi funcționarea organizațiilor neguvernamentale este reuşită atunci, cînd este luat în considerație, atît specificul culturii politice existente şi activității sociale, cît şi specificul transformărilor sociale retrăite de aceste state[155].

Un rol important în dezvoltarea societății civile îl joacă sindicatele. Actualmente sînt înregistrate Confederația Sindicatelor din Republica Moldova (CSRM) reprezentată de 9 sindicate de ramură şi Confederația Sindicatelor Libere din Republica Moldova (CSLRM "Solidaritate") care este reprezentată de 25 sindicate de ramură. O particularitate a mişcării sindicale este existența Confederației sindicatelor din Transnistria reprezentată de 11 sindicate de ramură. Direcțiile principale de activitate a sindicatelor sînt: dreptul la muncă şi ocupație a populației, expertiza proiectelor de legi şi altor acte normative din domeniul social-economic, protecția juridică a salariaților, crearea la nivel național a științei sindicale, elaborarea strategiilor de acțiune adecvate economiei de piață folosind experiența mişcării sindicale internaționale. Activitatea sindicală este determinată de perioada de tranziție şi, în mare măsură, este cauzată de procesele social-economice complicate şi de tendința de separare a proprietății sindicale[156].

În sfera spirituală a dezvoltării societății civile în societatea moldovenească poate fi menționat dezvoltarea bisericii. Astăzi activează activ biserica creştin-ortodoxă, romano-catolică, evreiască, baptistă etc. De asemenea, sînt înregistrate atît mitropolia Moldovei, cît şi mitropolia Basarabiei, majoritatea populației fiind enoriaşi ai mitropoliei Moldovei. Un alt aspect al dezvoltării

---

[155] *Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Политическая культура и участие: специфика неправительственных организаций в переходных постсоциалистических обществах. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău: 1999, p.112.*

[156] *Теоса В., Мошняга В., Руснак Г. Профсоюзное пространство Молдовы: особенности и современные тенденции. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2 (XXIX). - Chişinău: USM, 2005, p.122.*

sferei spirituale a societăţii civile este activitatea organizaţiilor etnoculturale, care sînt reprezentate prin diferite diaspore[157].

Cercetătorul C.Marin consideră că concepţia societăţii civile pătrunde cu greu în societatea moldovenească, fapt cauzat de mai multe circumstanţe.

Prima circumstanţă este determinată de faptul că actualmente lipseşte o forţă politică puternică capabilă să inducă în societate conştiintizarea oportunităţii vitale a acestei idei. Forţele politice care deţin sau aspiră la putere, fie că nutresc nostalgia pentru vremurile trecute, fie că împărtăşesc alte idealuri politice, folosesc conceptul respectiv doar pentru a-şi contura o imagine favorabilă în faţa opiniei publice, în special, a celei externe.

Altă circumstanţa care defavorizează implementarea reală a valorilor societăţii civile consistă în tendinţele etatiste care caracterizează guvernările moldoveneşti. Puterea preferă să ţină purtătorul suveranităţii care este poporul la distanţă de pîrghiile gestiunii sociale. Dacă în occident societatea civilă a precedat crearea statului, prima delegîndu-i autorităţilor publice anumite competenţe, atunci în Republica Moldova în acest sens este o situaţie absolut diferită, adică edificarea societăţii civile e lansată atunci cînd puterea este instituţionalizată.

Altă circumstanţă care vulnerează procesul formării societăţii civile este anemia socială oamenilor, care se caracterizează prin alienare, mentalitate ideologizată etc[158].

Formarea societăţii civile în societatea moldovenească este un proces lent asupra căruia îşi pune amprenta o serie de factori ca: apatia, lipsa de iniţiativă precum şi faptul că nu există exemple în istorie care să ghideze tranziţia de la totalitarism la democraţie. Problemele cu care se confruntă dezvoltarea societăţii civile este lipsa unor tradiţii democratice, nivel slab al mobilizării structurilor societăţii civile la realizarea reformelor.

Există o legătură strînsă între societatea civilă şi stat, care se manifestă în aceea că fără stat, societatea civilă nu poate exista iar statul fără o societate civilă dezvoltată nu este democratic. Însă-şi dezvoltarea structurilor societăţii civile necesită o putere politică care trebuie să asigure funcţionarea efectivă a lor pe calea formării bazelor juridice, economice, ideologice, psihologice, fiind în acelaşi timp un garant al legitimităţii structurilor societăţii civile[159].

---

[157] *Малай И. Гражданское общество в Республике Молдове в условиях глобализации. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXVII). – Chişinău: USM, 2004, p.64.*

[158] *Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledorie socială. – Chişinău, 2002, p.87.*

[159] *Авцинова Г. Гражданское общество в России: проблемы и перспективы. // Власть, 2000, №2, с.26.*

Societatea civilă reprezintă un mecanism complex de echilibrare şi reținere a tendinței puterii politice spre dominare absolută. În cadrul unui regim democratic între societatea civilă şi societatea politică nu pot exista raporturi nici de subordonare, nici de supraordonare, ci raporturi complexe de interdependență. Societatea civilă se opune tentativelor statului de aşi subordona întreaga complexitate şi diversitate de relații sociale, de a le reduce la o situație unidimensională. În condițiile respectului reciproc se pot statornici raporturi normale între societatea civilă şi societatea politică, între guvernanți şi guvernați, astfel realizîndu-se sisteme de comunicare şi transfer de interese.

În Republica Moldova cea mai răspîndită formă de colaborare dintre societatea civilă şi stat este parteneriatul social, ea fiind metoda principală de soluționare a problemelor social-economice a cetățenilor. Cei trei parteneri sociali (Guvernul, Sindicatele şi Patronatul) promovează noi modalități de colaborare în scopul implementării unei politici tripartite pentru protecția socială şi economică a cetățenilor. În scopul perfecționării sistemului de dialog social, Guvernul a aprobat la 26 aprilie 1999 Concepția pentru dezvoltarea sistemului de dialog social în care sînt determinate părțile dialogului de parteneriat social, organele care le reprezintă, precum şi obiectivele dialogului social[160].

În societatea moldovenească mecanismele prezente ale interacțiunii dintre stat şi societatea civilă nu sînt încă eficiente, nu există o colaborare şi delimitare a funcțiilor statale, nici programe care ar permite transmiterea acestor funcții în favoarea societății civile, fapt ce creează impedimente suplimentare în apariția activismului civic, social şi economic, şi ca efect nu există un control efectiv a statului din partea societății civile.

Avînd în vedere situația economică din Republica Moldova în care statul nu este capabil să susțină adecvat material şi financiar organizațiile neguvernamentale, majoritatea lor activează pe baza granturilor obținute de finanțatorii publici şi privați. Însă aceste resurse nu sînt suficiente pentru necesitățile financiare ale organizațiilor, şi astfel colaborarea lor cu instituțiile statale este deosebit de importantă pentru ONG-uri. Şi mai dificilă este situația ONG-urilor care în general nu au beneficiat de spriginul donatorilor, activitățile acestora fiind realizate pe bază de voluntariat[161]. Luînd în vedere faptul că de activitățile ONG-urilor beneficiază practic majoritatea categoriilor popula-

---

[160] *Concepția pentru dezvoltarea sistemului de dialog social. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, Nr.50-52.*

[161] *Gorincioi R. Interacțiunea stat - societatea civilă în Republica Moldova şi în practica occidentală. // Puterea, democrația şi tranziția în Moldova: între trecut şi prezent. - Chişinău: 2004, p.128.*

ției considerăm important ca statul să susțină activitățile organizate de ONG-uri.

Lansarea inițiativei Pactului Social la începutul anului 2002 nu a dat rezultate scontate. Deşi inițial Pactul Social şi-a propus să stabilească şi să dezvolte un dialog permanent între stat şi societatea civilă, acesta s-a rezumat la realizarea cîtorva întîlniri simbolice a conducerii țării cu liderii ONG-urilor din anumite domenii. Pentru stabilirea şi menținerea relațiilor cu organele centrale ale puterii, a fost instituit de către Forumul III al ONG-urilor din Moldova o structură numită Consiliul ONG-urilor, stabilindu-se un mecanism de consultări a reprezentaților guvernului cu liderii ONG-urilor din cadrul Consiliul ONG-urilor din Moldova. Însă aceste consultări poartă un caracter formal, reprezentanții ONG-urilor nereuşind să se impună ca un partener egal în discuții, punctul lor de vedere fiind ignorat[162].

Parteneriatul dintre organizațiile neguvernamentale şi stat sînt importante, în special, pentru țările în tranziție, unde statul nu poate să facă față multiplelor probleme sociale. Statul trebuie să înțeleagă faptul că participarea activă a organizațiilor neguvernamentale la implementarea programelor sociale poate, pe de o parte, duce la realizarea scopurilor propriu-zise ale statului iar, pe de altă parte, la constituirea societății civile.

În Republica Moldova deşi statul şi societatea civilă sînt responsabili de integrarea societății, nu au devenit deocamdată parteneri în consolidarea şi optimizarea raporturilor politice, sociale, economice necesare pentru coeziunea societății. În acest context urmărim două tendințe: tratarea de către stat a societății civile prin “Dublu standard” (de susținere a organismelor fidele şi de presiune asupra opoziției), şi slăbiciunea societății civile ca purtător a unor interese şi relații de colaborare şi parteneriat cu statul. Deşi statul în persoana instituțiilor sale şi-a manifestat disponibilitatea de a susține activitatea organizațiilor neguvernamentale pentru promovarea reformelor democratice, însă lent se creează un dialog permanent şi constructiv. Numai pe baza colaborării cu statul se poate reuşi formarea unor organizații neguvernamentale eficiente şi viabile, care au o influența reală asupra formării societății civile.

Problemele accentuate între stat şi societatea civilă în societatea moldovenească se vor atenua atunci cînd statul se va afirma pe deplin ca un stat de drept, iar societatea se va afirma pe deplin ca o societate civilă. Formarea societății civile şi statului de drept este un proces îndelungat, care poate fi accelerat examinînd şi promovînd constituirea societății civile ca o direcție importantă a politicii de reforme.

---

[162] *Ibidem, p.127.*

Din cele relatate rezultă că în Republica Moldova societatea civilă se află într-o fază incipientă de formare. Potrivit raportului "Common Country Assessment" (PNUD – Moldova 2000), după 10 ani de democratizare a societății moldoveneşti, societatea civilă este imposibilă într-o societate în care nu există clasa de mijloc, în care bogații nu au simțul de obligațiuni nobile, iar săracii sunt prea obosiți şi lipsiți de puterea de a acționa. Societatea moldovenească sărăcită nu poate avea o cultură voluntară robustă pe durata tranziției economice dificile inerente procesului de formare a unei noi societăți democratice[163].

Cercetătorii C.Zavtur şi T.Turco consideră că procesul formării şi funcționării societății civile depinde de schimbările în structura socială din Republica Moldova. În această structură un rol important îi revine formării clasei de mijloc, caracterizată prin potențialul său profesional înalt, posibilitatea de a se adapta mai uşor la condițiile tranziției, participarea activă la transformarea instituțiilor sociale, cointeresarea lor în continuarea reformelor, care poate contribui considerabil la dezvoltarea structurilor societății civile în Republica Moldova[164].

Din cele relatate mai sus reiese că tranziția va necesita eforturi colosale, atît din partea statului cît şi din partea cetățenilor, pentru înrădăcinarea temeinică a valorilor societății civile in societatea moldovenească şi va cuprinde un cadru temporal semnificativ.

Bibliografie:

Concepția pentru dezvoltarea sistemului de dialog social. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1999, Nr.50-52;

Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledorie socială. – Chişinău, 2002;

Gorincioi R. Interacțiunea stat - societatea civilă în Republica Moldova şi în practica occidentală. // Puterea, democrația şi tranziția în Moldova: între trecut şi prezent. - Chişinău: 2004.

Situația sectorului neguvernamental în Republica Moldova. // Vocea civică, 2002, nr.3;

Studiu asupra dezvoltării organizațiilor neguvernamentale în Republica Moldova. - Chişinău, 2002;

Авцинова Г. Гражданское общество в России: проблемы и песпективы. // Власть, 2000, №2;

---

[163] *Sistemul integrității naționale. – Chişinău, 2002, p.142*

[164] *Турко Т., Завтур К. Формирование среднего класса - важное условие функционирования гражданского общества. // Societatea civilă şi impactul ei asupra proceselor de transformare: studiu analitic. - Chişinău. 2004. p.52.*

Аникин В. Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы. - Кишинэу, 2001;

Гражданское общество, прававое государство и право. // Вопросы философии, 2002, №1;

Гражданское общество: проблемы самоопределения и развития. / Отв. ред. Б.Коваль. – Москва, 2001;

Малай И. Гражданское общество в Республике Молдове в условиях глобализации. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXVII). - Chişinău: USM, 2004;

Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Политическая культура и участие: специфика неправительственных организаций в переходных постсоциалистических обществах. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. - Chişinău: 1999;

Кочетков П. Гражданское общество: проблемы исследования и перспективы развития. // Вестник МГУ, сер.12, 1998, №4;

Теоса В., Мошняга В., Руснак Г. Профсоюзное пространство Молдовы: особенности и современные тенденции. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2 (XXIX). - Chişinău: USM, 2005;

Турко Т., Завтур К. Формирование среднего класса - важное условие функционирования гражданского общества. // Societatea civilă şi impactul ei asupra proceselor de transformare: studiu analitic. - Chişinău. 2004.

Prezentat la redacţie
la 15 decembrie 2005

RELAȚIA STAT – SOCIETATE CIVILĂ – MASS-MEDIA ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI EST-EUROPENE[165]

Ion VAREAGHIN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat in Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiințe Politice şi Administrative,
magistru în ştiințe politice,
doctorand

The paper examines the main changes in the media system in a transitional society. Media autonomisation by the State is considered a mainstream process in these changes. The process is analysed through theoretical models based on understanding media as guarantor of the development of civil society, public space and participatory democracy. This analysis includes political (media position in the political structure and attitudes of different political elites to the media) and economic (ownership and founding partnership) aspects of changes in the media system.

Fenomenul tranziției din țările Europei de Est poate fi abordat din perspectiva prescriptiv normativă şi cea analitică. Prima decurge din ipoteza că tranziția trebuie să ducă la un anumit rezultat şi examinează realitatea socială în vederea stabilirii dacă acesta a fost atins. Teoretic, procesul fundamental de tranziție de la totalitarism la un sistem social-politic democratic trebuie să facă trecerea de la unitate la diversitate, ultima fiind concepută ca cel mai important principiu ce stă la baza organizării societății.

În mod ideal, o autentică transformare a rolului şi locului mass-media în sistemele sociale ale țărilor post-comuniste ar trebui să presupună o autonomizare şi o redefinire a naturii ei, astfel încît, dintr-un instrument al puterii să devină o formă de interacțiune a diferitelor grupuri sociale, un element al societății civile şi al democrației participative. Desprinderea mass-media de structurile statului şi de formațiunile politice s-a aşteptat să reflecte procesul diferențierii mass-media, proces prin care aceasta devine o structură liberă de

[165] *Recenzent – doctor habilitat în ştiințe politice, conferențiar Ala ROŞCA*

constrîngerile ce privesc economicul, politicul, culturalul[166], nemaifiind o anexă a partidelor, a claselor, a grupurilor religioase.

Delimitarea mass-media de structurile statale este o premisă necesară pentru emergența democrației şi poate fi privită ca un element necesar pentru apariția societății civile, considerate ca un element indispensabil al unui sistem social democratic. Potrivit acestei teze ar fi logic ca mass-media să fie mai curînd o emanație a societății civile decît a forțelor politice sau a statului care controlează activitățile. După cincisprezece ani de la colapsul comunismului a devenit clar că obiectivul autonomizării şi depolitizării mass-media a fost şi este mai greu de realizat, cel puțin în Republica Moldova, decît se sperase inițial.

După cum semnalează mulți cercetători în domeniu, în țările Europei de Est situația socio-politică este conflictuală, ceea ce duce la un înalt grad de politizare a sferei publice şi a instituțiilor. Bunăoară Schopflin descrie postcomunismul ca pe "un sistem particular care e marcat de unele practici democratice, cu aranjamente mai puternice sau mai slabe de pluralism, astfel încît atît competiția economică, cît şi cea politică, să devină realitate. În acelaşi timp, ideile şi practicile antidemocratice sînt curente şi au rădăcini în societate. Aceasta presupune faptul că drumul spre edificarea unei democrații autentice este lung şi va mai dura o perioadă îndelungată"[167]. Autorul indică unele trăsături ale acestei situații, notînd că, deşi există diferențe între statele postcomuniste luate individual, deasupra tuturor acestor diferențe, există o serie de trăsături comune, printre care:

- moralizarea politicii şi omogenizarea intereselor: o legătură indispensabilă continuă între sfera publică şi cea privată, o reminiscență a vechii diviziuni între societatea bună, din punct de vedere moral, şi statul "rău", constituie o forță dezintegratoare;
- o cultură politică în cadrul căreia clasa conducătoare este intolerantă față de competiția politică şi ostilă oricărei forme de critică (aici autorul aduce drept exemplu cazul Republicii Belarusi);
- cu societate civilă şi organizații autonome slabe şi societate descurajată de politică şi într-o foarte mare măsură pasivă față de viața publică şi politică, sistemul dă imaginea unui sistem semi-autoritar bazat pe consens. Această trăsătură se potriveşte perfect Republicii Moldova unde tot ce-i non-comunist (organizații non-guvernamentale, mişcări, asociații) nu are putere po-

[166] *Alexander J. C. The Mass Media in a Systemic, Historical, and Comparative Perspective. – London, Beverly Hills: Sage Publications, 1981, p.33.*

[167] *Schopflin G. Television and the Public Sphere. Citizenship, Democracy and the Media. – London, Sage Publications, 1995, p.63.*

litică, şi, respectiv, existenţa şi activitatea acestora se datorează unui acord consensual tacit de a nu trece limitele permise.

- o importanță ridicată acordată politicilor simbolice, transformînd acțiunea politică în gesturi simbolice, mai degrabă decît subordonînd-o producerii rezultatelor materiale ori aducînd reale influențe pentru a susține instituțiile; acest lucru scurtcircuiteaza procesul politic stabilit şi privează oamenii de cunoaşterea procedurilor realei democrații, producînd o breşă crescîndă între guvernanți şi guvernați şi fiind o sursă potențială pentru insatisfacția populară.

În ultimii ani Republica Moldova este leagănul gesturilor simbolice care fac din acțiunea politică un teatru bine jucat după formula "Pîine şi circ". Începînd cu anul 2001 încă nici o instituție nu a fost dată în exploatare fără "susținerea" înalților demnitari de stat, nici o manifestație cultural-distractivă nu s-a desfăşurat fără "patronatul" preşedintelui republicii, nici un act de caritate nu s-a petrecut fără prezența în prim-plan a nomenclaturii de partid. Mai mult ca atît, politicile simbolice, pe semne, sînt în rolul principal în crearea continuă a cultului personalității. Ori, cel puțin, aşa pare.

- o fragilitate a societății civile, combinata cu o excesiva încredere în stat şi dependența de acesta, dînd naştere etatismului şi inflației politice, statul fiind obligat să intervină în toate sferele vieții sociale, efectul fiind pentru Republica Moldova contopirea statului cu partidul, sau invers.

- o dezvoltare frînată a pieței, datorită etatizării excesive si intervenției politice în operarea forțelor pieței, la fel ca în pattern-urile personalizate şi politizate, care dau naştere unor diverse forme de corupție, subvenții de stat, obstrucționări democratice;

- continua existență a partidelor comuniste succesoare, care datorită incapacității partidelor de dreapta de a promova politici democratice eficiente, grație cărui fapt apare nostalgia populară față de valorile "stabilității" trecutului, succed la putere şi se mențin ca singurele formațiuni care cunosc "formula succesului" capabilă să "mîntuiască" poporul pe care îl conduc.

- ascensiunea dreptei care, în mod frecvent, adoptă o atitudine anti-modernistă şi e naționalistă în orientare.

Multe din aceste trăsături ale lumii post-comuniste creează ori mențin diviziuni sociale şi conflicte, militînd încă o dată împotriva autonomizării mass-media.

În unele țări central şi est-europene am putea avea de-a face cu ceea ce O.Manaev numeşte schimbare "transforma-toare" a societății post-totalitare (care doar modifică, dar nu elimină în mod real vechea ordine), în locul unei

schimbări "reformatoare", care presupune apariția unei noi ordini[168]. Dacă acest lucru este adevărat, atunci perspectivele pentru autonomizarea mass-media în țările Europei de Răsărit ar trebui să fie privite ca nejustificat optimiste.

De altfel, o societate în care tendințele democratice sunt slabe, iar trăsăturile structurale ale societății sunt inegale în cel mai înalt grad, nu va da naєtere unor structuri instituționale viabile, necesare spațiului public. Astfel de trăsături structurale s-au transformat în mecanisme prin care modelele de bază ale puterii şi ierarhiei sociale modelează în sens negativ caracterul sferei publice. De aceea, trebuie să concluzionăm că necesitatea socio-politică a autonomizarii mass-media a eşuat în multe țări post-comuniste şi, în multe cazuri, mass-media rămîne subordonată al forțelor şi partidelor politice, mai degrabă decît o emanație a societății civile.

La acest moment ne putem pune întrebarea dacă într-un sistem democratic, partidele politice ar putea fi considerate ele însele ca fiind o emanație a societății civile, ca asociații voluntare ale cetățenilor, create în scopul promovării intereselor proprii? Daca este aşa, putem considera că mijloacele de informare anexate partidelor politice ar reprezenta societatea civilă. Dar cum stă cazul dacă partidele politice nu sînt create în scopul promovării intereselor cetățenilor ci reprezintă un scop în sine, un instrument de dobîndire, exercitare şi menținere a puterii politice?

În condițiile unei democrații, relația dintre societatea civilă, partide politice şi stat este mai mult decît ambiguă. Diversele şcoli de gîndire văd această relație în mod diferit. În acest context, e foarte dificil să plasezi partidele politice în această relație, întrucît este greu să determini dacă ele constituie componente ale societății civile sau ale sistemului politic.

Ernest Gellner indică un lung proces istoric, prin intermediul căruia echilibrul de forțe dintre stat şi societatea civilă s-a schimbat în favoarea unuia sau al altuia. Cînd statul era în ascensiune, importanța societății civile era diminuată, aşteptîndu-şi însă ascensiunea în următoarea epocă. Autonomia societății civile poate fi reală numai atunci cînd puterile statului sînt limitate şi atunci acesta însuşi respectă domnia legii.

Mai mult, în unele abordări, societatea civilă e considerată a fi distinctă de partidele politice şi de instituții şi este văzută din ce în ce mai mult ca fiind "a treia zonă" în care subiecții sunt particulari însă obiectivele lor sînt publice. Publice, dar nu necesar politice, ele sînt mai degrabă probleme nici priva-

---

[168] *Manaev O. Media Autonomy and the State in Post-Communist-Society: Diversity vs. Unity (the Case of Belarus). // Canadian Journal of Communication, 1995, pp.65-66*

te nici legate de stat, dar care au de-a face cu o sferă publica intermediară. În Europa de Est de astăzi, statul domină clar societatea civilă. Etatizarea şi politizarea vieţii publice dau întîietate intereselor politice. Chiar dacă partidele politice ar fi definite ca emanaţii ale societăţii civile, într-un moment în care se înregistrează o turnură a tendinţelor unor segmente largi ale societăţii, optînd pentru ieşirea din viaţa publică, nu se poate spune ca aceste partide reprezintă toată societatea.

Analizînd situaţia din Republica Moldova din această perspectivă s-ar putea constata că la moment diferenţele sînt atît de profunde încît s-ar putea spune că societatea este divizată în cîteva tabere care coexista una lîngă alta. Una este extensia Republicii Populare Moldoveneşti, care păstrează concepţiile formate de-a lungul perioadei sovietice. Alta îşi are rădăcinile într-un sistem de valori tradiţionale. Alta este ceea ce V.Saca defineşte prin termenul "staierii rătăcitori"[169], acel segment al populaţiei cît şi al elitelor politice care habar nu au care valori le sînt mai aproape de suflet şi către care mal să se apropie. Există şi o a patra Moldovă, care cuprinde partea societăţii înstrăinată de propriul stat.

Judecînd după rezultatele alegerilor parlamentare din 2004 şi, mai mult, a alegerilor municipale locale, această tabără ar număra mai mult de o treime din populaţia ţării. Aceşti oameni sînt în afara influenţei mass-media şi a tuturor instituţiilor cu prestigiu social. Acest segment social consideră că nu este necesar a lua în calcul votul cuiva pentru că nu s-a schimbat nimic la vîrf şi nici nu se va întîmpla acest lucru vreodată. Acest segment al populaţiei este nemulţumit şi înstrăinat de statul însuşi, fără să-l intereseze cine este la putere în orice moment dat.

Politicienii (din partide de guvernamînt sau de opoziţie), alături de funcţionarii de stat şi unii profesionişti (jurnalişti si grupuri de lobby), constituie o clasă politică uneori cu puternice legături cu restul societăţii. Acceptînd că mass-media trebuie să fie autonomă şi independentă, politicienii nu au luat în considerare cu adevărat acest lucru. Timp de cîţiva ani după 1989, controlul transmisiilor în direct era considerat privilegiul partidului sau al coaliţiei de guvernămînt, investită acum cu un mandat democratic pentru a guverna. În Republica Moldova situaţia a rămas şi acum neschimbată, controlul asupra teleradiovizualului fiind îndeosebi accentuat în timpul scrutinelor electorale.

În ceea ce îi priveşte pe jurnalişti, situaţia din Republica Moldova (dar si din altă parte) este că aceştea – marea majoritate a celor implicaţi politic – nu sînt obiectivi. Atitudinea civică moştenită din trecut (cînd sub sistemul co-

---

[169] *Saca V. Interese politice şi relaţii politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, CE: USM, 2001, p.57*

munist trebuia să iei parte la lupta dintre comunism şi democraţie) îi face pe redactori şi jurnalişti să facă tot posibilul pentru a promova cauza propriei tabere politice, în versiunea sa de realitate, apoi să informeze obiectiv şi să ofere o analiză obiectivă a situaţiei.

Ca rezultat, piaţa presei moldoveneşti a ajuns dominată de jurnalism afiliat politic, prefăcîndu-se a fi obiectiv. Acest lucru iarăşi este făţiş demonstrat în timpul campaniilor electorale. De aceea, chiar dacă mass-media din Moldova s-ar fi rupt de structurile statale, în multe cazuri ea a rămas puternic ataşată de entităţile politice. Chiar dacă multe aşa-numite ziare de partid au dat faliment, ziarele naţionale moldoveneşti sînt ziare dedicate promovării unui set de interese sau de puncte de vedere politice (chiar dacă ziarele locale încearcă să menţină un nivel de imparţialitate). Aceasta ajută la structurarea diferitelor puncte de vedere, mai degrabă ale elitelor de partid, decît ale membrilor sau grupurilor sociale în general.

În consecinţă, mass-media moldovenească nu reflectă şi nici nu articulează nevoile, interesele şi opiniile unui imens segment al societăţii. Cotidienele, în cele mai multe cazuri, se adresează intelegenţiei. Micii oameni de afaceri, priviţi ca inima noii clase de mijloc moldoveneşti, nu au presa lor. Este discutabil dacă ţăranii şi muncitorii recunosc vreun ziar ca vorbind, cu adevarat, despre ei. În această ordine de idei, putem spune că scopul autonomizării mass-media a fost, într-adevăr, bine definit pentru a micşora diferenţa dintre stat, partidele politice si alte entităţi.

Aceasta se întîmplă din cauza realizării asimetrice a scopului, conform căruia mass-media joaca un rol contradictoriu in societate. Serveşte unui pluralism extern, dar, în acelaşi timp, caută o dominantă în sensul impunerii unui punct de vedere şi a unei interpretări a evenimentelor care serveşte unor interese politice. Dacă este autonomă faţă de stat, atunci e subordonată politic şi, din nou, nu structurii de putere, în general, ci anumitor forţe politice din cadrul acestei structuri. Mai mult chiar, atunci cînd se declară sus şi tare că „ziarul este al meu personal şi nu al partidului” (din interviul preşedintelui PPCD Iurie Roşca acordat poetului de televiziune ProTV) devine clar că majoritatea ziarelor moldoveneşti nu reprezintă interesele nici măcar a unui segment îngust al populaţiei ci a unor personalităţi luate în parte, orgoliile cărora vin a reprezenta ironic punctul de vedere unanim acceptat.

Astfel, fără autonomizarea mass-media în raport cu partidele şi cu celelalte entităţi politice, societatea nu va fi bine servita de către aceasta. Acest proces începe greu. Odată pentru că doar cîteva partide îşi pot permite să-şi finanţeze propria mass-medie şi multe cotidiene şi periodice, cu o orientare deschisă către un partid, au falimentat. De asemenea, profesionalismul jurnaliştilor a ajuns, în unele cazuri, să aibă un impact asupra politicii profesionale,

favorizînd o mai mare orientare către imparțialitate. Aceasta reduce părtinirea, în multe cazuri introdusă nu atît de redactori şi tipografi, cît de reporteri şi comentatori. În plus, mulți proprietari şi publicişti cu orientare economică, încearcă să restrîngă parteneriatul deschis în cadrul sistemului mass-media pe care îl conduc, chiar dacă o fac mai degrabă din motive economice, decît politice. Este, oricum, un drum lung de parcurs pîna la atingerea impartialității mass-media ca scop.

Bibliografie:

Gellner E. Condițiile libertății. Societatea civilă şi rivalii ei. - Iaşi, Polirom, 1998.

Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. - Chişinău, CE: USM, 2001.

Manaev O. Media Autonomy and the State in Post-Communist Society: Diversity vs Unity. // Canadian Journal of Communication, 1995.

Alexander J. The Mass Media in a Systemic, Historical, and Comparative Perspective. - London, Beverly Hills: Sage Publications, 1981.

Schopflin G. Television and the Public Sphere. Citizenship, Democracy and the Media. - London, Sage Publications, 1995.

Prezentat la redacție
la 26 octombrie 2005

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

TERORISMUL INTERNAȚIONAL: CONCEPT ŞI IDEOLOGIE[170]

Cristina EJOVA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Ştiințe Politice şi Administrative
Lector, magistru în ştiințe politice

Present article represents theoretical analysis of international terrorism concept. The definition of international terrorism is given here and types of international terrorism are systemotized. International terrorism is the unlawful use of threat or violence against people or property is accomplished to promote political or social objectives and to destroy principles and norms of international political system. Here author tried to analyze ideology of international terrorism also we tried to examine Islamic terrorism. The author paid great attention to the examination of political program conforming the struggle against international terrorism in Republic of Moldova.

Printre problemele majore cu care se confruntă în permanență comunitatea mondială în prim-plan s-a impus terorismul. Terorismul a evoluat în spațiu şi timp: de la individual, de grup, local pînă la cel de masă (terorismul internațional)[171].

În opinia savantului rus A.Guşer (conducătorul Centrului de dezvoltare strategică), despre actele de terorism s-a vorbit, pînă nu demult, ca despre fenomene locale. Însă, din anii '80-90 ai secolului al XX-lea terorismul ia proporții şi devine un fenomen universal. “Internaționalizarea terorismului contemporan nu poate fi contestată. În legătură cu integrarea tot mai intensă, în comunitatea mondială, cu dezvoltarea relațiilor informaționale, economice,

---

[170] *Recenzent – doctor în ştiințe filosofice, conferențiar Claudia ZAVTUR*

[171] *Ольшанский Д.В. Психология терроризма. – Санкт-Петербург: Питер, 2002, с.56.*

financiare, cu extinderea fluxului migraţional, terorismul capătă noi forme şi posibilităţi de manifestare”[172].

Cu toate că problema terorismului, inclusiv a celui internaţional este abordată într-un număr impunător de lucrări, deocamdată definiţii general acceptate aceste noţiuni nu au. Termenii “terorism” şi “terorism internaţional” sunt concepuţi în mod diferit atît în literatura de specialitate, cît şi în actele oficiale. Primele încercări de a defini aceste noţiuni au fost întreprinse în 1972, an în care Adunarea Generală a ONU a creat un comitet special pentru combaterea terorismului internaţional[173].

Dar nici acest comitet nu dă fenomenului în cauză o definiţie în afara contraverselor. Adunarea Generală menţiona că “dificultatea în elaborarea unei formulări care ar reda adecvat esenţa terorismului rezidă în lipsa unui criteriu de bază ce ar permite evidenţierea elementelor principale constitutive ale însăşi noţiunii de terorism. Numai adoptarea unui asemenea criteriu va da posibilitatea de a crea mecanismele care vor contribui la lichidarea practicii terorismului”[174].

Pentru a determina noţiunea de terorism internaţional e necesar a face o deosebire netă între actele de terorism internaţional şi cele ce poartă caracter intern, săvârşite în cadrul unui anumit stat. Însă divergenţele de ordin politic în abordarea terorismului împiedică statele să ajungă la un consens pentru a se determina care act terorist poate fi considerat internaţional.

În Titlul 18 al Codului de legi al SUA se conţine o definiţie desfăşurată a noţiunii de terorism internaţional, potrivit căreia acesta înseamnă:

(A) acţiuni violente care pun în pericol viaţa fiinţei umane; (B) acţiuni săvârşite în scopul de a trezi panică în rândurile populaţiei civile sau de a o impune la careva acţiuni, fie pentru a influenţa în direcţia dorită politica statului; (C) acţiunile ce se desfăşoară în teritoriile care nu se află în jurisdicţia SUA sau în afara graniţelor ei naţionale săvârşite în scopul de a înfricoşa sau de a impune la careva acţiuni SUA sau ţara în care se află infractorul, fie în scopul de a obţine azil politic.

Tot în acelaşi Cod de legi, însă de acum în Titlul 28, se conţine cea mai succintă formulare a terorismului internaţional: “Acţiuni teroriste, în care sunt implicaţi cetăţeni sau teritorii aparţinând nu doar unei ţări”[175]. În baza

---

[172] *cit.: Гушер А. Чума XXI века. // Азия и Африка сегодня, 2001, №10, с.6*

[173] *A se vedea: Кикотя В.Я. Терроризм. Борьба и проблемы противодействия. – Москва: ЮНИТИ, 2004, с.7.*

[174] *Idem.*

[175] *cit.: Власов И.С. Зарубежное законодательство в борьбе с терроризмом. – Москва: Городец-издат, 2002, с.18.*

acestor definiții putem deduce principala trăsătură a terorismului internațional – caracterul transnațional al acestuia.

În Dicționarul de drept internațional din 1986 terorismul internațional este caracterizat ca "totalitate de acte socialmente periculoase la scară internațională ce se soldează cu moartea absurdă a oamenilor, acțiuni care dereglează activitatea diplomatică a statelor şi a reprezentanților lor şi care îngreunează contactele şi întâlnirile la nivel interstatal, precum şi întreținerea legăturilor prin diferite căi între state"[176].

O definiție asemănătoare întâlnim în Dicționarul diplomatic[177].

V.Luneev susține că terorismul internațional reprezintă "acțiuni îndreptate spre lichidarea reprezentanților statului străin cu scopul de a provoca război sau de a tensiona relațiile între state"[178]. Însă această definiție cuprinde doar un aspect al terorismului internațional. Astăzi teroriştii internaționali urmăresc scopuri mult mai largi – nimicirea populației paşnice, lichidarea structurilor sistemului politic internațional şi a normelor ce reglementează activitatea lor.

În opinia lui E.Leahov, actele de terorism internațional sunt săvârşite de indivizi aparte sau de grupuri de indivizi care acționează de sine stătător sau potrivit instrucțiilor elaborate la nivel de stat şi sunt îndreptate împotriva valorilor general umane protejate atît de dreptul național, cît şi de cel internațional[179]. Astfel, putem sesiza că autorul vorbeşte despre existența terorismului internațional statal.

Într-o altă opinie, a lui J.Dugard, terorismul internațional reprezintă acte violente săvârşite în scopul de a genera schimbări de ordin politic care ar submina relațiile între state, acte concepute de umanitate ca incompatibile cu normele de comportament general recunoscute[180]. El accentuează asupra faptului că aceste acte au ca scop final dereglarea sistemului politic internațional.

Dicționarul enciclopedic militar din 2001 conține următoarea definiție a terorismului internațional: "Acte violente săvârşite împotriva persoanelor sau obiectelor ce sunt puse sub protecția dreptului internațional. De regulă, sunt folosite de organizațiile extremiste ca metode de luptă politică pentru a exercita presiune asupra diferitor subiecți ai activității internaționale, în primul

---

[176] *A se vedea: Ляхов Е.Г. Терроризм и межгосударственные отношения. – Москва: Междунар. отношения, 1991, с.23.*

[177] *Дипломатический словарь. – Москва: Наука, 1986, Т.III, с.461.*

[178] *A se vedea: Лунеев В. Круглый стол. Терроризм: психологические корни и правовые оценки. // Государство и право, 1994, №4, с.26-27.*

[179] *A se vedea: Ляхов Е.Г. Терроризм и межгосударственные отношения. – Москва: «Международные отношения», 1991, с.20.*

[180] *Ibidem, с.16.*

rând asupra celor ce dețin puterea într-un stat sau altul”[181]. Astfel, dicționarul determină terorismul internațional ca metodă de luptă politică. Însă această definiție este potrivită şi pentru a caracteriza terorismul intrastatal, deci în baza ei nu putem deosebi aceste două fenomene. În opinia noastră, terorismul internațional are ca obiectiv relațiile internaționale, valorile, principiile general umane, în acest caz actele fiind direcționate spre nimicirea lor.

În acelaşi context savantul rus D.Şveț opinează că actele de terorism internațional sunt îndreptate împotriva:

- oricărei guvernări străine, organizații internaționale sau împotriva reprezentanților lor;
- oricărui cetățean al statului străin, numai pentru faptul că el este cetățean al acestui stat [182].

Aşadar, făcând o analiză comparativă a definițiilor sus-prezentate vis-à-vis de noțiunea de terorism internațional, putem constata că ele diferă de la un autor la altul. Totuşi, ele permit a scoate în vileag un şir de trăsături principale ce le sunt caracteristice. În primul rând, toți autorii sunt unanimi în ce priveşte componentele indinspensabile ale terorismului – violența şi rezultatul actelor – frica; în al doilea rând, terorismul întotdeauna presupune existența anumitor scopuri: politice, religioase, mercantile etc.; în al treilea rând, mulți consideră că actele de terorism sunt concepute şi ca metodă de influență psihologică asupra oamenilor; în sfârşit, terorismul internațional este orientat spre a submina sistemul politic internațional.

Aşadar, putem conchide că terorismul internațional este una dintre cele mai serioase probleme cu care se confruntă astăzi întreaga comunitate mondială. Scopul acestuia este de a distruge ordinea stabilită în lume pe calea provocării de conflicte internaționale, subminării orânduirii social-politice a statelor, destabilizării situației în lume şi răsturnării guvernelor, împiedicării forțate a exercitării dreptului popoarelor la autodeterminare, impunerii forțate a luării deciziilor dorite de terorişti, pe calea înfricoşării oamenilor de stat, politici etc. Terorismul internațional este considerat infracțiune împotriva umanității, care subminează bazele relațiilor internaționale şi care pune în pericol pacea şi coexistența paşnică a popoarelor.

În literatura de specialitate este expusă opinia potrivit căreia actele de terorism internațional pot fi săvârşite atît de grupări aparte, care acționează de sine stătător, cît şi de state. În dependență de subiectele activității teroriste, terorismul internațional poate fi divizat în:

---

[181] *Военный энциклопедический словарь: В 2-х томах. – Москва: Воениздат, 2001, Т.2, с.640.*

[182] *A se vedea: Швец Д. Международный терроризм: информационный аспект. // Мировая экономика и международные отношения, 2003, с.17.*

1) terorism de stat – activitatea teroristă este organizată şi săvârşită de stat;

2) terorism transnațional – activitatea teroristă este organizată şi săvârşită de persoane sau grupări aparte, unite în organizații, independent de careva stat.

Însă, unii specialişti în materie nu sunt de acord cu această clasificare. Astfel, savantul rus I.Avdeev susține că terorismul folosit de către stat ca mijloc de influență asupra altui stat nu poate fi considerat terorism internațional[183].

Termenul "terorism de stat" este utilizat în actele ce vizează politica externă a unor state. Acesta însă nu e strict delimitat de noțiunea "terorism internațional". Savantul rus L.Modjorean în monografia sa "Terorismul pe mare" întreprinde o clasificare a terorismului de stat, considerând că acesta poate fi specificat astfel în cazul în care:

- statul apare în calitate de instigator şi organizator al teroriştilor;
- actele teroriste sunt săvârşite de serviciile speciale existente în stat[184].

În Rezoluția 39/159 a Adunării Generale a ONU e stipulat: "statele nu vor promova politica terorismului de stat şi nu vor întreprinde careva acțiuni îndreptate spre subminarea orânduirii social-politice în alte state suverane".

"Dicționarul de termeni ce vizează drepturile omului" atribuie noțiunii de terorism internațional sensul de "terorism internațional susținut de stat". În acest dicționar sunt evidențiate următoarele cazuri de terorism internațional susținut de stat:

- asigurarea oricărei persoane, grupări sau organizații, care participă la săvârşirea actelor de terorism internațional cu arme, substanțe explozive cauzatoare de moarte;
- îndreptarea, pregătirea sau acordarea de ajutor oricărei persoane, grupări sau organizații care planifică sau execută acte de terorism;
- acordarea de suport financiar oricărei persoane, grupări sau organizații care planifică sau execută acte de terorism;
- punerea sub protecția diplomatică a persoanelor care ajută sau contribuie la săvârşirea actelor de terorism internațional;
- refuzul de a preda sau de a pune sub urmărire pe teritoriul său persoane care au săvârşit oricare act de terorism internațional[185].

---

[183] *Авдеев Ю.И. Типология терроризма. // Современный терроризм: состояние и перспективы. – Москва: Эдиториал УРСС, 2000, с.56-60.*

[184] *Моджорян Л. Терроризм на море. Борьба государств за безопасность морского судоходства. - Москва: Международные отношения, 1991, с.51.*

[185] *A se vedea: Швец Д. Международный терроризм: информационный аспект. // Мировая экономика и международные отношения, 2003, с.18.*

În ce ne priveşte, considerăm că terorismul de stat, orientat spre susținerea actelor de terorism pe teritoriul unui stat străin sau împotriva acelui stat poate fi considerat drept terorism internațional, deoarece în literatura juridică terorismul de stat este atribuit la categoria de infracțiuni internaționale. Menționăm în context că date privind numărul de acte teroriste ce poartă caracter internațional săvârşite de state lipsesc. Aceasta se explică prin faptul că a dovedi din punct de vedere juridic, complicitatea la careva act terorist nu întotdeauna este posibil.

Pentru a opune rezistență teroriştilor este foarte important a cunoaşte motivele din care aceştia acționează, însă aşa cunoştințe pot fi obținute numai studiind ideologia terorismului.W.Laqueur consideră că "terorismul nu este o ideologie, el nu reprezintă o strategie a rebelilor, care poate fi aplicată de adepții celor mai diferite curente politice"[186]. Prin aceasta se subliniază că ideologia terorismului ca concepție despre lume şi ca ghid de activitate practică are rădăcini ideinice diferite.

Terorismul internațional este unul pluriform, însă, după cum menționează savantul rus D.V.Olişanschi, unii factori politici, ideologici şi psihologici sunt comuni pentru toate organizațiile teroriste. Terorismul este ultima verigă în lanțul radicalism – extremism – fanatism – fundamentalism – terorism.

Radicalismul – înseamnă detaşarea totală de la tradiția deja recunoscută[187]. A fi radical (de la lat. Radix – rădăcină) înseamnă a fi părtaşul metodelor radicale, decisive, ale schimbărilor fundamentale. Noțiunea de "radicalism" presupune idei social-politice şi acțiuni direcționate spre schimbarea cardinală a instituțiilor politice şi sociale existente[188]. Lato sensu, noțiunea de radicalism politic este tratată drept fenomen specific sociocultural, determinat de particularitățile istorice, sociale, economice şi religioase ale dezvoltării unei sau altei țări, focusat spre schimbări în ritm rapid.

Uneori, termenul de "radicalism" este utilizat ca sinonim al celui de extremism. Nu suntem de acord cu aşa substituire, deoarece, spre deosebire de extremism, radicalismul se bazează doar pe conținutul unor sau altor idei, nu însă pe metodele de realizare a lor. Radicalismul este în exclusivitate un fenomen ideologic şi nu unul activ, cu efecte, cum s-a dovedit a fi extremismul. În

---

[186] *A se vedea: Кожушко Е.П. Современный терроризм: Анализ основных направлений. – Минск, 2000, с.368.*

[187] *Политическая психология. / Под общ. ред. А.А.Деркача, В.И.Журавлева, Г.Л.Лаптева. – Москва, 2001, с.382.*

[188] *A se vedea: Ольшанский Д.В. Психология терроризма. – Санкт-Петербург: Питер, 2002, с.167.*

cazul acestuia din urmă în prim-plan sunt puse metodele şi mijloacele de luptă, ideile fiind plasate pe un plan secund[189].

M.Funke opinează că "radicalul întruchipează un grad înalt de intensitate a sistemului critic, însă argumentele sale nu le prezintă sub formă de împuşcături. Cu toate că priveşte în rădăcină "răul", el fetişizează acest rău în teoria sa, practic nu participă la lupta politică. În timpul democrațiilor el păşeşte alături cu tovarăşii săi însă totuşi aparte, fără a se contopi cu ei. Relațiile sale cu publicul le construieşte pe baza cărților, iar când se întâlneşte nemijlocit cu masele trebuie să se decidă asupra poziției sale: sau să devină conducătorul lor revoluționar (cum a fost Lenin sau Troțki) sau să treacă în sfera filosofiei politice, unde poate să deschidă, verbal, noi orizonturi, deja sondate de tineretul critic (Marx, Sartre, Merleau-Ponty, Marcuse)"[190].

Aşadar, în opinia filosofului rus N.N.Afanasiev radicalismul ca poziție socială nu are nimic comun cu terorismul[191].

R.Vasserman consideră ca "nu poate fi contestat faptul că terorul verbal anticipează terorul "fierbinte". Actele teroriste ale organizațiilor ilegale nu au "căzut din cer", ele au fost pregătite de broşuri şi lozinci teroriste"[192].

Extremismul este o continuare şi dezvoltare a radicalismului. Extremismul generează diferite fenomene: crize social-economice, deformarea instituțiilor politice şi a structurilor puterii, caracterul totalitar al regimului politic, persecutarea, şi reprimarea opoziției etc. În plan politic, extremismul se pronunță împotriva instituțiilor politice, structurilor sociale, încercând să submineze stabilitatea lor întru atingerea propriilor scopuri. Extremismul neagă oricare alt mod de gândire.

Extremismul politic poate fi "de stânga" şi "de dreapta", religios sau naționalist. Recent au apărut noi tipuri de extremism – ecologic şi antiglobalist. Extremiştii de stânga sunt anarhiştii, marxiştii, troțchiştii etc. Cei de dreapta se pronunță împotriva societății burgheze, criticând-o pentru căderea moravurilor, "cultura maselor", lipsa ordinii în ea[193]. Extremismul religios în lumea contemporană este extremismul islamic.

---

[189] *Ibidem.*

[190] *A se vedea: Афанасьев Н.Н. Идеология терроризма. // Социально-гуманитарные знания, 2001, №6, с.213.*

[191] *Ibidem.*

[192] *A se vedea: Вассерман Р. Безопасность или выхолащивание правового государства. – Москва, 1978, с.29.*

[193] *A se vedea: Ольшанский Д.В. Психология терроризма. – Санкт-Петербург: Питер, 2002, с.173.*

În anii '90 ia amploare activitatea organizaţiilor şi mişcărilor teroriste extremiste formate pe principii religioase, etnice[194]. Cea mai largă răspândire au mişcările religioase radicale din ţările culturii musulmane. Această răspândire a fost determinată de schimbările ce au loc în lume în rezultatul globalizării, fapt ce a influenţat atît sfera socială, economică, cît şi viaţa politică.

Sub impactul acestor schimbări în societăţile islamice au apărut curente care erau împotriva modernizării sferei social-politice. Toate aceste mişcări şi organizaţii şi-au propus scopul de a reforma viaţa social-politică în statele musulmane pe baza ideologiei politice, care poate fi caracterizată prin termenul de islamism[195]. Cercetătorul rus A.Ignatenko îl defineşte ca "ideologie şi activitate practică, direcţionate spre crearea condiţiilor în care problemele sociale, economice, etnice şi de altă natură cu care se confruntă societăţile (statele) în care prevalează musulmanii, vor fi soluţionate în baza normelor islamice prescrise de şariat"[196].

Grupările şi mişcările apărute pe baza islamismului pentru prima dată s-au manifestat ca forţă organizată încă în 1928, în Egipt, când acestea au format asociaţia "Fraţii musulimani", care şi-a propus drept scop lupta pentru eliberarea ţării de cotropitorii englezi şi crearea statului islamic ce va exista după legile şariatului[197].

În anii următori, în baza experienţei de luptă a "fraţilor", au fost create numeroase mişcări şi organizaţii islamice. Astăzi scopul principal al organizaţiilor teroriste islamice este răsturnarea regimurilor laice în ţările arabe şi instaurarea în ele a orînduirii teocratice guvernate de normele şariatului (normele dreptului islamic), iar pe viitor – unirea tuturor ţărilor musulmane într-un singur halifat. Totodată, ele se împotrivesc răspândirii influenţei şi prezenţei ţărilor occidentale, în special a SUA, atît în regiune, cît şi în întreaga lume, considerând civilizaţia occidentală imorală şi prejudicioasă. Drept scop aparte se înaintează lichidarea statului Israel.

Teza de bază a acestei ideologii rezidă în următoarele: "Alah e scopul nostru, profetul – căpetenia noastră, Coranul – constituţia noastră, jihadul –

---

[194] *A se vedea: Кива А.В., Федоров В.А. Анатомия терроризма. // ОНС, 2003, №1, с.139.*

[195] *Ibidem.*

[196] *A se vedea: Игнатенко А. От Филиппин до Косово. Исламизм как глобальный дестабилизирующий фактор. // „Независимая газета", 2000, 12 октября.*

[197] *A se vedea: Кива А.В., Федоров В.А. Анатомия терроризма. // ОНС, 2003, №1, с.140.*

calea noastră, moartea pe drumul predestinat de Alah – dorința noastră supremă”[198].

Extremismul naționalist se manifestă de pe pozițiile apărării intereselor “nației sale”, respingând şi desconsiderând drepturile similare ale altor grupuri etnice. Naționalismul este baza ideologică a terorismului. Naționalismul se împleteşte strâns cu separatismul, acesta fiind cea din urmă formă de exprimare a lui.

Scopul principal al separatiştilor este schimbarea orânduirii de stat, violarea integrității teritoriale a țării, ieşirea unor sau altor unități teritoriale din componența statului, formarea propriului stat independent. Separatismul este însoțit de o propagandă ideologică agresivă, de exemplu: cei de la putere sunt declarați ocupanți care violează drepturile omului. De regulă, separatismul are ca bază naționalismul. Terorismul naționalist reprezintă o luptă împotriva lezării drepturilor unor nații şi etnii, care se duce pe fondul conflictelor naționale în interiorul unui stat.

În contextul terorismului internațional, un mare pericol prezintă tentativele liderilor organizațiilor teroriste de a oferi activității lor un caracter de luptă pentru eliberarea națională. Ca rezultat, o parte din societate percepe actele acestor organizații ca fiind nobile, din cauză numeroaselor probleme nesoluționate (politice, naționale, sociale, economice), decalajului tot mai pronunțat dintre nivelul de trai în țările înalt dezvoltate şi în cele pe cale de dezvoltare.

Practic, tuturor varietăților extremismului le sunt specifice anumite trăsături: “aplicarea forței sau amenținerea cu forța, de obicei a forței armate; perceperea neadecvată, doar sub un anumit aspect, a probelor sociale, căile de soluționare a lor la fel fiind restrânse; fanatismul, obsesia în tendința de a impune oponenților principiile sale, opiniile proprii; executarea oarbă, inconştientă a ordinelor, instrucțiunilor; accentul se pune pe sentimente, instincte, prejudecăți, nu însă pe rațiune; incapacitatea de a fi tolerant, de a merge la compromis sau ignorarea lor”[199].

În opinia filosofului rus N.N.Afanasiev, extremismul dispune de o practică socială proprie[200]. Deosebirea dintre terorism şi această practică constă în aceea că „teroristul duce pînă la un sfârşit logic “munca” sa de destabilizare a societății, pe când extremistul se opreşte la jumătate de cale. Acolo unde ext-

---

[198] *A se vedea: Левин З.И. Мусульманское реформаторство и политика. // Ислам и исламисты. – Москва, 1999. С.220.*

[199] *A se vedea: Деркач А.А., Жукова В.И., Лаптева Л.Г. Политическая психология. – Москва: Академический проект, 2001, с.389.*

[200] *A se vedea: Афанасьев Н.Н. Идеология терроризма. // Социально-гуманитарные знания, 2001, №6, с.210.*

remistul zvârle cu pietre teroristul începe a arunca bombe. Acolo unde extremistul blochează străzile, arterele feroviare, autostrăzile teroristul ia ostatici. Acolo unde extremistul amenință cu moartea teroristul seamănă moarte”[201].

În opinia lui M.Funke, “extremistul duce lupta cu sistemul, față de al cărui centru se află în opoziție extremă, însă duce această luptă nemijlocit în hotarele sistemului. În locul loviturii de stat el poate dori schimbarea cursului şi tinde doar spre accelerarea schimbărilor evoluționiste. Față de sistem extremismul este situat nu pe poziții de revoluționar impulsionat, ci ca adversar al puterii de guvernământ şi al anumitei structuri sociale; altfel spus, el se manifestă în calitate de reformator, radical, nu însă ca persoană care nimiceşte, distruge”[202].

Cum menționează N.N.Afanasiev „teroristul dimpotrivă, este cel care distruge, cel care şi-a ales conştient modul de viață şi tipul de comportament, determinându-l astfel ca fiind unul constant. În anumite condiții, extremistul poate să devină terorist, deoarece nu e secret că anume din mediul extremiştilor teroriştii îşi recrutează cadrele. Pentru terorişti lupta înarmată devine mult mai importantă decît procesul fundamentării ideologice”[203].

În opinia savantului american R.E.Rubenstein, autorul lucrării “Alchimiştii revoluției. Terorismul în lumea contemporană”, “mentalitatea teroristului este fondată pe refuzul de cuvinte (agitație, convingere) în favoarea faptelor (actelor violente). Teroristul interpretează violența drept metodă de comunicare”[204].

Terorismul se deosebeşte şi de fundamentalism. Acesta din urmă reprezintă tendința de a se opune modernizării, ataşamentului față de vechile valori fundamentale, structuri, metode de organizare a vieții sociale. Inițialmente, prin fundamentalism era numit curentul conservativ în protestantism care a apărut la sudul SUA în 1910 (el respingea activ orice critică la adresa Bibliei şi încercările de a o trata pe nou). Astăzi termenul de “fundamentalism” se asociază cu islamul şi prin el se înțelege împotrivirea părtaşilor islamului ortodoxal, militat tuturor încercărilor de a vesterniza şi moderniza islamul sub influența lumii contemporane. În opinia doctrinarului rus T.I.Mirskii, fundamentalismul poate fi defensiv, ofensiv şi agresiv[205]. La baza fundamentalismului islamic agresiv stă principiul “jihad” (eforturi, pe care musulmanii trebuie să le depună pentru a-şi apăra credința).

---

[201] *Ibidem, c.211.*
[202] *Idem.*
[203] *Idem.*
[204] *Ibidem, c.212.*
[205] *Мирский Т.И. «Политический ислам» в пространстве современного мира. // Полис, 2002, №1, с.66.*

Actualmente, cea mai cunoscută manifestare a fundamentalismului islamic se consideră a fi vahhabismul[206]. Vahhabismul este o ramificație a islamului, care a luat naştere în secolul al XVIII-lea pe Peninsula Arabică. Întemeietorul vahhabismului a fost Muhammed Ibn-Abdeli Vahhab, născut într-o familie evlavioasă a unui judecător musulman. Vahhabismul propaga lupta înarmată cu renegații de la islamul adevărat[207].

Termenul "fanatism" provine de la latinescul "fanum" – persoană care se sacrifică fără rezerve. Această noțiune presupune un devotament neclintit al subiectului anumitor convingeri care respinge orice alte alternative. Fanatismul înseamnă ataşamentul adus la gradul superior, fidelitate unei anumite cauze, idei sau credințe care se manifestă în intoleranța față de alte puncte de vedere, opțiuni. Adepții lui sunt întotdeauna gata să se jertfească în numele unei idei, unor idealuri[208].

Profesorul D.V.Olşanschi consideră că fanatismul este de mai multe tipuri: fanatismul religios, fanatismul ideologic şi fanatismul politic.

Fanatismul religios este legat cu jertfirea în numele Domnului. Fanatismul serveşte drept bază social-psihologică a fundamentalismului islamic contemporan. Teroriştii islamici cred adânc în faptul că săvârşind acte teroriste ei îşi salvează nu numai sufletele lor (fapta eroică în numele lui Allah), prin acestea ei ajută sufletele jertfelor lor să ajungă mai degrabă în rai.

Fanatismul ideologic este bazat pe gătința subiectului de a se autosacrifica pentru atingerea unui anumit scop ideinic. Drept exemplu în acest sens poate servi, susține D.V.Olşanschi, revoluția mondială. Fanatismul politic este legal de lupta pentru anumite scopuri, teze concepte înaintate de un regim sau sistem politic[209].

Aşadar, terorismul nu recunoaşte principiile morale, urmărind scopul de a genera frica totală în societate.

Problema terorismului a devenit una stringentă în toate statele membre ale CSI. Savantul rus V.E.Petrişcev menționează că în ultimul timp în legătură cu globalizarea terorismului, care trece uşor granițele naționale, tot mai des se întreprind încercări de a elabora o tratare general acceptată a acestui fenomen. Şi cu cît mai degrabă va fi recunoscută această necesitate în întreaga lume, cu atît mai productive vor fi eforturile comune depuse întru contracararea lui la scară internațională. Acelaşi autor subliniază că lupta împotriva terori-

---

[206] *Ibidem.*

[207] *A se vedea: Ольшанский Д.В. Психология терроризма. – Санкт-Петербург: Питер, 2002, с.189-190.*

[38] *Ibidem, c.179.*

[208] *Ibidem, c.144; Петрищев В.Е. Заметки о терроризме. – Москва: Эдиториал УРСС, 2001, с.117-118.*

smului pe teritoriul CSI este îngreunată de un şir de factori. Astfel, după dezmembrarea URSS politicienii unui şir de state nou – formate "s-au distanţat de la cocetăţenii lor de ieri şi caută noi prieteni şi parteneri în ţările dezvoltate ale Europei şi Americii".

Prin aceasta ei facilitează "extinderea proceselor separatiste, contribuie la acutizarea relaţiilor internaţionale, la tensionarea situaţiei în societate, la apariţia mişcărilor extremiste de factură politică, naţionalistă, clericală; în plus se lărgeşte influenţa structurilor criminale asupra vieţii sociale, se intensifică procesele de dezintegrare". Situaţia ce s-a creat în ţările CSI, susţine V.E.Petrişcev, este favorabilă pentru apariţia organizaţiilor teroriste, care, de regulă, se formează în timpul revoluţiilor şi în perioada de criză[210].

În acest context necesită a fi examinate condiţiile generale care favorizează naşterea şi dezvoltarea terorismului în lumea contemporană. Susţinem întru totul opinia juristului rus R.Adelihanean, care evidenţiază următoarele condiţii:

- slăbiciunea puterii de stat, ce se manifestă în incapacitatea de a controla şi de a reprima mişcările etnoreligioase, extremiste şi separatiste;
- existenţa în stat a organizaţiilor separatiste, religioase, revoluţionare, ce tind să-şi atingă scopurile cu orice preţ;
- activitatea necalificată a serviciilor speciale, incapabile să depisteze şi să preîntâmpine actele teroriste;
- existenţa în stat a unui număr mare de persoane, pregătite profesional pentru ducerea războiului;
- aplicarea violenţei şi comiterea actelor teroriste în scopul soluţionării problemelor politice, naţionale, religioase în stat[211].

În cadrul CSI au fost adoptate un şir de documente ce vizează măsuri comune de combatere a terorismului, printre care:

- concepţia securităţii colective;
- hotărâri privind luarea de măsuri comune de luptă împotriva criminalităţii organizate şi altor tipuri de infracţiuni grave pe teritoriul statelor Comunităţii;
- tratate de colaborare în ce priveşte paza frontierelor de stat ce despart ţările membre ale Comunităţii de alte state care nu fac parte din CSI, prin care părţile s-au obligat să colaboreze întru asigurarea securităţii lor naţionale[212].

---

210 *Петрищев В.Е. Заметки о терроризме. – Москва: Эдиториал УРСС, 2001, с.117-118.*

211 *Адельханян Р. Современный терроризм. // Законность, 2004, №11, с. 35-36.*

212 *Петрищев В.Е. Заметки о терроризме. – Москва: Эдиториал УРСС, 2001, с.117.*

La 7 octombrie 2002 la Chişinău a fost semnat Regulamentul cu privire la organizarea şi desfăşurarea acţiunilor comune antiteroriste pe teritoriile ţărilor – membre ale CSI. Regulamentul prevede desfăşurarea acţiunilor antiteroriste în scopul curmării activităţii teroriste, printre care:

- eliberarea ostaticilor luaţi de către terorişti;
- neutralizarea dispoziţiilor explozive de mare putere sau a altor dispozitive distrugătoare de construcţie complicată;
- eliberarea obiectivelor de periculozitate tehnologică şi ecologică înaltă acaparate de terorişti, a obiectivelor industriei atomice, de transport, energetice, chimice şi a altor obiecte (a clădirilor, încăperilor reprezentanţelor diplomatice etc.);
- reţinerea teroriştilor, lichidarea grupărilor şi formaţiunilor teroriste[213].

Republica Moldova este membru cu drepturi depline al comunităţii mondiale şi nu poate să nu se implice în soluţionarea problemelor ce ţin de terorism. La 12 octombrie 2001 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la combaterea terorismului, totodată au fost ratificate convenţiile privind lupta cu terorismul şi combaterea crimei organizate, a ratificat tratatul despre crearea Centrului antiterorist al ţărilor membre ale CSI, semnat de şefii statelor la 1 decembrie 2000. Centrul antiterorist este o structură specializată, în ale cărui sarcini intră elaborarea recomandărilor şi planurilor operaţiIlor antiteroriste, coordonarea interacţiunilor dintre serviciile speciale ale ţărilor CSI în sfera luptei cu terorismul internaţional şi cu alte manifestări extremiste.

La 5 iunie 2003 Parlamentul a numit Serviciul Informaţii şi Securitate organ competent al Republicii Moldova în întreţinerea relaţiilor oficiale cu Centrul Antiterorist al CSI. În cadrul SIS funcţionează un departament ce se specializează în lupta cu terorismul. Activitatea lui constă în culegerea din timp a informaţiei despre intenţiile şi planurile concrete ale unor persoane implicate în activităţi cu caracter terorist şi în reprimarea acestor activităţi[214].

Potrivit declaraţiei directorului Serviciului Informaţie şi Securitate, Ion Ursu, în Moldova terorişti internaţionali nu sunt. “Prin eforturi comune cu alte organe de ocrotire a dreptului am reuşit să prevenim intenţiile unor centre teroriste internaţionale de a crea în republică structuri organizate”[215].

---

[213] *Протокол об утверждении Положения о порядке организации и проведения совместных антитеррористических мероприятий на территориях государств-участников Содружества Независимых Государств. // Информационный бюллетень Совета Министров обороны государств-участников СНГ. – Москва: Воениздат, 2003, №10, с.32.*

[214] *“Moldova Suverană”, 2004, 11 iunie, p.5.*

[215] *Ibidem.*

Începând cu 2001 pe teritoriul CSI se desfăşoară instrucţiuni comune antiteroriste ale subdiviziunilor serviciilor speciale. În 2001/2002 ele au avut loc cu participarea detaşamentelor de misiuni speciale ale Kârgâstanului, Tadjikistanului, Uzbekistanului şi ale Kazahstanului ("Юг – Антитеррор"), în 2003 cu participarea Rusiei şi Ucrainei ("Азов – Антитеррор"), iar la 28-30 iunie 2004 pe teritoriul Moldovei – "Запад – Антитеррор-2004", la care au participat serviciile speciale din Belarusi, Moldova, Rusia şi Ucraina[216].

"Запад – Антитеррор-2004" a fost concepută în scopul de a modela situaţii care necesită încadrarea unor mari resurse pentru desfăşurarea operaţiilor speciale la obiectele din reţeaua de transport feroviar şi aerian. Potrivit planului, conducerea de vârf a Republicii Moldova, în conformitate cu Regulamentul, înaintează Consiliului şefilor de stat ai ţărilor membre ale CSI o interpelare despre posibilitatea de a implica subdiviziunile speciale ale Comitetului Securităţii de Stat al Republicii Belarusi, ale Comitetului Securităţii Naţionale al Kazahstanului, ale Serviciului Federal de Securitate al Rusiei şi ale Serviciului de Securitate al Ucrainei în operaţiile speciale ce urmau să fie desfăşurate, având ca sarcină eliberarea "ostaticilor" şi neutralizarea "teroriştilor" la obiectele ocupate de ei[217].

Este binecunoscut faptul ca terorismul internaţional constituie o problemă ce frământă astăzi întreaga lume. Acţiunile dispersate ale unor ţări aparte nu sunt suficiente pentru a duce o luptă efectivă împotriva acestui fenomen ce a luat astăzi dimensiuni la scară mondială. Combaterea terorismului internaţional necesită participarea activă a tuturor statelor şi elaborarea în comun a unor măsuri prin a căror aplicare comunitatea mondială ar putea opune rezistenţă dură terorismului internaţional.

Bibliografie

Авдеев Ю.И. Типология терроризма. // Современный терроризм: состояние и перспективы. – Москва: Эдиториал УРСС, 2000.

Афанасьев Н.Н. Идеология терроризма. // Социально-гуманитарные знания, 2001, №6.

Вассерман Р. Безопасность или выхолащивание правового государства. – Москва, 1978.

Власов И.С. Зарубежное законодательство в борьбе с терроризмом. – Москва: Городец-издат, 2002.

Военный энциклопедический словарь: В 2-х томах. – Москва: Воениздат, 2001, Т.2.

---

[216] *Ibidem.*

[217] *„Moldova Suverană", 2004, 25 iunie, p.10.*

Гушер А. Чума XXI века. // Азия и Африка сегодня, 2001, №10.
Дипломатический словарь. – Москва: Наука, 1986. Т.III.
Деркач А.А., Жукова В.И., Лаптева Л.Г. Политическая психология. – Москва: Академический проект, 2001.
Игнатенко А. От Филиппин до Косово. Исламизм как глобальный дестабилизирующий фактор. // „Независимая газета”, 2000, 12 октября.
Кива А.В., Федоров В.А. Анатомия терроризма. // Общественные науки и современность, 2003, №1.
Кожушко Е.П. Современный терроризм: анализ основных направлений. – Минск, 2000.
Кикотя В.Я. Терроризм. Борьба и проблемы противодействия. – Москва: ЮНИТИ, 2004.
Лунеев В. Круглый стол. Терроризм: психологические корни и правове оценки. // Государство и право, 1994, №4.
Ляхов Е.Г. Терроризм и межгосударственные отношения. – Москва: Международные отношения, 1991.
Мирский Т.И. «Политический ислам» в пространстве современного мира. // Полис, 2002, №1.
Моджорян Л. Терроризм на море. Борьба государств за безопасность морского судоходства. - Москва: Международные отношения, 1991.
„Независимая Молдова”, 2004, 11 июня.
„Независимая Молдова”, 2004, 25 июня.
Ольшанский Д.В. Психология терроризма. – Санкт-Петербург: Питер, 2002.
Протокол об утверждении Положения о порядке организации и проведения совместных антитеррористических мероприятий на территориях государств-участников Содружества Независимых Государств. // Информационный бюллетень Совета Министров обороны государств-участников СНГ. – Москва: Воениздат, 2003, №10.
Швец Д. Международный терроризм: информационный аспект. // Мировая экономика и международные отношения, 2003.

Prezentat la redacţie
la 1 noiembrie 2005

SUVERANITATEA STATULUI: GENEZĂ, CONCEPȚII, EVOLUȚIA[218]

Constantin EŞANU
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Relații Internaționale,
doctor habilitat în ştiințe istorice,
profesor

Taking into consideration that a state has not only the authority over a certain territorial entity, but has a status of international community member, the Sovereignty is usually seen as a concept which facilitates the International Relations.

The problem of Sovereignty is considered as a concept that included four different phenomena: domestic Sovereignty, which means the structuring and ordering of the power within state limits; border's Sovereignty or the Government's capacity to control abroad trips; international Sovereignty of the state, which presupposes mutual recognition of the states; and the Westphalia Sovereignty, which presupposes the prohibition of external actors' interference in internal affairs of the of state.

The history of the concept "Sovereignty" is close related to the contemporary history of the Europe and reflects the stages of the process of creation of state components.

Suveranitatea este privită ca un concept care înlesneşte relațiile internaționale, fiindcă statele exercită nu numai autoritatea în cadrul unei entități teritoriale distincte, ci îşi exercită şi calitatea de membru al comunității internaționale. Doctrina suveranității dispune de o dublă reclamare; autonomie în politica externă şi competență sigură în afacerile interne.

Istoria noțiunii „suveranitate" e strîns legată de istoria contemporană a Europei şi reflectă etapele formării componentelor statului. Pacea de la Westphalia din 1648 a epuizat procesul executării discuției despre mandatele comunității şi autorităților puterii în corespundere cu posibilitățile lor. Astfel, toate 145 de subiecte suverane, ce au semnat Tratatul de la Westphalia, reprezentau civilizația creştină europeană. Pe parcursul primilor 150 de ani de exi-

[218] *Recenzent – doctor în ştiințe istorice, profesor Ion SANDU*

stență a lui, sistemul statelor suverane a rămas a fi eurocentrist, iar ocuparea şi valorificarea periferiilor pămînturilor gigantice se considera ca acțiunea reciprocă cu acele popoare şi generații, care reprezentau un sistem secundar al statelor semisuverane.

În literatura de specialitate problema suveranității adeseori e considerată de către cercetători, ca noțiune ce consemnează patru fenomene diferite: suveranitatea internă or organizarea puterii în limitele statului; suveranitatea hotarelor or capacitatea guvernului de a controla deplasările peste hotare; suveranitatea internațională de stat or recunoaşterea reciprocă de către state şi suveranitatea de la Westphalia, care presupune interzicerea activității actorilor externi în chestiunile interne ale țării.[219] Acceptarea principiului neamestecului în chestiunile statului şi posibilităților lui să stabilească de sine stătător normele edificiilor sale interne rămîne a fi indicele principal al suveranității.

E remarcabil că sistemul de la Westphalia n-a devenit plăsmuirea desăvîrşită a proiectului. Semnatarii tratatului istoric s-au încadrat în aceasta în scopul asigurării intereselor lor vitale. Şi bazele sistemului de la Westphalia a început să se clatine pe măsură ce statele europene au început să permită în cercul statelor suverane fostele sale colonii. La mijlocul secolului XVIII filozofii H.Volf şi E.Vattel au formulat o regulă universală, conform căreia statele slabe întotdeauna se exprimă părtaşi convinşi a principiului neamestecului.

Obținerea în focul războiului pentru independență, SUA s-au exprimat ca adversari consecutivi a sistemului de la Westphalia. Concomitent subliniem că peste cîteva decenii primele state independente din America Latină, „fiind drept o verigă slabă a sistemului internațional de atunci, cu abnegație apăra postulatul despre neadmiterea violenței şi constrîngerii în relațiile internaționale”.[220]

Astfel cauzele principale ale eroziei sistemului de la Westphalia au devenit existența neformalizată cu alte sisteme ale suveranității, la fel contradicțiile, care au permis statelor naționale să determine măsura ataşamentului față de principiile momentului presant, decît de interesele de perspectivă.

După două sute de ani de la sistemul Westphalia, la mijlocul secolului XIX umanitatea prezenta de acum în sine un sistem complicat, contururile politice ale căreia n-au fost desenate în bazele principiului unic.

Centrul se afla în Europa, unde normele stabilite de Tratatul de la Westphalia practic erau absolute. Statele europene controlau coloniile în care or nu

---

[219] Krasner S.D. Problematic Sovereignty. // Problematic Sovereignty. Contested Rules and Political Possibilities. – New York, 2001, p.6-7.
[220] Ibidem, p.11-12.

existau puteri suverane, or se presupunea că ele nu pot fi considerate egale cu cele europene.

Concomitent existau state independente care nu aderau nici la un sistem – acestea-s Imperiul Otoman, Iranul, China, Japonia, etc. Existau teritorii, care nu erau apărate de vre-o suveranitate.

În aşa mod, în rezultatul unei evoluții relativ de scurtă durată a ordinii de la Westphalia s-au format „patru umanități" care pentru un timp contactau între ele.

Acest sistem a fost năruit în două decenii, din 1898 şi pînă în 1918, cînd conflictele ei concomitent au dereglat toate elementele ei. Sfîrşitul Primului război mondial a dat un start procesului complicat a formei suveranității, mascat cu principiile universalității – proces, care sub o formă sau alta continuă şi astăzi.

„Revoluțiile în contextul suveranității reiese din transformările revoluționare anterioare în prezentările despre echitatea şi organizarea puterii politice"[221] – subliniază D.Philpott.

Începutul secolului XX a fost marcat de cîteva revoluții, două dintre care au fost cele mai importante. Revoluții creative sunt considerate acelea îndrumate de V.Wilson şi V.I.Lenin. Bilanțul primei a fost fondarea Ligii Națiunilor, institut unical, care pentru prima dată a unit statele, ce se aflau pe diferite continente şi, formal, erau recunoscute ca state suverane cu drepturi egale. Consecință a celei dea doua revoluție a devenit formarea coaliției internaționale a forțelor politice, care nega orice formă de suveranitate din trecut şi deschis se exprima pentru sfărmarea a oricărui edificiu politic existent din trecut. Nemulțumirea-i față de această orientare politică s-a exteriorizat în agresiunea coaliției statelor contra Rusiei Sovietice care s-a încheiat cu pacea semnată pe principii puțin cunoscute.

La mijlocul anilor '20 a secolului XX s-au constituit cîteva sisteme a suveranității. Prima dintre ele – sistemul modificat Westphal Versai, care din nou a devenit cu centrul în Europa. Acest sistem prezenta o formă în declin a ordinii de la Versailles, încît de fapt ea a complicat, dar n-a simplificat lupta cu agresiunea. Incapacitatea Ligii Națiunilor de a nu admite agresiile din 1935, 1933 şi 1939, cînd corespunzător Italia, Japonia şi URSS au părăsit Liga Națiunilor după desfăşurarea războaielor agresive în Etiopia, China şi Finlanda.

Cea dea doua a devenit sistemul sovietic, care deschis a proclamat conținutul nou al suveranității, bazat pe concepția de clasă; reprezentanții ei pe o

---

[221] *Philpott D. Revolutions in sovereignity. How Ideas Shaped Modern International Relations. - Princeton (NJ), 2001, p.4*

perioadă scurtă participau în activitatea Ligii Naţiunilor şi au jucat un rol mai mult cu demarşuri zgomotoase, decît cu propuneri vitale.

În sfîrşit, al treilea tip de reprezentări despre drepturile sale suverane le-a prezentat SUA – ţara, care în multe direcţii a fondat ordinea interbelică, dar ca şi în trecut, se reţine de la participare în experimentul de rînd „european”.

Astăzi în faţa celor care elaborează elementele teoriei contemporane a suveranităţii au apărut un şir de probleme greu de soluţionat.

Cea mai complicată problemă e despre aceea, de ce anume e generată suveranitatea. Ca şi în trecut, la etapa dată domină ideea despre aceia, că în fiecare stat e stabilită puterea care nu-i supusă controlului, că nici o forţă externă nu poate legitim să dea statului suveran ordin şi să folosească sancţiuni în caz de nesupuşenie.[222]

La etapa actuală are loc confuzia noţiunilor de „putere” şi „suveranitate”. Se consideră că orice „unitate” politică, care dispune de posibilităţi de apelare la comunitatea mondială şi capabilă de a controla populaţia proprie este un purtător al suveranităţii. Această teză e greşită, dacă se ia în consideraţie suveranitatea de tip westfalian. Ea apare nu din capacităţile puterii de a dirija cu subordonaţii săi, ci din dispoziţia altor suverani de tipul Westphalia de a recunoaşte statul nou de apartenenţă asociaţiei lor.

Sfîrşiutl secolului XX a fost marcat cu introducerea în circuitul ştiinţific al metaforelor, chemate să evidenţieze aşa fenomene ameninţătoare dezvoltării civilizaţiei, ca „sfîrşitul istoriei” şi „ciocnirea civilizaţiilor”. Prin „sfîrşitul istoriei” se subînţelege „sfîrşitul ideologiilor” şi practic parcă s-a deschis perspectivele pentru confirmarea în rîndul omenirii a formelor de libertate. Dar, în practică a devenit clar, că noile încercări de autodeterminare a comunităţii poartă pecetea naţionalismului, iar obţinerea de către noile state a suveranităţii adeseori a fost însoţită de încălcarea drepturilor omului.

Sistemul relaţiilor internaţionale, constituit după războiul al II-lea mondial, a trecut printr-o luptă aprigă dintre două superstate. În anii ’90 a secolului XX acţiunile marilor state se deosebeau prin consecutivitatea şi coerenţa lor. Pe parcursul a 15 ani armatele aliate de două ori au întreprins incursiuni în Irak pentru susţinerea suveranităţii Kuwaitului, iar în 2003, în general, fără orice altercaţie. În numele susţinerii drepturilor omului, SUA a întreprins incursiuni în 1992 în Somali, iar în 1999 şi 2004 s-a constatat o pasivitate, cu toate că erau prezente cazuri monstruoase de genocid în Ruanda şi Sudan.

---

[222] *Boli J. Sovereignty from a World Polity Perspective. // Problematic Sovereignty. Contested Rules and Political Posibilites. ??? P.58.*

Lumea occidentală a recunoscut „suveranitatea” autonomiei palestiniene care în realitate dirija cu mişcarea teroristă, apoi practic a violat suveranitatea Afganistanului, care a prezentat refugiu altei mişcări teroriste.

La sfîrşitul secolului XX a devenit clar, că pe măsură ce „conflictele armate limitate distanţiate în spaţiu şi timp dintre statele suverane au devenit mai rare, războiul îşi ia revanşă, şi pătrunde în toate substraturile organismului social; aceia ce în trecut se considera ca exclusivitate, acum devine fenomen constant şi general şi ameninţă nu numai populaţia ţărilor periferice, ci şi cetăţenii lumii dezvoltate. Această populaţie a fost impusă să traverseze prin flagelul terorismului – a acestei „forme semicriminale de promovare a războiului”.[223] În aceste condiţii a apărut în prim plan argumentarea teoretică a posibilităţii şi necesităţii limitării suveranităţii statelor.

Concomitent mulţi experţi presupun, că reexaminarea concepţiei suveranităţii, cu atît mai mult refuzul de la acest principiu presupune consecinţe acute în multe probleme cu care se confruntă omenirea. Cei care sunt dispuşi să-şi exprime părerea menţionează, că „concepţia suveranităţii nu poartă responsabilitate pentru dezordinea şi imperfecţiunile lumii contemporane; în practică drepturile suverane ale statului continuă să rămînă instrumente puternice folosite de ele pentru acţiunile colective, susţinînd astfel multitudinea de valori şi specificul statului, presupuse de principiul suveranităţii”.[224]

În unele cazuri se confirmă, că „limitarea suveranităţii statelor naţionale nu trebuie privită ca limitare a suveranităţii ca atare[225] cu toate că nu se explică care anume subiecte politice devin astăzi agenţi a noii suveranităţi. De aceea, cel mai raţional ar fi să fie susţinută tentativa „reanimării” sistemului de la Westphalia.

Astfel poate apărea întrebarea dacă nu-i astăzi lumea contemporană în mare măsură „de pînă la Westphalia”, cu alte cuvinte – cum multe state pot astăzi fi considerate că merită suveranitatea de la Westphalia. Problema stă nu în constituirea formelor postvestfaliene, ci în răspîndirea şi consolidarea normelor westfaliene.

Situaţia politică contemporană necesită paşi concreţi pentru reconstituirea sistemului Westphalia.

Pentru a fi considerat agent în asociaţia statelor suverane, trebuie să corespundă mai multor criterii şi anume: guvernul să fie capabil de a efectua

---

[223] *Hoffman S. Sovereignty and the Ethics of Intervention. // Humanitarian and Politics of Humanitarian Intervention. - Notre Dame (In), 1996, p.18.*

[224] *Heller T.C., Sofaer A.D. Sovereignty. The Practitioners Perspective // Problematic Sovereignty Contested Ruls and Political Possibilities. – New York, 2001, p.26, 45.*

[225] *Hardt M., Negri A. Multitude. War and Democracy in the Age of Empire. – Cambridge (Ma), London, 2004. p.XI.*

conducerea pe întreg teritoriul ţării; să respecte drepturile fundamentale ale omului şi cetăţeanului; interzicerea tuturor formelor de discriminare; refuzul de la acţiunile agresive faţă de ţările vecine; inadmisibilitatea degradării nivelului de trai şi potenţialului uman în cadrul hotarelor proprii. Astfel, comunitatea politică, care corespunde acestor cerinţe pot fi considerate state înzestrate cu suveranitate. Şi dimpotrivă statele care nu corespund acestor criterii nu sunt recunoscute ca state suverane. Faţă de aceste state nu acţionează principiul neamestecului în problemele interne; ele nu-s precăutate ca parte componentă a comunităţii statelor suverane, nu-s subiecte a acordurilor internaţionale.

Se admite cazul, că statutul statului suveran nu poate fi veşnic şi incontestabil; în situaţia nerespectării condiţiilor indicate, statul poate pierde criteriile şi privilegiile suveranităţii. Statul-agresor, ţările care practică genocidul or curăţirea etnică; teritoriile ocupate de războiul civil, etc. – toate aceste comunităţi politice nu pot fi protejate cu principiile suveranităţii.

Astfel, principiul suveranităţii sub forma sa nouă presupune nu numai prezenţa drepturilor statului, ci şi angajamente, nu numai noi posibilităţi, ci sunt de faţă şi unele limitări a guvernului şi cetăţenilor statului.

Importante funcţii ale comunităţii pot fi: determinarea criteriilor statului suveran; reglementarea priorităţilor şi preferinţelor de care se folosesc aceste state; constituirea comitetului de supraveghere, ce acţionează după principiul judecăţii internaţionale, care ar avea dreptul de a exclude din comunitate şi a accepta noi membri în rîndurile sale.

Noţiunea de suveranitate, aplicată raportului state-membre – Uniunea Europenă, cunoaşte definiţii diferite ale suveranităţii. Din multitudinea de sensuri ale cuvîntului de suveranitate, există două definiţii principale, care se află în raport conflictual: suveranitatea în sensul politico-economic şi suveranitatea formală, în sens juridic. Suveranitatea în sens clasic se datorează surselor de drept canonic, drept roman sau evoluţiei monarhiilor absolutiste în Europa Occidentală[226], capătă un sens modern în urma Păcii de la Westphalia şi apoi a Revoluţiei Franceze. Suveranitatea în sensul de putere, apare cu precădere în secolul al XX-lea sub impactul globalizării şi al numeroaselor lucrări de economie politică sau de ştiinţe politice cu bazele în economia politică americană.[227]

---

[226] *Jacobsen M.C. Jean Bodin et le dilleme de la philosophie politique moderne, - Copenhagen, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen, 2000.*

[227] *Taylor P. British Sovereignity and the European Community: What I sat Risk? // Millenium, Spring 1991, vol.20, nr.1, pp.73-81; James A. Sovereighnty in Eastern Europe. // Millenium, Spring 1991, vol.20, nr.1, pp.81-91.*

Tema suveranității, de la Pacea Westfalică încoace, a fost şi subiect al convențiilor, tratatelor şi medierilor internaționale. Cu greu putem găsi în studiul relațiilor internaționale un alt subiect atît de dezbătut. De aceea, „cercetarea suveranității”, chiar dacă conferă alte înțelesuri termenilor deja utilizați, prezintă o misiune grea. Iar dacă se implică şi o armonizare cu realitatea Uniunii Europene, sarcina încasează valențe şi mai dificile. Principala dificultate a emiterii unor noi teorii despre suveranitatea europeană, rezidă în faptul că, pentru țările continentului european, suveranitatea națională a fost şi a rămas una dintre valorile de bază ale edificiului şi evoluării entităților statale moderne, iar interpretarea conceptuală reiese din transformările istorice ale rolului statului pe plan intern şi a relațiilor internaționale lezînd aspectul extern al suveranității.

În perioada postbelică construcția europeană este legată de transformările pe care le-a suferit concepția westfalică a suveranității. Apar state independente, suverane şi democratice care au trecut la o concordanță a economiilor lor şi, apoi, a obiectivelor politice, depunînd efort pentru reconstruirea Europei sfîşiată de conflicte. Spre sfîrşitul anilor ’40, apăruse întrebarea dacă izolarea şi luarea deciziilor de către state fără a respecta interesele celorlalți, nu ar trebui abandonate în favoarea unei construcții viitoare bazate pe încrdere. În următoarele cinci decenii s-a prezentat răspunsul concret: Uniunea Europeană a propus la nivel global un model de colaborare economico-politică încă neegalat.

Fără a fi indicată direct, problema suveranității naționale a statelor-membre în cadrul Uniunii Europene se discuta intens. Se discutau întrebările despre volumul puterii noilor instituții pe care le va crea, şi cîtă putere va mai avea guvernul ei. Ele erau în centrul atenției în timpul pregătirilor fondării Comunității Economice Europene din 1957. Şi astăzi, Uniunea Europeană caută noi puncte de sprijin pentru conceptele precum „sistem politic revoluționar”, „Europa interguvernamentală” sau „Statele Unite ale Europei”, care reprezintă nişte încercări teoretice de a constitui un conglomerat de state independente, suverane şi democratice conduse în viitorul apropiat de o singură Constituție.

E cunoscut că definițiile suveranității sunt multiple. Diferite şcoli de gîndire în relații internaționale, mulți savanți în relațiile internaționale au oferit diverse accepțiuni ale termenului dat.

Definiția elaborată de Jean Bodin, presupune că „suveranitatea este puterea absolută şi perpetuă a unei republici, pe care latinii o numesc *majestatem*... Suveranitatea nu este limitată, nici în putere, nici în conținut, nici în

timp".[228] În alte definiții, suveranitatea apare fie ca „elementul esențial pentru existența statului", fie drept „legitimitatea sursei autorității în cadrul unui stat".[229] În cadrul teoriei moderne a statului e înscrisă şi definiția clasică a sociologului german Max Weber, pentru care statul „îşi arogă cu succes dreptul de a avea, în granițele unui anumit teritoriu, ... monopolul asupra constrîngerii fizice legitime".[230]

Constituită printr-un uriaş efort Pacea Wetfalică din 1648, ce a urmat Războiului de 30 de ani, a stabilit în mod practic setul principiilor ce definesc suveranitatea națională. La acea etapă conceptul se baza în principal pe: crearea şi afirmarea statului pe arena internațională, fixarea suveranității ca autonomie internă a principelui – care ieşise învingător asupra Papalității, egalitatea statelor în relațiile dintre ele, introducerea conceptului de echilibru între puteri ca mijloc de menținere a păcii. Monarhii însă continuau să exprime interesele statalității, aşa încît suveranitatea se referea în primul rînd la persoana lor.

Concomitent cu statul suveran a apărut ideea de „națiune". Populația din interiorul aceluiaşi stat obțineau treptat conştiința că aparțin unei comunități naționale, că dispun de interese comune pe care le pot promova prin intermediul statului. În secolul al XVIII-lea, are loc acea importantă traslație de la suveranitatea monarhului la cea a națiunii sau a poporului, stimulată de Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii, susținută apoi şi în Declarația Drepturilor Omului şi Cetățeanului.

Preceptele westfaliene au fost modificate de mai multe ori pe continentul şi în țările care le-au promovat. Un rol important revine celor care recunosc caracterele modelator şi moderator ale suveranității. G.Jellinek este inițiatorul teoriilor moderatoare care limitează suveranitățile. În concepția lui statele acceptă dreptul internațional ca pe o necesitate autoimpusă, dar se văd deseori determinate să încalce această normă internațională.[231]

În secolul al XX-lea, concepțiile lui G.Scelle şi Ch.Rousseau reconsideră suveranitatea drept o sumă de competențe pe care statele le pot delega într-o măsură mai mare sau mai mică unor organisme internaționale. În secolul al XX-lea au fost fondate Liga Națiunilor şi apoi a Organizației Națiunilor Uni-

---

[228] *Jacobsen M.C. Jean Bodin et le dilemme de la philosophie politique moderne. – Copenhagen, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen, 2000, pp.179-181.*

[229] *Vezi: Krasner S.D. Sovereignty: Organized Hypocrisy. - Princeton University Press, 1999, p.11.*

[230] *Weber M. Politica - o vocație şi o profesie. – Bucureşti, Editura Anima, 1992*

[231] *Miga-Beşteliu R. Drept internațional – Introducere în dreptul internațional public. - Bucureşti, ALL, 1998, p.86.*

te. Aceste organisme recunosc calitatea de subiecte a dreptului internațional statele suverane şi independente, competențele lor teritorială şi materială, condamnînd agresiunile unor entități statale asupra altora. Egalitatea suverană a statelor a devenit unul dintre principiile de bază pe care s-a fondat Carta Națiunilor Unite: articolul 2 (1) este relevant în acest sens – „Organizația este întemeiată pe principiul egalității suverane a tuturor Membrilor ei". Rezoluția ONU nr.2625 din 1970[232] definită principiul egalității suverane prin următoarele idei:

- „Fiecare stat se bucură de drepturile deplinei suveranități";
- „Statele sunt egale din punct de vedere juridic";
- „Fiecare stat are obligația de a respecta personalitatea celorlalte state";
- „Integritatea teritorială şi independența politică a statului sunt inviolabile";
- „Fiecare stat are dreptul de a alege şi dezvolta liber sistemul său politic, social, economic, cultural";
- „Fiecare stat are obligația de a respecta deplin şi cu bună credință angajamentele sale internaționale şi de trăi în pace cu celelalte state".

Referindu-se la complete interpretări contemporane ale suveranității St.Krasner, profesor la Stanford University, propune o sistematizare a definițiilor încadrată într-o structură cvadripartită,[233] vorbind despre suveranitatea westfalică – care în accepțiunea lui se referă la organizarea politică bazată pe excluderea actorilor externi din procesul de exercitare a autorității asupra propriului teritoriu al unui stat, suveranitatea internă – referindu-se la organizarea formală a autorității politice în cadrul statului şi iscusința autorităților publice de a motoriza un control dinamic în interiorul hotarelor sale, suveranitatea externă – care include practicile de recunoaştere reciprocă între entitățile teritoriale care au o independență juridică formală, şi suveranitatea interdependenței – înțelegînd prin aceasta iscusința autorităților publice de a reglementa circulația informației, ideilor, bunurilor, populației, poluării sau capitalului dincolo de hotarele sale.

Dar nu toate statele se pot bucura de această structură a suveranității. Structura prezentată poate fi la unele țări doar bi- sau tripartită. De exemplu, Taiwanul poate fi considerat un stat suveran din punct de vedere westfalic,

[232] *Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prieteneşti şi cooperarea între state potrivit Cartei ONU. // Miga-Beşteliu R. Drept internațional – Introducere în dreptul internațional public. - Bucureşti, ALL, 1998, pp.90-91.*

[233] *Krasner S.D. Sovereignity: Organized Hypocrisy. - Princeton University Press, 1999, p.4, 9-25.*

dar nu va trece examenul unei suveranități externe. De asemenea, în cazul Andorrei, care continuă să fie sub suzeranitatea comună a Franței şi a Spaniei, nu există o latură externă a suveranității, ambele state amintite, controlează securitatea micului stat şi dispun de dreptul să numească doi din cei patru membri ai Tribunalului său Constituțional.

O distincție dintre autoritate şi control, elemente care se regăsesc în cele patru laturi ale suveranității, o întreprinde St.Krasner. Autoritatea include un drept reciproc recunoscut actorilor în relațiile dintre ei (stat şi societate; stat şi alt stat; stat şi sistem internațional) care le permite să se angajeze în diferite activități. În caz că respectivul actor dă dovadă de o autoritate eficientă, forța sau constrîngerea nu vor fi niciodată exercitate. Pe de altă parte controlul poate fi realizat simplu prin folosirea forței brute, fără a exista o recunoaştere reciprocă a autorității. Absența controlului de către actorul interesat pentru o anumită perioadă de timp poate duce la risipirea autorității (cazul puterii sovietice în 1991), în schimb exercitarea eficientă a controlului poate genera noi sisteme de autoritate.

Astfel, de la semnarea Păcii Westfalice şi pînă în prezent s-au realizat modificări tezei inițiale. St.Krasner se referă la patru cauze ale schimbărilor: (i) convențiile interstatale, (ii) tratatele internaționale, (iii) coerciția şi (iv) impunerea.

Teoreticianul american le evidențiază ca „modalități de compromis”, admițînd concomitent că de ele au profitat unele state mai mult decît altele. În opinia lui, uniunea Europeană a obținut victoria pe două căi: negocierile şi compromisul. Ele se obțin odată cu participarea totală sau parțială a statelor la aceste convenții sau tratate. Alte două metode presupun folosirea unor soluții de cele mai multe ori inacceptabile pentru statele mai slabe. Pentru ca consensul între state, de tip contractual, să existe, ele trebuie construite pe oportunități de colaborare. Toți trebuie să cîştige, chiar dacă unii cîştigă mai mult decît alții. Admiterea noilor state trebuie să se bazeze pe decizia lor, iar opțiunile retragerii şi restabilirii *statu quo*-ului anterior trebuie să fie posibile. Construcția Uniunii Europene este exemplul în mişcare al unui edificiu pragmatic de acest fel, pornindu-se de la dorința benevolă a statelor de a-şi crea un țel împreună, rigoarea construcției fiind menținută de setul de norme şi proceduri numite acquis communautaire.

Istoria a demonstrat cã soluția cooperãrii internaționale, inventatã în cadrul Uniunii Europene şi perfecționatã în ultimii 50 de ani, a fost cea mai bunã: statele Uniunii Europene se gãsesc într-o poziție mai bunã decât dacã nu ar fi avut conglomeratul de contracte şi înțelegeri *(acquis communautaire)* prin care au transpus la nivel continental unele dintre atributele suveranității naționale.

Bibliografie

James A. Sovereighnity in Eastern Europe. // Millenium, Spring 1991, vol.20, nr.1

Hardt M., Negri A. Multitude. War and Democracy in the Age of Empire. - Cambridge (Ma), London, 2004.

Heller T.C., Sofaer A.D. Sovereignity. The Practitioners Perspective. // Problematic Sovereignty Contested Ruls and Political Possibilities. – New York, 2001.

Hoffman S. Sovereignity and the Ethics of Intervention. // Humanitarian and Politics of Humanitarian Intervention. - Notre Dame (In), 1996.

Krasner S.D. Problematic Sovereignty // Problematic Sovereignty. Contested Rules and Political Possibilities. – New York, 2001.

Krasner S.D. Sovereignity: Organized Hypocrisy. - Princeton University Press, 1999.

Weber M. Politica - o vocație şi o profesie. - Bucureşti, Editura Anima, 1992.

Miga-Beşteliu R. Drept internațional – Introducere în dreptul internațional public. - Bucureşti, ALL, 1998.

Jacobsen M.C. Jean Bodin et le dilleme de la philosophie politique moderne. - Copenhagen, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen, 2000.

Philpott D. Revolutions in sovereignity. How Ideas Shaped Modern International Relations. - Princeton (NJ). 2001.

Taylor P. British Sovereignity and the European Community: What I sat Risk? // Millenium, Spring 1991, vol.20, nr.1.

Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prieteneşti şi cooperarea între state potrivit Cartei ONU. // Miga-Beşteliu R. Drept internațional – Introducere în dreptul internațional public. – Bucureşti, ALL, 1998.

КОРРУПЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ[234].

Виталий ШВАБ
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
Кафедра политических и административных наук
Магистр политических наук, докторант

Corruption has appeared for a long time. However the facts of corruption began to cause so significant public resonance recently. The reasons of the increased intolerance are various. Most the simple explanation is become possible in conditions of globalization dialogue of various cultural traditions. The information pluralism has allowed to overestimate realities of a daily life and to realize undesirability of corruption in all aspects of human activity.

The increase in scales of corruption is possible because of processes of globalization and information. In conditions of globalization corruption has overcome frontiers and became the phenomenon international. Rates have increased, and illegal frauds began to infringe on interests and well-being not one, and many countries. During many centuries corruption existed locally inside of various communities. In second half XX centuries in conditions of international trade it has got global scale. For effective struggle against corruption interaction and anticorruption mechanisms on a global scale internationally is necessary.

Что это за явление – коррупция? По поводу коррупции написано много статей, на эту тему проводятся многочисленные конференции, симпозиумы и семинары, вырабатываются методики борьбы с этим неприятным явлением. Все борцы с коррупцией настолько сконцентрировались на процессе, что иногда забывают о сути явления, с которым борются.

Коррупция - это не явление, существующее само по себе. Это - один из признаков неблагополучия общества. Такой же признак, как, например, наркомания, проституция, рэкет, кумовство. Уровень коррупции в

---

[234] *Рецензент – доктор-хабилитат политических наук, доцент Виктор САКА*

обществе - аналог температуры у больного. Чем выше уровень коррупции в обществе - тем больнее общество. Соответственно, бороться с коррупцией - то же самое, что бороться с температурой у заболевшего человека. Бороться надо не с причинами, а не с проявлениями.

Не всегда употребление лекарств, снижающих температуру, способствует выздоровлению организма. Не всегда борьба с коррупцией способствует выздоровлению общества. Чтобы побороть признак неблагополучия, надо лечить не участников коррупционного процесса (тех, кто дает или берет взятки), а причины неблагополучия в обществе.

Коррупция появилась очень давно. Однако столь значительный общественный резонанс факты коррупции стали вызывать именно в последнее время. Причины возросшей нетерпимости различны. Наиболее простое объяснение - это ставший возможным в условиях глобализации диалог различных культурных традиций. Информационный плюрализм позволил переоценить реалии повседневной жизни и осознать нежелательность и необязательность коррупции во всех аспектах человеческой активности.

Увеличение масштабов коррупции возможно из-за процессов глобализации и информатизации. В условиях глобализации коррупция преодолела государственные границы и стала явлением международным. Ставки возросли, и незаконные махинации стали затрагивать интересы и благосостояние не одной, а многих стран. Становление и развитие процессов и институтов, сопутствующих информационному обществу, значительно повысили ценность информации, к которой имеют монопольный доступ те или иные категории бюрократии.

На протяжении многих веков коррупция существовала локально внутри различных сообществ. Во второй половине XX века в условиях международной торговли она приобрела глобальный масштаб. Еще 25 лет назад большинство торговых сделок заключалось без взяток. Было лишь несколько стран, таких, как Мексика[235], в которых коррупция была правилом.

В ‘70-е годы в мире возникло явление, которое М.Наим, редактор журнала "Международная политика" удачно назвал "вулканическим извержением коррупции"[236]. В постколониальный период в условиях краха сложившихся общественных структур во многих странах мира (в первую очередь, в Латинской Америке и Юго-Восточной Азии) к власти пришли авторитарные правительства, которые радикально изменили ди-

[235] *Labardini R. The Fight Against Corruption in Mexico. // 11 UNITED STATES-MEXICO LAW JOURNAL 195, 2003, p.13*

[236] *там же, p.15*

намику мировой торговли. Новых правителей не интересовало долгосрочное благополучие их стран, и в целях личной наживы они и их приспешники безжалостно выжимали последнее из населения. Если иностранные компании хотели работать в стране с коррумпированными властями, они вынуждены были платить дань, чтобы местные чиновники им не мешали.

Ранее большинство западных предпринимателей вели дела только с ограниченным числом стран. В '70-е годы торговые отношения расширились, и предприниматели наладили контакты со многими иностранными партнерами. Некоторые из этих новых партнеров требовали взяток. Западные бизнесмены сделали вывод, что все партнеры не из западных стран придерживаются одинаковых правил торговой культуры, и начали давать взятки всем, считая это обязательным условием работы в новой стране. Местные чиновники, даже если они ранее и не подумали бы сами вымогать взятки, охотно их брали. Таким образом, представители западного бизнеса стали распространителями нового типа взяточничества[237]. Сегодня многие считают, что взяточничество в таком масштабе существовало всегда. Но это не так.

В отношения западных компаний с властями Советского Союза вплоть до начала распада практически не было взяточничества. Однако в конце '80-х годов видные западные партнеры столкнулись с требованием взяток практически на всех уровнях власти. Эти требования они слышали от каждого чиновника, который имеет хотя бы малейшее влияние на их проекты. Советские бюрократы поняли, что они могли разбогатеть за счет интереса внешних партнеров к их стране. С другой стороны, на уровне отношений внутри страны, советские граждане всегда считали себя обязанными "отблагодарить" чиновников за те услуги, которые от них получали, хотя и это явление имело довольно скромные масштабы до '90-х годов.

"Согласно данным ООН, общегодовой доход преступных транснациональных организаций составляет порядка 1.000 млрд. долларов, сумма, эквивалентная общему НВП стран с низким уровнем доходов (согласно категориям Мирового Банка) и их 3 миллиардам *жителей. Эта оценка учитывает как прямую прибыль от наркобизнеса, нелегальной торговли оружием, контрабанды радиоактивных материалов и доход,* получаемый от сфер деятельности, контролируемых мафиями (проституция, игорный бизнес, черный рынок валюты...), так и от коррупции.

---

[237] *Куракин А.В. Административно-правовые средства предупреждения и пресечения коррупции в системе государственной службы: история и современность. // Государство и право, 2002, №8, с.33*

КОРРУПЦИЯ - чума нашего времени. Одним странам, например скандинавским, удалось свести ее к минимуму. Но в некоторых странах коррупция является неотъемлемой частью жизни и наносит огромный ущерб - подрывает доверие к демократическим институтам, разрушает законодательные основы самого государства и вызывает у населения чувство бессилия перед лицом организованной преступности.

Страны, которые возникли на основе режимов централизованной системы советского образца, особенно подвержены коррупции. Коррупция в странах Центральной Европы пока находится на той стадии, когда ее можно взять под контроль, но, учитывая то, что коррупция сама создает для себя питательную среду, с ней необходимо бороться до того, как она станет неуправляемой. Понимание того, что движет коррупцией, - первый шаг на пути к ее минимизации.

КОРРУПЦИЯ - ЭТО ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДОЛЖНОСТЬЮ (ИЛИ ОБЩЕСТВЕННЫМ ДОВЕРИЕМ) С ЦЕЛЬЮ ИЗВЛЕЧЕНИЯ ЛИЧНОЙ ВЫГОДЫ.

Что считать злоупотреблением, зависит от местных традиций. Например, в некоторых странах преподнести небольшой подарок чиновнику на день рождения не считается зазорным, тогда как в других странах факт получения такого подарка будет восприниматься как грубое попрание общественного доверия.

К числу макротенденций, определяющих развитие современного мирового хозяйства, относятся приобретение знанием роли основного производственного фактора, глобализация, развитие информационной экономики, изменение социальной структуры постиндустриальных стран и углубление раскола между ними и остальным миром.

Понятие «глобализация» возникло в ‘70-х годах, а политический поворот к глобальной экономике свершился в 80-е годы. Нобелевский лауреат Стиглиц понимает под глобализацией тесное переплетение стран и народов мира, ставшее возможным в результате резкого снижения транспортных и коммуникационных затрат, устранения преград на пути трансграничного потока товаров, услуг, капитала, знаний, и (в меньшей степени) людей[238]. В основе глобализации лежат такие факторы, как преодоление идеологического противостояния Востока и Запада, либерализация рынков товаров, капитала и технологий, низкие затраты на квалифицированный персонал в молодых индустриальных государствах. В качестве индикаторов глобализации обычно используют рост ме-

---

[238] *Стиглиц Дж. Информация и изменение парадигмы экономической теории. / /ЭКОВЕСТ, 2003, вып.3, №3, с.2*

ждународной торговли и международных прямых инвестиций, рост международных слияний и поглощения, стратегических альянсов, международного движения капитала и торговли технологическими услугами.

С 1993 года изучением проблемы коррупции стал серьезно заниматься Питер Эйджен. Для этого он создал организацию Transparency International (букв. перевод "Международная прозрачность"). Проработав 25 лет в должности старшего менеджера проектов в Мировом банке, Эйджен ушел с работы и посвятил себя, казалось бы, невыполнимой задаче - борьбе в одиночку против мировой коррупции.

Надо отдать должное и президенту Мирового банка Джеймсу Волфенсону, возглавившему Банк в середине ‘90-х годов, - именно он первым в банке поднял вопрос о коррупции. До прихода Волфенсона на должность в Мировом банке было принято ратовать за "прозрачность" и "добросовестное управление", но у банка не было достаточных полномочий для борьбы с коррупцией. Да и само слово "коррупция" считалось в деловых кругах неприличным. Волфенсон был первым руководителем Мирового банка, который открыто произнес слово "коррупция".

Первыми, кто поддержал Питера Эйджена и "Transparency International" и дал им деньги на работу, были немецкие предприниматели. Граждане Европы, уставшие от коррупции, потратили собственные деньги на то, чтобы избавится от нее. Сегодня, выбирая торговых партнеров, страны Европейского Союза в значительной мере руководствуются индексом Transparency International и репутацией стран.

"Усталость" от коррупции в Европе отчасти явилась результатом ряда громких скандалов, всколыхнувших европейские страны. Италия пострадала больше других: расследования фактов коррупции вскрыли злоупотребления практически на всех уровнях итальянского общества. Был выявлен такой масштаб коррупции, что в результате Италия фактически полностью реформировала систему государственного управления. Граждане Бельгии с негодованием узнали, что работники правоохранительных органов брали взятки в обмен на то, что не возбуждали уголовные дела против распространителей детской порнографии. Несколько высокопоставленных лиц в НАТО были вынуждены уйти в отставку после того, как были вскрыты их должностные злоупотребления. Но рядовые сотрудники ни одной из этих организаций и обычные граждане этих стран не хотели мириться с коррупцией среди руководителей как с неизбежным злом.

С момента выхода коррупции на международный уровень стали появляться международные документы, регламентирующие отношение к коррупции международного сообщества. Так, к примеру, была принята

«Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию»[239]. В разделе IV, статье 25 данной конвенции описаны «Общие принципы и меры в области международного сотрудничества», которые гласят[240]:

1. Стороны в максимально возможной степени сотрудничают друг с другом в соответствии с положениями применимых международных документов о международном сотрудничестве по уголовным делам или договоренностями, достигнутыми на основе единообразного или принятого на взаимной основе законодательства, а также в соответствии со своим внутренним правом в проведении расследований и разбирательств, касающихся уголовных преступлений, квалифицированных в качестве таковых в соответствии с настоящей Конвенцией.

2. Стороны оказывают друг другу максимально возможную взаимную помощь, обеспечивая незамедлительную обработку запросов, полученных от органов, которые в соответствии со своим внутренним правом полномочны проводить расследования или осуществлять производство по уголовным делам в связи с преступлениями, квалифицированными в качестве таковых в соответствии с настоящей Конвенцией.

3. Во взаимной правовой помощи в соответствии с пунктом 1 настоящей статьи может быть отказано, если запрашиваемая Сторона считает, что выполнение просьбы об оказании такой помощи может нанести ущерб ее национальным интересам, государственному суверенитету, национальной безопасности или общественному порядку.

4. Банковская тайна не может служить основанием для отказа в любом сотрудничестве в соответствии с настоящим разделом. Сторона, когда это предусмотрено ее внутренним правом, может потребовать, чтобы просьба о сотрудничестве, включающем разглашение банковской тайны, была санкционирована либо судьей, либо другим судебным органом, включая государственных обвинителей, занимающимся производством по уголовным делам.

Однако, не смотря на все множество международных документов о коррупции, данный феномен не обходит стороной и международные организации. Так, к примеру, недавно возникший скандал в отношении четырех человек, подозреваемых в коррупции в рамках программы ООН "Нефть в обмен на продовольствие" в Ираке. Был опубликован заключительный доклад независимой комиссии по расследованию под руководством бывшего главы Федеральной резервной системы США Пола Волкера по поводу программы ООН "Нефть в обмен на продовольствие".

---

[239] *Совет Европы. Серия европейских договоров №173. - Страсбург, 1999, 27 января.*

[240] *Там же, с.2*

Почти тысяча страниц, на которых приводятся данные о нелегальных поставках в рамках ооновской программой "Нефть в обмен на продовольствие", перечисляются имена коррумпированных чиновников, называются суммы взяток и выдвигаются обвинения[241].

Результатом данного скандала стало распоряжение генсека ООН Кофи Аннана о начале большой финансовой проверки службы закупок. Кофи Аннан обосновал необходимость проверки желанием предотвратить возможное повторение случаев коррупции и поручил расследование директору службы финансовых проверок ООН Уоррену Заксу[242].

Коррупция затрагивает и вроде бы благополучные в финансовом плане государства. Коррупция в Италии – проблема давняя и, казалось бы, уже привычная. И операция "Чистые руки", проведенная в начале 90-х годов прошлого века, вроде бы должна была продемонстрировать миру, что демократия способна справиться даже с этой застарелой проблемой. Однако, разгоревшийся недавно скандал, связанный с покупкой двух крупных итальянских банков консорциумом национальных финансистов-спекулянтов, приобрел политическое звучание. Выяснилось, что к спекулятивной сделке имеют отношение политики как из правого, так и из левого лагеря. Наблюдатели проводят параллели с ситуацией 1993 года, когда в результате операции "Чистые руки" с политической арены Италии были сметены две ведущие политические партии – христианские демократы и социалисты.

Зачастую коррупция является неотъемлемой частью государственной политики. И в этом отношении можно поверить государственному секретарю Соединенных Штатов Мадлен Олбрайт, когда она заявляет: «Одной из приоритетных задач нашего правительства является то, чтобы экономические интересы Соединенных Штатов были обеспечены в мировом масштабе»[243]; следует понимать, поэтому, что весь мир является театром операций этой войны, когда для обеспечения государственных интересов прибегают к недозволенным методам.

Глобализация социальных и экономических процессов привела к глобализации коррупции. Перед международным сообществом стоит задача тесно взаимодействовать в борьбе с этим злом. Только так можно добиться коренного перелома в борьбе с коррупцией. Трансграничный характер коррупции диктует необходимость расширения эффективного

---

[241] *ООН проверят полностью. // «Правда», 2005, 16 августа.*

[242] *ООН: проверки продолжаются. // «Политика», 2005, 16 августа. (www. newsinfo.ru/cgi-bin/nig.cgi?id=1228559)*

[243] *«Wall Street Journal», 1997, 21January.*

антикриминального сотрудничества не только в региональном и двустороннем форматах, но и на глобальном уровне.

Коррупция имеет множество характеристик, в связи с чем существует и большое количество индексов определения уровней коррупции. Мы вкратце приведем лишь некоторые из них – международного уровня.

"Индекс восприятия коррупции" ("Corruption Perceptions Index", разработанный специалистами Transparency International, является одной из наиболее известных разработок в области сравнительной оценки коррупции в разных странах. Это узкоспециализированный интегральный индекс, обеспечивающий ранжирование государств по уровню совокупной коррумпированности - то есть учитывающий разные виды и формы коррупции.

Freedom House. Эта организация была создана в семидесятые годы и приобрела значительный авторитет и известность благодаря целому ряду комплексных исследовательских разработок в экономической, политической и социальной областях.

В отличие от большинства подобных случаев, когда можно говорить лишь об отдельных исследованиях, Freedom House с фиксированной периодичностью предоставляет свои материалы в рамках следующих разработок: - Свобода в мире (Freedom in the World) - Свобода прессы (Press Freedom Survey) - Транзитные общества (Nations in Transit) - Мониторинг свободы (Freedom Monitor) - Век демократии (Democracy's Century) и другие.

"Свобода в мире". "Свобода в мире" ("Freedom in the World") - это ежегодное экспертное исследование, которое было начато в семидесятые годы. Основной целью данного исследования является сравнительное изучение политических прав и гражданских свобод по всему миру. В нем предпринимается попытка осуществить оценку и сравнение не только стран, но и территорий, зависимых и спорных, по единой системе социо-политических параметров, связанных с важностью демократических процедур и свобод.

"Транзитные общества". Обратимся к периодическому исследованию, вошедшему в обзор деятельности Freedom House. "Транзитные общества 1998" ("Nations in transit") - это комплексное описание различных экономических, социальных и политических процессов в 28 посткоммунистических государствах, дополненное сравнительными материалами. По каждой стране пишется доклад с качественным описанием, сопровождаемый сравнительными количественными материалами Секция коррупции анализирует восприятие коррупции в государственной

службе; деловые интересы высших политиков; законы о финансовых разоблачениях и конфликтах интересов в политике; а также антикоррупционные инициативы.

Heritage Foundation "Индекс экономической свободы". Впервые "Индекс экономической свободы" ("Index of Economic Freedom") был разработан Heritage Foundation совместно с Wall Street Journal в 1995 году. Как явствует из названия и основной ориентации организаций, основное внимание в нём уделяется вопросам экономическим и инвестиционным. Тем не менее, в нём учитывается влияние коррупции на экономические процессы, поэтому можно считать рассмотрение здесь этого исследования обоснованным.

Очевидно, что определённое вмешательство государства в экономику необходимо, о чём писал ещё Дж.Локк. Очевидно также и то, что вмешательство, превышающее этот абстрактный уровень социального минимума, ограничивает возможности экономического роста тем больше, чем больше это вмешательство. Следует, правда, отметить, что данное положение никак не связано с понятием общественного блага, и, следовательно, не может быть оценено в категориях "плохо - хорошо". Это уже скорее философский вопрос, но существует традиция, согласно которой более свободное общество имеет лучшие перспективы развития и самореализации. Таким образом, экономическую свободу всё-таки можно считать благом.

World Bank (Мировой Банк)**.** Первостепенное значение для Банка имеют, очевидно, экономические и инвестиционные проекты. Однако, учитывая тот факт, что коррупция имеет существенное влияние на большинство экономических процессов, интересующая нас проблематика не могла ускользнуть от внимания исследователей Банка. Можно говорить о практически постоянном внимании к коррупционным процессам. Результатом такой заинтересованности стал целый ряд исследований в области функционирования государственного механизма. В данном обзоре будут рассмотрены две наиболее свежие серии исследований, включающих коррупцию как составляющую часть.

"Индекс непрозрачности". Рассмотрим, наконец, последний из использованных в работе индексов - "Индекс непрозрачности" ("The Opacity Index"). Он является самой "свежей" публикацией - январь 2001 года. Кроме того, этот проект, воплощённый в жизнь солидной компанией, является интересным примером подхода к проблеме с нетрадиционных позиций. В противоположность большинству разработок других организаций, в которых оцениваются "прозрачность", открытость, свобода, в данном случае мы имеем дело с оценкой неопределённости, непро-

зрачности (последний вариант звучит довольно коряво с точки зрения русского языка, но более точно отражает суть изучаемого фактора, и поэтому кажется более адекватным).

Конец XX века ознаменовался не только повышенным интересом к коррупции, но и лавинообразным ростом научных исследований в этой сфере. Наверное, можно говорить о зарождении новой науки, которая возможно скоро получит свое собственное имя, скажем - "коррупциология". Сфера интересов этой науки - от математических моделей коррупции до разработки практических рекомендаций по противоборству этому злу.

Существенную роль на данном этапе играют различные сравнительные исследования коррупции. Они, реализуя известный тезис "все познается в сравнении", предоставляют возможности сопоставления различных экономико-политических систем, и, тем самым, обеспечивают достаточно эффективный механизм диагностики ситуации, позволяют осуществлять адекватное внедрение опробованных методов борьбы с коррупцией в только разрабатывающиеся программы.

Библиография:

Богданович А. Теневая экономика продолжает рост. // «Эксперт», №42 (302), 2001, 12 ноября.

Валлерстайн И. Система переживает коллапс. // «Эксперт», №28 (288), 2001, 23 июля.

Делягин М. Информационная революция, глобализация и кризис мировой экономики. // ПТиПУ, №1, 2001.

Иноземцев В.Л. Расколотая цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. – Москва: «Academia», «Наука», 1999.

Спасение мира, эпизод II. Йоханнесбург. // «Эксперт», № 32 (339), 2002, 2 сентября.

Labardini R. The Fight Against Corruption in Mexico. // 11 UNITED STATES-MEXICO LAW JOURNAL, 195, 2003.

Куракин А.В. Административно-правовые средства предупреждения и пресечения коррупции в системе государственной службы / история и современность. // Государство и право, 2002, №8.

Стиглиц Дж. Информация и изменение парадигмы экономической теории. // ЭКОВЕСТ, 2003, вып.3, №3.

Совет Европы. Серия европейских договоров №173. - Страсбург, 1999, 27 января.

ООН: проверки продолжаются. // «Политика», 2005, 16 августа. (www.newsinfo.ru/cgi-bin/nig.cgi?id=1228559)
ООН проверят полностью. // «Правда», 2005, 16 августа. www.newsinfo.ru/cgi-bin/nig.cgi?id=1228559.
«Wall Street Journal», 1997, 21 January.

Представлена в редакцию
22 сентября 2005 года

ARHITECTURA ORDINII NOI INTERNAȚIONALE ŞI FRĂMÎNTĂRILE POLITICE ALE LUMII ISLAMICE[244]

Alexandru ZAVTUR
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Ştiințe din Moldova
Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept
Colaborator ştiințific principal
Doctor-habilitat, profesor,
Membru corespondent al
Academiei de Ştiințe din Moldova

Viorica ANTONOV
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Ştiințe din Moldova
Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept
Magistru în Ştiințe Politice,
Doctorandă

There is the reason the international terrorism has been reclaimed by the antagonistic policies between the superpowers in the regions of oil resources in the Middle East, Central and Middle Asia. Globalization will offer to USA to became alone base against terrorism like the most dominant power in the world. Henry Kissinger wrote in the each century appears a power which has the supremacy on the others. Its authority increases thanks of military and economic expansions worldwide. But there is no reason to think the international terrorism an invention of American foreign policy. Re-emerge process of terrorism in XXI century is an ample reaction to American foreign policy in the Asiatic regions. International terrorism concerns countries which try

[244] *Recenzent – doctor-habilitat în ştiințe istorice, profesor Constantin EŞANU*

or promote a policy of hegemony. The terrorism seems to be a contra balance to hegemonies in the world, but itself try to dominate the world.

Aşa cum menţiona Henry Kissinger, ca printr-o lege a firii, în fiecare secol pare a se ivi o ţară cu puterea, voinţa şi imboldul intelectual şi moral de a modela întregul sistem internaţional potrivit propriilor sale valori.[245] Prin urmare, secolului XX a reprezentat puterea şi influenţa americană în întreaga lume, atrăgînd o magnitudine de focare, cum ar fi Vietnam, Iugoslavia, Afganistan, Irak. Însă ar fi inoportun să considerăm secolul XX doar american. Acest secol a fost remarcabil prin faptul că s-au creat instituţii juridice şi politico-umanitare cu caracter universal, care au ştiut, chiar în puţină parte, să coordoneze politica umanitară şi să menţină pacea în unele regiuni ale lumii.

Secolul XXI a început pentru SUA cu dezastru, care, de facto, a contribuit la întărirea concepţiei politicii externe, printr-o pregătire misionară de ordin planetar de răsfrîngere a puterii teroriste în lume, exprimată în operaţiuni militare în noi centre de focar. După lovitura din 11 septembrie 2001, politica externă a SUA s-a axat pe factorul de putere. Ca drept exemplu de exprimare a unei astfel de politici, serveşte agresiunea în Golful Persic, intervenţiile militare în Iugoslavia şi Afganistan, cele din urmă motivăndu-se ca lupte împotriva terorismului internaţional şi, de facto, încercarea de a instaura în aceste regiuni un regim de marionată proamerican.[246] Astăzi ordinea internaţională poate fi caracterizată ca fiind monopolară, iar conform teoriei stabilităţii monopolare, cu cît mai puternică este puterea hegemon, cu atât mai stabilă este ordinea internaţională.

După părerea unor cercetători, dictatura monopolară a SUA este greu de schimbat. O astefel de politică poate contribui la dezlegarea celui de al treilea război mondial, axat de data asta în două mari tabere antiteroristă şi teroristă. Dezvoltarea proceselor globale, ca democraţia, societatea deschisă, corporaţiile transnaţionale, organizaţiile universale vor contribui la diminuarea caracterului naţional al statului, transformînfu-l pe acel din urmă într-un exponent al unei culturi, sau cel puţin, al unei orientări politice.

Procesul de globalizare va permite SUA în timpul apropiat să devină plapuma de bază a întregii lumi împotriva terorismului, de altfel, nu există ţară care să poată concura pe picior egal în sfera militară cu SUA. Rusia, China, Europa Occidentală au de parcurs încă zeci de ani de performare şi instruire pentru a atinge acele cote maxime de pondere militară pe care le-a atins SUA. În schimb, aceste state pot fi aliatele principale ale SUA ca hegemon mondial în lupta împotriva terorismului. Astăzi devine tot mai vizibil faptul că în lupta

[245] *Kissinger H. Diplomaţia. - Chişinău, 1998, p.15*
[246] *Фролов Ю. Погибнет ли империя США? - Донецк, 2002, с.640.*

împotriva terorismului nu poate accelera nici un stat de sine stătător. Mai mult ca atât, chiar nici în alianță fără actorul principal cum este SUA, un bloc militar nu se poate discurca. Însă apariția şi consolidarea unor noi alianțe politico-militare şi economice pe vechiul continet european, chiar şi în Asia Mijlocie şi Caucaz, este inevitabilă. Interesele strategice ale altor state joacă un rol tot la fel de important ca cele ale SUA.

Rusia încearcă să neutralizeze influența în creştere a SUA în Caucaz şi Asia Mijlocie, luînd în considerație faptul că pentru multe țări din CSI după evenimentele din 11 septembrie puterea de atracție față de NATO a crescut. Interesele geostrategice şi geoeconomice sunt puntele de plecare într-o luptă antiteroristă. Dacă să pornim de la ideea că statele islamice sunt părtaşii nenorocirilor şi teroarei în întreaga lume, după concepția americană, atunci ideea fixă ar fi că toate statele anticreştine sunt duşmanii celor creştine. Religia, ca simbol al purității şi eternității, devine arma principală într-o ideologie politică de anvergură mondială. Acelaşi lucru se întămplă în țările islamice, tot ce este occidental este simbolul păcatului şi răzvrătirii.

Oare nu sunt aceste conceperi despre lumea actuală doar niste basme de interes politic? La mijlocul acestor conceperi se ascunde o luptă adevarată între marile puteri de împărțire a zonelor de influență petrolieră şi minerală. Secolul XX a fost remarcabil şi prin faptul că a fost exploatat combustibilul pentru industruie, telecomunicații ş.a. Acest resurs este pe sfîrşite în unele regiuni ale lumii. Însă interesul față de el nu a scăzut cu nici un punct din momentul descoperirii lui. Combustibilul reprezintă sursa de îmbogățire şi menținere a puterii, hegemoniei în lume.

Nici o țară nu este în stare să o mențină, decât SUA prin aplicarea forței miliare, în atingerea scopurilor sale politice şi economice. Factorul militar pentru SUA astăzi reprezintă atuu principal în menținerea sa ca hegemon în lume. Şi dacă să analizăm mai profund problema, vom constata că bazele sale militare sunt extinse în acele regiuni care reprezintă interes startegic nu atât militar cât economico-industrial. Iar religia este o scuză pentru Washington, în menținerea luptei antiteroriste.

Aceasta nu înseamnă că terorismul internațional este o invenție politică americană. Acesta există şi cauzele lui sunt profunde. Reapariția lui în secolul XXI este o reacție adecvată la politica externă a SUA în regiunile asiatice. Terorismul internațional afectează acele state care promovează sau cel puțin tentează să promoveze o politică de hegemon. Terorismul internațional ca atare, specifică o contrabalanță la tentativele de hegemonie în lume, însă, nici el după felul său, nu scapă de această tentativă de a domina lumea. Se creează o atmosferă de luptă dintre forțele majore economice din lume şi liderii economici nerecunoscuți. De altfel, sublimiem faptul, că un terorist poate fi con-

siderat o persoană sau un grup de oameni, care nu sunt sub unele motive recunoscuți de societate.

Unii teoretici americani au subliniat existența unui pericol de dublă etică în societatea americană, unele abateri de la democrație şi valori general umane. Redactorul revistei „Foreign Affairs” W.Highland, sublinia „dacă Statele Unite ale Americii doresc să creeze o nouă ordine mondială, ce ar reflecta valorile şi principiile tradiționale americane, acestea trebuie mai întâi de toate să le realizeze în limitele naționale”[247].

SUA alocă anual multimilioane de dolari în industria militară, scopul căreia este de a menține puterea imperială în lume. Distrubuid sume enorme în sectorul militar, SUA singure îşi creeză condiții nefavorabile de dezvoltare a crizei de materie primă şi resurse energetice. De aceea s-a creat momentul, aşa cum au constatat unii cercetători, cînd SUA cu arma în mînă luptă pentru noi teritorii bogate în resurse energetice. S-ar fi putut cîştiga timp, micşorînd alocațiile financiare în ramura militară şi căutând noi tipuri de resurse energetice, însă Washingtonul prin politica sa de expansiune globală nu face altceva decît îşi creează noi condiții de agresiune. La etapa actuală, pericol pentru SUA în politica lor expansionistă de hegemon, prezintă China, Rusia şi Germania. Aceste state, începând cu ultimul deceniu al secolului XX, pretind la un statut internațional de supraputeri. Iar instabilitatea în regiunile de interes strategic pentru SUA remarcă un impediement acesteia ca lider mondial.

Sfărşitul secolului XX a fost martorul evidențierii modelelor religioase de organizare a societății şi statului, ca cea pakistaneză, iraniană, saudită şi extinderii lor asupra altor state islamice vecine şi chiar îndepărtate. Partidele şi mişcările islamice s-au pronunțat în diferite forme în viața politică a statelor cu religie islamică, de la o luptă parlamentară în Turcia, la o luptă înarmată împotriva guvernului în Algir[248]. Iar fenomenul regimului taliban în Afganistan rămîne a fi o lecție deschisă pentru întreaga civilizație, ca un pericol la amenințarea securității acesteia.

Evenimentele din 11 septembrie 2001, SUA, au trezit o reacție inadecvată realității printre rândurile populației lumii. Actualmente, Islamul este considerat o religie care pune în pericol teoria atlantismului şi, cu aceasta, civilizația occidentală.[249] Islamul, spre deosebire de creştinism şi iudaism, este o religie implicată direct în conducerea politică a statelor musulmane.

---

[247] *Idem, c.645*

[248] *Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка». - Москва, «Международные отношения», 2003, c.7*

[249] *Pisarencu R. Statul islamic față în față cu cel Occidental. // InfoHIS, Buletin Informativ ANTIM, 2003, Nr.1 (17), p.21*

Este explicația perfectă a faptului de ce analiza principiilor şi scopurilor islamului se contopesc cu politica internă şi externă a statului islamic. De aici, rezidă faptul că islamul reprezintă pentru lumea musulmană o religie, o cultură şi o şcoală de existență umană, spre deosebire de cultul terorismului care implică activişti apartenenți lumii musulmane, însă care subestimează valorile religiei islamice. Islamul pentru credincioşii săi este o învățătură multilaterală, realistă şi universală. În Islam se examinează toate chestiunile legate de necesitățile umane, ... de societate[250].

Relațiile internaționale conform concepției dreptului islamic sunt divizate în cîteva sfere. O mare importanță acordîndu-se relațiilor cu statele vecine şi problemelor de pace şi război. La baza clasificării se află o divizare a lumii în mai multe grupuri de state. Cum ar fi:[251]

a. *Lumea Islamului,* din care fac parte state cu formă de guvernare islamică din punct de vedere juridic şi practic. Această regiune este considerată patria fiecărui musulman, indeferent de apartenența sa etnică şi națională.

b. *Lumea Războiului* este compusă din mai multe grupuri de state. Primul tip de state sunt cele care au declarat război musulmanilor, indiferent dacă au fost sau nu intreprinse acțiuni militare. Al doilea tip remarcă statele care cîndva au fost sub influența şi puterea musulmanilor şi a sultanului, iar apoi părăsite de musulmani, însă cei din urmă sunt în aşteptarea unei trădări din partea acestor state. Al treilea tip de state sunt cele în care conducătorul musulman nu deține putere şi influență şi nu poate face dreptate conform şariatului. Al patrulea tip de state reprezintă o zonă de război, întreprins de nemusulmani, însă care reprezintă un mare pericol pentru statele musulmane, dacă această zonă se mărgineşte cu o altă zonă de război, încurajând-o doar. Astfel, musulmanii prevăd o formă de agresiune din partea Lumii Războiului față de Lumea Islamului. Al cincilea tip de state îl formează statele care reprezintă reală amenințare asupra Lumii Islamului. În această regiune nu trebuie să rămînă nici un musulman, sau un reprezentant ce se află sub protectoratul Islamului.

c. *Lumea Acordului* reprezintă un teritoriu, asupra căruia musulmanii nu au stabilit un control oarecare, mai mult ca atât, regiunea lumii acordului este situată chiar în statul islamic, unde un şir de guvernatori încheie acorduri cu societățile nemusulmane în privința impozitului funciar. În conformitate cu acordurile respective, statul islamic asigură îndeplinirea condițiilor prescrise în aceste documente de societățile respective.

Lumea islamică împărtăşeşte alte valori sociale, bazate pe norme religioase, reguli ce nu cunosc abateri de la moralitate. Principiile moralității se dez-

---

[250] *Motahari M., martirul. Omul şi Credința. - Iaşi, Pan Europe, 2002, p.41.*

[251] *Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. - Москва, «Международные отношения», 2003, с.30*

voltă doar în limitele religiei. De altfel, religia este fundamentul comportamentului unui musulman în societate. Regulile prescrise în Coran servesc drept temelie de educație şi spiritualitate pentru lumea islamică.

Coranul reprezintă nu doar un codice religios, ci şi juridic şi moral, deoarece Coranul reglează întreaga viață religioasă, politică, civilă şi penală, până la ocupația zilnică.[252]

Există o anume incompatibilitate între societatea islamică şi cea occidentală. Ele percep lumea din perspectiva unor coduri culturale şi morale diferite. Prima este mai degrabă închisă, tradiționalistă şi conservatoare, preponderent săracă, predispusă la fundamentalism religios, cvasiteocrată, vindicativă pe termen lung, îndeobşte refractară la progres. Dimpotrivă, societatea occidentală este deschisă, laică, democrată, consumistă, liberală şi libertină, generatoare de progres. Predispusă la fundamentalism religios şi la regimuri teocrate, lumea islamică demonizează "Occidentul". America este "Marele Satan". Occidentul este receptat ca o civilizație "fără credință", "fără Dumnezeu" şi, prin urmare, "fără etică". În cazul unei societăți cu o religie nereformată, în care *Shari'a* (legea Islamului, conținută în ***Coran***) ține loc de *Constituție* şi de *Cod Penal*, relația cu "lumea iudeo-creştină" (percepută ca arogantă, materialistă, hedonistă, imorală, coruptă şi decadentă) nu poate fi decît conflictuală.[253] Drept urmare, civilizația occidentală, manierată şi modernă a trecut peste o nouă treaptă, depăşită de modernizare şi aspectele globalizării, cea a confruntării cu islamismul.

Se pare că după destrămarea zidului Berlinez şi colapsul URSS atenția opiniei internaționale s-a axat pe aşa zisul proces de globalizare. Acesta a dus cu sine schimbări radicale în lumea globală, aşa cum presupunea Emanuil Huntington o ciocnire a civilizațiilor, care a luat o amploare radicală. Există oare la islamişti o oarecare geopolitică, deja nu mai contează,[254] cînd se declară un război de dreptate între civilizații. Există agresivitate, tendința spre expansiune, o ideologie bine conturată de hegemonie mondială, valori supraumane bine exprimate, cum altfel să percepi această tendință de luptă înpotriva nedrepților din ambele tabere. După războiul din Iugoslavia, Cosovo, Bosnia, Macedonia devin regiuni de conflict religios, societățile multinaționale ai căror sunt, se transformă în poligon de ură şi ciudă, însemînțind în aşa fel motive de răzbunare. Dacă Arabia Saudită, Egipt, şi Pakistan sunt adevă-

---

[252] Coranul, traducere de dr. S.O.Isopescu, Ediția a VII-a. - Chişinău, Cartier, 2004, p.53

[253] Oişteanu A. Islamici contra terorismului islamic. // Revista electronică "Contrafort", 10-11 octombrie - noiembrie 2004 (http://www.contrafort.md/2004/ 120-121/765.html)

[254] Ключников Б. Исламизм, США и Европа. - Москва, Алгоритм, 2003, с.240

rate plațdarme pentru grupările islamiste, atunci Europa, cu regiunile mai sus numite, serveşte drept teren de spionaj şi cercetare. Fiecare din aceste plațdarme are o rețea ramificactă de organizații şi asociații, legale şi secrete, înarmate şi ideologice[255].

Orice organizație sau asociație înceacră să recruteze cît mai mulți voluntari, pentru ai putea incorpora în forțele salvatoare de imperialismul capitalist. După sfîrşitul războiului rece, rolul de eliberator al lumii de imperialism îi revine lumii islamice. Ca urmare, goana înarmărilor nu a luat sfîrşit. Astăzi Pakistan şi Iran pregătesc rachete nucleare. India investeşte în industria militară. China încearcă să concureze în cosmos alături de Rusia şi SUA. Balanța de forțe în lume va suferi mari schimbări. La orizont se iveşte o nouă lume, şi anume una multipolară, cu un centru bine conturat, SUA, însă care îşi va pierde culorile odată cu creşterea potențialului militar şi economic al celorlalți. Alianțele care sunt pe cale să se formeze între puterile lumii, vor contura politica internațională de mai apoi.

Geopolitica lumii islamice este dictată de necesitățile nu atât vitale, cît de inacceptarea unui val influent de expansiune şi liderism politic a SUA în lume. O supraputere poate domina şi frînge mii de vieți omeneşti, aşa cum s-a întîmplat în cazul Balcanior. Un război ce nu ar fi avut loc, dacă nu s-ar fi atins SUA de aspectul etnic al regiunii. De facto, Balcanii au servit drept teren de experiment al armelor noi americane. Afganistan, la rîndul său, a servit un nou poligon de aplicare în masă a armelor şi un bun motiv de patronare a regiunii respective. Irakul a fost o nouă treaptă în ascensiunea economică a superputerii în lume, prin acapararea resurselor petroliere din regiune. Nu este exclus faptul, că va urma Corea de Nord şi Siria, ca state ce produc arme nucleare, Egiptul şi Arabia Saudită ca state ce sponsorizează terorismul internațional. Este o întrecere cine mai repede reuşeşete, SUA să motiveze următorul său pas militar sau alianța teroristă să o nimicească. Argumente tari în privința lumii islamice ca protector al terorismului internațional nu există, de altfel, există contrargumente, unul din ele ar fi că terorismul nu are religie şi naționalitate, iar dacă îi atribui una din acestea atunci ii avem pe irlandezii şi bascii, serbii şi cicenii.

Astfel spus, unii sunt catolici, alții protestanți. Joacă în cazul dat religia un rol oarecare? Este un joc pe o tablă de şah. Unde fiecare piesă are traiectoria sa de mişcare. Însă, cum se vede, unele piese încearcă traiectorii străine. Acest lucru se întîmplă deoarece jucătorii din ambele tabere aplică această tactică. Nu este bine venit nici principiul că scopul scuză mijloacele, nici că mijloacele determină scopul.

---

[255] *Idem, c.243*

Lumea islamică îngrijorată de expansionismul american doreşte să pedepsească SUA pentru politica ei antiislamică prin lovirea oamenilor chiar în „zonele lor sigure”. Prin urmare, acest lucru va forța SUA „să plătească mai mult şi să se joace mai puțin”, prin cheltuirea a miliarde de dolari în lupta cu terorismul din interiorul țării şi din afara granițelor ei. De asemenea, această pedeapsă constă în chinuirea americanilor prin teama constantă de alte atacuri neaşteptate. Ținându-i în alertă şi subminându-le tradiționalul lor simț al securității, mulți musulmani devotați cred că au obținut o victorie importantă pentru cauza islamului. Ei consideră că au arătat lumii că Allah i-a împuternicit să umilească cea mai puternică țară a lumii - America. Pentru ei acest lucru reprezintă victoria islamului asupra creştinismului. Amenințarea creşte din cauza dezvoltării armelor nucleare, chimice şi biologice de distrugere în masă în țări arabe ca Irakul, Iranul şi Libia.[256]

Proiectul de reorganizare a lumii a început odată cu Declarația Războiului Sfînt Americii de către Lumea Islamică. SUA a dus la o mondializare acest război, implicînd țările mari ale Europei Occidentale şi Rusia, precum şi organizațiil internaționale. Lumea actuală fiind concepută ca monopolară îşi schimbă treptat caracterul ei firesc, apropiindu-se de cel multipolar. Japonia, China, Uniunea Europeană, Rusia, India, Indonezia sunt viitoarele centre de putere, care astăzi luptând împotriva terorismului internațional, încearcă să-şi determine singure calea viitorului economic şi politic, mărginindu-se, chiar în condițiile globalizării, de politica SUA.

Ca urmare, India ce se află încă sub influența coroanei britanice, tot mai evident îşi construieşte o temelie de relații în sfera militară cu Rusia. Japonia ce deține mari proprietăți industriale în occident, va căuta noi piețe de desfacere a mărfurilor în alte zone economice, pentru care pot servi teren statele în curs de dezvoltare, din regiunea Europei de Sud-Est sau Americii Latine. În America Latină se pronunță două puteri geopolitice în viitor cum ar fi Brazilia şi Mexica. Aceste state ale lumii cu timpul vor deveni lideri şi potențiali strategi ai mersului politic din regiune. Bogățiile minereale şi resursele energetice sunt principalii atuuri de interes geoeconomic al marilor magnați şi investitori americani în aceste regiuni.

Politica petrolieră şi goana după noi rezervuaore de resurse energetice au determinat nu doar SUA să se implice într-un astfel de conflict ci şi alte state nu mai putin concurente cu cea din urmă. Însă la mijloc se află o politică internațională, cu direcțiile ei de activitate, în special cea de extindere a valorilor occidentale şi a mercanitilsimului economic liberal şi imperialist. Capacitatea

---

[256] *Este Islamul o religie a păcii? (http://www.geocities.com/cortodox/arhiva/2002/11/islamul.htm)*

politico-administrativă ce este puntele principal în economia liberală, face ca țările lumii a treia, din care fac parte şi cele islamice, să rămînă în afara cercului ce se creează din cele ce acceptă valorile şi sistemul economic liberal. Mercantiliştii realişti recunosc faptul că în urma procesului de globalizare, are loc şi globalizarea economiei, care de facto, păstrează poziția şi rolul statului pe arena internațională.[257]

Modernizarea a făcut ca statele în curs de dezvoltare să parcurgă mai multe etape de ascensiune economică cu mari transformări infrastructurale, ajungînd de la societăți tradiționale la societăți moderne. Teoria dezvoltării economiei liberale a prins rădăcini în fostele state socialiste din Europa de Sud Est, ca Bulgaria, Romania, Ungaria, Polonia, Slovenia, Slovacia, Cehia. În această regiune tot mai pronunțată şi susținută de atlantişti este Polonia, un potențial lider în Europa de Sud Est. După aceasta se prea poate să urmeze Romania ca un aliat aferent politicii SUA.

Putem conchide că lumea islamică nu va accepta valorile occidentale, sistemul liberal economic. Aceste state, cum ar fi Algir, Brunei, Gabona, Indonezia, Iran, Irak, Quwait, Libia, Nigeria, Oman, Quatar, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite sunt exportatoare de petrol. Rezervuoarele de materie primă a statelor musulmane, inclusiv de importanță strategică reprezintă atât puterea, influența lor, cît şi incapacitatea lor.[258] În condițiile actuale aceste state, într-o măsură oarecare, depind de prețurile mondiale la materia primă. În afară de petrol, acestea exportează şi alte tipuri de materie primă cum ar fi bumbacul (Egipt, Sudan, Pakistan), fosfate (Marocco, Tunis, Iordania), zăcăminte de fier şi cupru (Sierra-Lione, Mauritania, Algir), oțel şi cauciuc (Malaezia şi Indonezia). Ca urmare, țărilor musulmane le revine $^{2/}{}_{3}$ din exportul mondial al petrolului şi $^{1/}{}_{4}$ din exportul mineral. Statele musulmane dispun de enorme rezerve de materie primă strategică ca uraniu, litiu, toriu, beriliu.

În lumea islamică un rol deosebit îl joacă Arabia Saudită. Acesta este un ținut al „aurului negru”, patria Islamului, țara celor două oraşe Mecca şi Medina – locuri sfinte pentru milioane de musulmani[259]. Acest stat deține atât o poziție primordială în lumea islamă cît şi una hotărîtoare în sistemul actual de relații internaționale. Statul în cauză acordă ajutor statelor islamice din lumea a treia, sprijină politicile acestor state, menținîndu-şi în aşa fel rolul de lider în regiune.

---

[257] *Jackson R., Sorensen G. Introduction to International Relations. Second edition, Theories and approaches. - Oxford University Press, 2003, p.218*

[258] *Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка». - Москва, «Международные отношения», 2003, с.277*

[259] *Burian A. Geopolitica lumii contemporane. - Chişinău, 2003, p.305*

Arabia Saudită încearcă să susțină toate eforturile depuse de statele arabe în apărarea Palestinei. Ceea ce o face să fie într-o stare de tensiune cu Israelul. Însă, politica externă a saudiților se aflå în sfera de influență a SUA. De aici reiese şi amestecul în trebuirle interne ale Irakului, Iranului şi Afganistanului.[260] Ca urmare, relațiile dintre Arabia Saudită şi aceste state devin tot mai imprevizibile.

Factorul islamic este preponderent evidențiat ca cauza schimbării condiționate a ordinii internaționale. Apariția unui nou focar de război sau a unui nou conflict interetnic ar duce la sporirea valurilor de migrație printre popoarele implicate şi cel mau rău, spre o creştere a pregătirii şi înarmării statelor lidere în lume. Goana după noi teritorii bogate în resurse energetice, atât in plan economic, exprimate prin investiții şi exploatare cît şi militar, exprimat prin acaparare, va contribui la o sfidare a forțelor militare în două sau în mai multe blocuri, ceea ce înseamnă război mondial, care, ar putea fi dus nu atât în zonele de conflict ci pe piețele economice şi financiare ale întregii lumi.

Şi dacă, pînă azi am crezut că democrația liberală a învins, cum presupunea Francis Fucuyama, atunci actualmente, este cert faptul că democrația doar ilustreează istoria, iar fenomenele o completează, aşa cum face astăzi globalizarea, şi efectul ei terorismul internațional. Războiul Rece şi goana înarmărilor au orbit viziunea occidentalilor despre lumea islamică, însă ea tot mai profund suferă schimbări.

Nu am luat în serios Renaşterea islamică şi nu ne-am închipuit că, la sfârşit de secol XX, este posibil să aibă loc un fenomen invers laicizării. Totuşi, chiar şi o analiză superficială a lumii islamice demonstrează că, în cvasi-totalitatea statelor musulmane, societățile sunt mai islamiste astăzi, din punct de vedere cultural, social şi politic, decât acum cincizeci de ani. Poate şi mai semnificativ este faptul că nucleul fundamentalismului islamic l-au constituit, aşa cum susține şi Samuel Huntington, studenții şi intelectualii, cărora li s-au adăugat oamenii din clasa de mijloc urbană şi cei care au migrat la oraş. Ernest Gellner sublinia chiar faptul că Islamul a oferit "o identitate culturală noii mase dezrădăcinate". Se pare că există oarecare elemente ideologice în această nouă înfățişare a religiei islamice (Huntington identifică şi alte asemănări ale Renaşterii Islamice cu marxismul, printre care: o viziune a societății perfecte, încrederea în schimbarea fundamentală, respingerea statului-națiune şi o diversitate doctrinară ce merge de la un reformism moderat până la un mod de gândire revoluționar violent).[261]

[260] *Idem, p.306*

[261] *Condur G. În spatele uşilor deschise. // Contrast, nr.7, 2001, Perspective.* (*http://contrast.20m.com/in_spatele_usilor.htm*)

Actualmente, geopolitica lumii islamice este dictată de un mare val de creştere a populației musulmane, ceea ce ar duce la o expansiune teritorială şi culturală, care este cuprinsă şi de o creştere sporită economică datorită resurseleor petroliere. Invazille militare în aceste regiuni s-ar solda cu eşecuri, fiindcă solidaritatea musulmană există şi este destul de puternică. Mai mult ca atât influența culturii isalmice se simte tot mai pregnant în Europa şi SUA, ceea ce pare incontestabil, ireparabil. De altfel, ciocnirea civilizațiilor este inevitabilă. Astăzi nu mai putem nega că există un conflict între civilizații, ba chiar între religii, unde fiecare parte are crezul că reprezintă o superputere în lume care este capabilă să facă o nouă ordine mondială. Iar cel mai greu astăzi este să te pronunți asupra valorii unei civilizații deoarece valorificarea este la fel un produs al unei civilizații, indiferent de epocă.

Bibliografie:

Burian A. Geopolitica lumii contemporane. - Chişinău, 2003

Condur G. În spatele uşilor deschise. // Contrast, Nr.7, 2001, Perspective (http://contrast.20m.com/in_spatele_usilor.htm)

Coranul. Traducere de dr. S.O.Isopescu, Ediția a VII-a. - Chişinău, Cartier, 2004

Este Islamul o religie a păcii? (http://www.geocities.com/cortodox/arhiva/2002/11/islamul.htm)

Фролов Ю. Погибнет ли империя США? - Донецк, 2002

Jackson R., Sorensen G. Introduction to International Relations. Second edition, Theories and approaches. - Oxford University Press, 2003

Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. - Москва, «Международные отношения», 2003

Kissinger H. Diplomația. - Chişinău, 1998

Ключников Б. Исламизм, США и Европа. - Москва, Алгоритм, 2003

Motahari M., martirul. Omul şi Credința. - Iaşi, Pan Europe, 2002

Oişteanu A. Islamici contra terorismului islamic. // Revista electronică "Contrafort", 10-11 octombrie - noiembrie 2004 (http://www.contrafort.md/2004/120-121/765.html)

Pisarencu R. Statul islamic față în față cu cel Occidental. // InfoHIS, Buletin Informativ ANTIM, 2003, Nr.1 (17)

Prezentat la redacție
la 1 decembrie 2005

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№1 (XXXII), 2006.

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 25.01.2006. formatul 60x84 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 10,5. Coli editoriale 8,6.
Comanda 52. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateeevici, 60, Chişinău, MD, 2009